

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Πρόγραμμα Σπουδών: «Επιστήμες της Αγωγής»

Διπλωματική Εργασία

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι
συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την
εργασιακή δέσμευση**

Μαρία Αργυροπούλου

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΠΑΠΑΛΟΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Επιβλέπουσα Β' Καθηγήτρια: ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΟΦΙΑ

Πάτρα, Ιούλιος 2024

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Αργυροπούλου Μαρίας που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίας στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέως/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέως/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών της δικαιωμάτων.

Η δηλούσα

Αργυροπούλου Μαρία

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την
εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Μαρία Αργυροπούλου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

ΠΑΠΑΛΟΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

«Σύμβουλος – καθηγήτρια ΕΑΠ»

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΟΦΙΑ

«Σύμβουλος – καθηγήτρια ΕΑΠ»

Πάτρα, Ιούλιος 2024

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Περιεχόμενα

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων: διαμορφωτικοί παράγοντες και προεκτάσεις	1
Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων: διαμορφωτικοί παράγοντες και προεκτάσεις	3
Περίληψη	6
Abstract	8
Εισαγωγή	10
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	12
Κεφάλαιο 1ο – Η ψυχική ανθεκτικότητα	12
1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός	12
1.2. Το προφίλ του ψυχικά ανθεκτικού ατόμου	13
1.3. Παράγοντες επικινδυνότητας και παράγοντες καλλιέργειας της ψυχικής ανθεκτικότητας	16
Κεφάλαιο 2ο - Η ψυχική ανθεκτικότητα στην εκπαίδευση	19
2.1. Διαμορφωτικοί παράγοντες της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών	21
Αρνητικοί παράγοντες	21
2.2 Παράγοντες και στρατηγικές ενισχυτικές της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών	25
2.3. Προφίλ ψυχικά ανθεκτικού εκπαιδευτικού	30
2.4. Προεκτάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας στο σχολείο	34
2.4.1. Θετικές προεκτάσεις	35
Δέσμευση	35
Επαγγελματική Ικανοποίηση	38
2.4.2. Αρνητικές προεκτάσεις	41
Εργασιακό άγχος και επαγγελματική εξουθένωση	41
Κεφάλαιο 3ο - η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων στο σχολείο σήμερα	43
3.1. Ο κλάδος των φιλολόγων: μια ιδιαίτερη περίπτωση	44
3.2. Είναι εφικτή η ψυχική ανθεκτικότητα φιλολόγων;	47
3.3. Συναφείς έρευνες	51
3.3.1. Ψυχική ανθεκτικότητα	51
3.3.1.α. Έρευνες στην Ελλάδα	51
3.3.1.β. Διεθνείς έρευνες	52
3.3.2. Δέσμευση και επαγγελματική ικανοποίηση	54
3.3.2. α. Έρευνες στην Ελλάδα	54
3.3.2. β. Διεθνείς έρευνες	55
3.3.3 Επαγγελματικό άγχος και Επαγγελματική εξουθένωση	57
3.3.3.α. Έρευνες στην Ελλάδα	57
3.3.3.β. Διεθνείς έρευνες	58
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	59
Κεφάλαιο 4ο- Μεθοδολογία έρευνας	59
4.1. Ο σκοπός της έρευνας	59
4.2. Το δείγμα και η μέθοδος επιλογής του	60
4.3. Το πλαίσιο μεθοδολογίας	60

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

4.4. Περιγραφή ερευνητικών εργαλείων	61
4.5. Διαδικασία	63
4.6. Εγκυρότητα και αξιοπιστία ερευνητικού εργαλείου	64
Κεφάλαιο 5ο– Αποτελέσματα	64
5.1. Περιγραφική στατιστική ανάλυση.....	64
5.1.1. Δημογραφικά στοιχεία φιλολόγων	64
5.1.2. Η Ψυχική Ανθεκτικότητα	70
5.1.3 Ικανοποίηση και φύση της εργασίας/ εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις	74
5.1.4 Ικανοποίηση και διευθυντής/τρια	77
5.1.5. Ικανοποίηση και συναδελφικότητα	79
5.1.6. Ικανοποίηση και σχέσεις με μαθητές	80
5.1.8. Ικανοποίηση από γενικότερο εργασιακό πλαίσιο -γενικότερες συνθήκες	82
5.1.7. Εργασιακή δέσμευση.....	83
5.2. Επαγωγική ανάλυση	85
5.2.α. Συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας με τις 4 διαστάσεις της και τις επιμέρους ερωτήσεις.....	85
5.2.α.1. . Συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη προϋπηρεσίας και την ιδιότητα (μόνιμος / αναπληρωτής).....	89
5.2. β. Συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας με την εργασιακή δέσμευση.....	92
5.2.β.1. Διερεύνηση των επιπέδων επαγγελματικής ψυχικής ανθεκτικότητας, συναισθηματικής ψυχικής ανθεκτικότητας, κοινωνικής ψυχικής ανθεκτικότητας, κινητηριακής ψυχικής ανθεκτικότητας και δέσμευσης.....	94
5.2.β.2. Διερεύνηση των σχέσεων της δέσμευσης με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη προϋπηρεσίας και την ιδιότητα (μόνιμος / αναπληρωτής).....	100
5.2.γ. Διερεύνηση της εργασιακής ικανοποίησης	103
5.2.γ.1. Συσχέτιση της εργασιακής ικανοποίησης με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη προϋπηρεσίας και την ιδιότητα (μόνιμος / αναπληρωτής).....	108
5.2.γ.2. Διερεύνηση των σχέσεων της ψυχικής ανθεκτικότητας, της εργασιακής ικανοποίησης και της δέσμευσης	110
5.3. Συμπεράσματα.....	110
5.4. Περιορισμοί της έρευνας.....	117
5.5. Επεκτάσεις της έρευνας.....	117
Βιβλιογραφία	119
Παράρτημα	126

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει την έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας γενικά αλλά και ειδικότερα στον χώρο της εκπαίδευσης καθώς και τις θετικές και αρνητικές προεκτάσεις της, όπως είναι η εργασιακή δέσμευση και ικανοποίηση αλλά και το άγχος και η επαγγελματική εξουθένωση από την άλλη. Ειδικά οι φιλόλογοι, ένας κλάδος που διδάσκει πολλά γνωστικά αντικείμενα και έχει μεγάλο φόρτο εργασίας, μπορούν να είναι ψυχικά ανθεκτικοί;

Η έρευνά μας σε 120 φιλόλογους της περιοχής του Πειραιά, αστικής αλλά όχι προνομιούχας περιοχής, έδειξε ότι οι φιλόλογοι διαθέτουν πολύ υψηλή ψυχική ανθεκτικότητα, εργασιακή δέσμευση και ικανοποίηση αλλά ότι η Τράπεζα Θεμάτων, στα εξεταζόμενα μαθήματα του λυκείου, η μετακίνηση προς και από το/τα σχολείο/α εργασίας, η αντίληψη της κοινωνίας για το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, οι οικονομικές απολαβές, ο φόρτος εργασίας, η ατομική αξιολόγηση είναι παράγοντες που τους ανησυχούν και τους προβληματίζουν. Τα αποτελέσματα δεν μπορούν να γενικευτούν, γιατί προέρχονται από ένα μικρό δείγμα ευκολίας, μπορούν όμως συνδυαστικά με τις άλλες έρευνες που έχουν διεξαχθεί να παράσχουν πολύτιμο υλικό στους μελετητές της ΠΕΦ (Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων), της ΟΛΜΕ (Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης) αλλά και των στελεχών της Εκπαίδευσης.

Λέξεις κλειδιά: Ψυχική ανθεκτικότητα, εκπαίδευση, φιλόλογοι, παράγοντες προστασίας και κινδύνου, επαγγελματική ικανοποίηση, εργασιακή δέσμευση, άγχος, επαγγελματική εξουθένωση.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Πηγή εικόνας <https://ipe.org.gr>

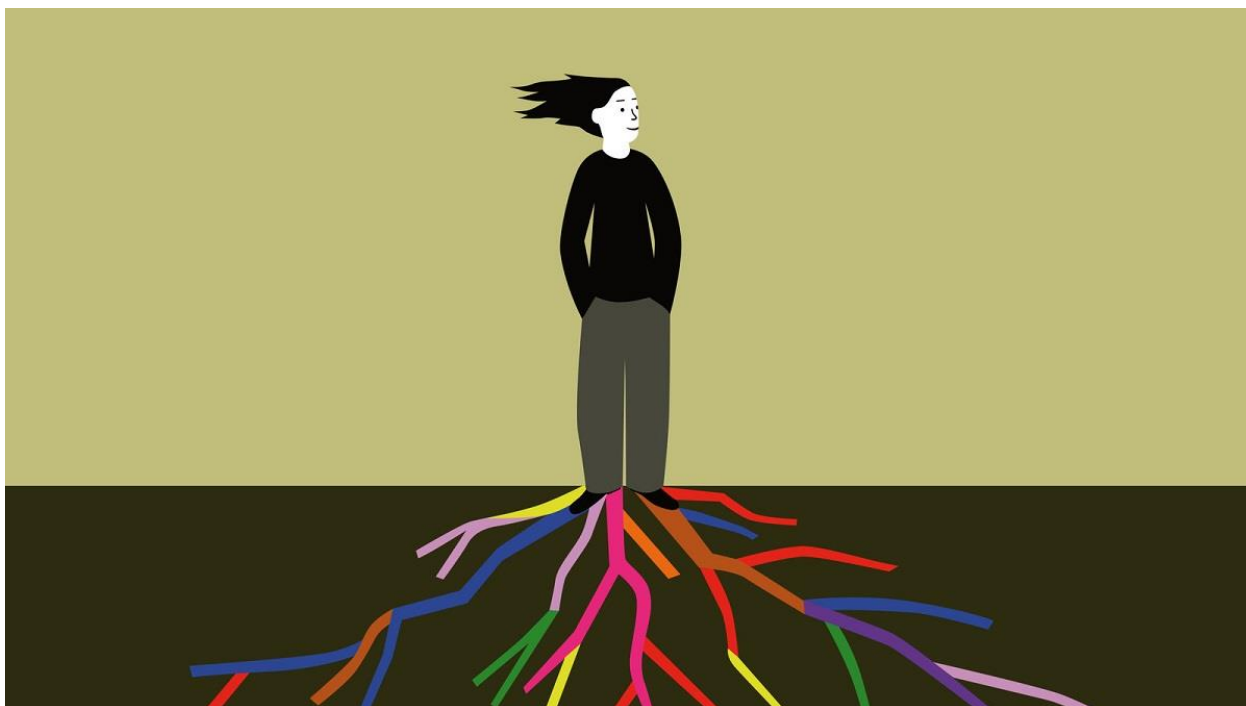
Abstract

The purpose of this paper is to study the concept of mental resilience both in general and specifically in the field of education, as well as its positive and negative implications, such as work engagement and satisfaction on one hand, and stress and professional burnout on the other. Specifically, can Greek Literature teachers, a profession that teaches multiple subjects and has a heavy workload, be mentally resilient?

Our research involving 120 Greek Literature teachers from the Piraeus area, an urban but not privileged region, showed that Greek Literature teachers exhibit very high levels of mental resilience, work engagement, and satisfaction. The factors that concern and trouble them include the centralized exam system in high school subjects (known as the "Bank of Topics"), commuting to and from their workplace(s), societal perceptions of the teaching profession, financial rewards, workload, individual evaluation. The results cannot be generalized, as they stem from a small convenience sample, but in combination with other studies, they can provide valuable material for researchers from the Panhellenic Association of Greek Literature teachers (PAGLT), the Federation of Secondary Education Officers (FSEO), and education administrators.

Key words: Mental resilience, education, Greek literature teachers, risk and protective factors, job satisfaction, work commitment, stress, job burnout.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Πηγή Εικόνας: The New York Times

Εισαγωγή

Στη σύγχρονη εποχή, εποχή ταχύτατων μετασχηματισμών και επαναπροσδιορισμού της κοινωνίας, της οικονομίας, της πολιτικής αλλά και της ανθρώπινης φυσιολογίας, έκανε την εμφάνισή της μια νέα έννοια, αυτή της ψυχικής ανθεκτικότητας, που σκοπό έχει να βοηθά τον άνθρωπο, τον πολίτη, τον εργαζόμενο, τον εκπαιδευτικό να αντιπαλεύει τις αντιξοότητες σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του, να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες που εξελίσσονται όλο και πιο αρνητικά γι' αυτόν.

Η ψυχική ανθεκτικότητα - ως έννοια, ιδιότητα ή διαδικασία - έχει συγκεντρώσει την προσοχή των μελετητών της εκπαίδευσης των τελευταίων πέντε δεκαετιών. Από την αρχή της τρίτης χιλιετίας το ενδιαφέρον στράφηκε στην ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών, στην παρακολούθηση των παραγόντων που ενισχύουν ή αντιστρατεύονται την ικανότητα ή και τη διάθεση ακόμα των εκπαιδευτικών να προσαρμοστούν στις νέες ανάγκες ή απαιτήσεις της εκπαίδευσης ή αυτών που λαμβάνουν τις αποφάσεις για την εκπαίδευση. Επειδή όμως η ψυχική ανθεκτικότητα βοηθά τον εκπαιδευτικό να προσαρμόζεται σε δυσμενείς συνθήκες και να ανακάμπτει από τραυματικά βιώματα, θεωρείται ότι συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής διδασκαλίας (Gu & Day, 2013).

Για τους λόγους αυτούς πολλές έρευνες διεξάγονται στην Ελλάδα αλλά και, κυρίως, στο εξωτερικό για τον σαφή εννοιολογικό προσδιορισμό της έννοιας αλλά και τη μελέτη των παραγόντων αυτών που βοηθούν ή υποσκάπτουν τη διαμόρφωση μιας ψυχικά ανθεκτικής προσωπικότητας εκπαιδευτικού της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η επαγγελματική ικανοποίηση, η εργασιακή δέσμευση αποτελούν παράγοντες που διαμορφώνουν θετικά την ανθεκτικότητα του εκπαιδευτικού (Meyer & Herscovitch, 2001) ενώ ταυτόχρονα λειτουργούν και ως απότοκο της ψυχικά ανθεκτικής προσωπικότητάς του, δημιουργώντας έναν αέναο κύκλο που διαρκώς ανανεώνεται και ανανεώνει την αιτιακή αυτή σχέση.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει τον βαθμό της ψυχικής ανθεκτικότητας των φιλολόγων των δήμων που βρίσκονται στις παρυφές του Πειραιά. Χωρίζεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους, η εργασία αποσαφηνίζει την έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας, αναδεικνύει τους παράγοντες που την καλλιεργούν ή την υποσκάπτουν και παρουσιάζει το προφίλ του ψυχικά ανθεκτικού ατόμου. Στο δεύτερο κεφάλαιο, η εργασία

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

επικεντρώνεται στη μελέτη της ψυχικής ανθεκτικότητας στον χώρο της εκπαίδευσης, εστιάζοντας στον εκπαιδευτικό και στους παράγοντες που ενισχύουν είτε αναστέλλουν την ψυχική ανθεκτικότητά του. Μελετώνται επίσης και οι προεκτάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας, θετικές και αρνητικές, με έμφαση στην επαγγελματική ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση από τη μια μεριά και στο επαγγελματικό άγχος και την εξουθένωση από την άλλη. Στο τρίτο κεφάλαιο η εργασία εστιάζει στην ιδιαιτερότητα της φυσιολογίας του κλάδου των φιλολόγων, ενός κλάδου που διδάσκει αρκετά διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα ταυτόχρονα και που, εύλογα, επηρεάζεται θετικά ή αρνητικά από κάθε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επιχειρείται. Κατατίθεται ο προβληματισμός κατά πόσο μπορούν να είναι ψυχικά ανθεκτικοί οι φιλόλογοι και σταχυολογούνται ενδεικτικά έρευνες, διεθνείς και εγχώριες, πάνω στην ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών, και κυρίως της δευτεροβάθμιας, στην ικανοποίηση και δέσμευση αλλά και στο άγχος και την επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών από την άλλη.

Στο ερευνητικό μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η ποσοτική έρευνα που διεξήχθη τον Ιούνιο του 2023 σε 120 φιλολόγους που υπηρετούν σε σχολεία των γειτονικών του Πειραιά δήμων: Κερατσινίου, Δραπετσώνας, Νίκαιας, Αγ. Ιωάννη Ρέντη, Κορυδαλλού, και σε ελάχιστα από το κέντρο του Πειραιά. Διερευνήθηκαν οι απόψεις τους αναφορικά με την ψυχική ανθεκτικότητα, την επαγγελματική ικανοποίηση και εργασιακή δέσμευση που νιώθουν για το σχολείο και την υπηρεσία τους. Η ψυχική ανθεκτικότητα μελετήθηκε στις τέσσερις διαστάσεις της: επαγγελματική, συναισθηματική, κοινωνική, κινητηριακή. Επίσης, η επαγγελματική ικανοποίηση συνδέθηκε με τη φύση της εργασίας, τις σχέσεις με τον διευθυντή, τους συναδέλφους και τα παιδιά και τον εργασιακό χώρο. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πακέτο IBM SPSS Statistics, εφαρμόζοντας τόσο τις αρχές της περιγραφικής όσο και της επαγωγικής στατιστικής.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κεφάλαιο 1ο – Η ψυχική ανθεκτικότητα

1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός

Η ψυχική ανθεκτικότητα αποτελεί μια έννοια που τις τελευταίες δεκαετίες απασχολεί σοβαρά ερευνητές και ψυχολόγους, ψυχιάτρους και κοινωνιολόγους και προσπαθεί να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους παιδιά αλλά και ενήλικες μπορούν να ανακάμψουν μετά από μια αγχογόνο ή τραυματική εμπειρία της ζωής τους (Henderson & Milstein, 2008)¹.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η ψυχική ανθεκτικότητα είναι η ικανότητα του ατόμου να επανέρχεται μετά από δυσάρεστες καταστάσεις, πολλές φορές και δυνατότερο από πριν (Henderson & Milstein, 2008). Οι επιστήμονες άρχισαν να απομακρύνονται από την ιδέα της ύπαρξης κάποιας παθολογίας και να προσανατολίζονται προς ένα μοντέλο προαγωγής της ψυχικής υγείας που θα επικεντρώνεται στην καλλιέργεια των ικανοτήτων και της αυτο-αποτελεσματικότητας του ατόμου (Henderson & Milstein, 2008). Η Benard (1991)² αναφέρει ότι ο καθένας από μας έχει την ικανότητα να ανακάμψει μετά από μια αρνητική εμπειρία, ενώ, «η διαδικασία ανάπτυξης της ψυχικής ανθεκτικότητας είναι, στην ουσία, μια διαδικασία της ίδιας της ζωής», αφού όλοι έχουμε κληθεί να αντιμετωπίσουμε δυσάρεστες καταστάσεις στη ζωή μας (Henderson & Milstein, 2008).

Έχουν καταγραφεί αρκετές προσπάθειες μελετητών να ορίσουν την έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας. Παρόλο που κανένας ορισμός δεν τυγχάνει καθολικής αποδοχής, οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί της ψυχικής ανθεκτικότητας, φαίνεται ότι παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες. Οι Garmezy & Masten (1991) την ορίζουν ως «τη διαδικασία, την

---

¹ Ήδη από τη δεκαετία του 1970, είχε παρατηρηθεί ότι παιδιά που είχαν βιώσει αγχογόνες ή επικίνδυνες καταστάσεις, όπως την απώλεια, την εγκατάλειψη, την κακοποίηση (ή στην πιο απλή περίπτωση καθημερινές αγχογόνες καταστάσεις, όπως τη σχολική αποτυχία ή τη φτώχεια) δεν ανέπτυξαν ψυχοπαθολογικά προβλήματα, δεν ακολούθησαν μοιρολατρικά τον δρόμο που αναμενόταν, αλλά κατάφεραν να επιτύχουν στη ζωή τους και να της δώσουν θετικό πρόσημο (Henderson & Milstein, 2008· ΕΚΠΑ;) https://eclass.uth.gr/ψυχική_ανθεκτικότητα.pdf

² Bernard, B. (1991). *Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in the Family, school, and Community*. San Francisco, CA: WestEd Regional Educational Laboratory. Όπως αναφέρεται στο άρθρο των Botou et al, 2017

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

ικανότητα και το αποτέλεσμα μιας επιτυχημένης προσαρμογής» παρά τις δύσκολες ή απειλητικές για το άτομο συνθήκες. Ο Rutter (1987) την χαρακτηρίζει ως ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίζει τις αλλαγές και ως «ρεπερτόριο» δεξιοτήτων – που απορρέει από την πεποίθηση της αυτό-αποτελεσματικότητάς του – με το οποίο επιλύει προβλήματα. Οι Luthar & Zigler (1991) θεωρούν την ψυχική ανθεκτικότητα ως μια δυναμική διαδικασία που μπορεί να μην παρουσιάζεται σε όλες τις φάσεις της ζωής του ανθρώπου ούτε και σε όλους τους τομείς της ζωής του (όπ. αναφ. στο Σταλίκας & Μυτσκίδου, 2011). Η Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρεία (2014), την ορίζει ως «*τη διαδικασία καλής προσαρμογής στις αντιξοότητες, τραυματικές εμπειρίες τραγωδίες ή ακόμα και στις σημαντικές πηγές στρες, όπως οικογενειακά προβλήματα ή προβλήματα σχέσεων, σοβαρά προβλήματα υγείας ή επίσης εργασιακές και οικονομικές στρεσογόνες καταστάσεις. Προσδιορίζεται δηλαδή ως ανάκαμψη από δύσκολες εμπειρίες*» (όπ. αναφ. στο Κόλλια, 2022:424)

Οι Masten & Curtis (2000) επικεντρώνονται στην αξιολόγηση δύο επιμέρους διαστάσεων που περιλαμβάνει η έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας. Η πρώτη σχετίζεται με το κατά πόσο κάποιος τα καταφέρνει αποτελεσματικά στη ζωή του ανάλογα με τις συμπεριφορές και τα αναπτυξιακά επιτεύγματα που περιμένουμε. Η δεύτερη διάσταση αναφέρεται στο βαθμό έκθεσης σε αντίξοες συνθήκες που μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω την ομαλή ανάπτυξη του ατόμου. Με άλλα λόγια, οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η ανάλυση της ψυχικής ανθεκτικότητας οφείλει να περιλαμβάνει τόσο τον σαφή ορισμό των αναπτυξιακών επιτευγμάτων όσο και των κριτηρίων με τα οποία αξιολογούμε τις συνθήκες επικινδυνότητας (Χατζηχρήστου κ.ά., 2017)³.

1.2. Το προφίλ του ψυχικά ανθεκτικού ατόμου

Ενώ αρχικά οι έρευνες για την ψυχική ανθεκτικότητα είχαν επικεντρωθεί στα παιδιά, τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον έχει στραφεί προς τους ψυχικά ανθεκτικούς ενήλικες, οι οποίοι φαίνεται ότι παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τα ψυχικά ανθεκτικά παιδιά, όπως την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, την κριτική σκέψη, την ανάληψη πρωτοβουλιών, την προσήλωση, την αισιοδοξία και τη δημιουργία κινήτρων για την επίτευξη των στόχων τους (Higgins, 1994; Benard, 1991). Επιπλέον, οι ψυχικά ανθεκτικοί ενήλικες έχουν την ικανότητα να συνάπτουν ουσιαστικές, υγιείς και ζεστές σχέσεις με τους

---

³ https://eclass.uth.gr/modules/document/ψυχική_ανθεκτικότητα.pdf

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

συνανθρώπους τους, παρουσιάζουν επιθυμία για αυτοβελτίωση, δραστηριοποιούνται για την επίτευξη κοινωνικών αλλαγών και έχουν την ικανότητα να αποκομίζουν κάτι θετικό από τα δυσάρεστα βιώματά τους (όπ. αναφ. στο Henderson & Milstein, 2008).

Οι Wolin (1993)⁴, μέσα από έρευνες που έχουν πραγματοποιήσει σε παιδιά και ενήλικες, προτείνουν επτά εγγενή χαρακτηριστικά που τα θεωρούν ταυτόχρονα και χαρακτηριστικά της ψυχικής ανθεκτικότητας, ικανά να αντιμετωπίσουν (έστω και ένα από αυτά) αποτελεσματικά οποιαδήποτε δυσάρεστη κατάσταση. Αυτά είναι: η ικανότητα ανάληψης πρωτοβουλιών, η ανεξαρτησία, η διαίσθηση / διορατικότητα, η ικανότητα σύναψης ουσιαστικών σχέσεων, η αίσθηση του χιούμορ, η δημιουργικότητα και η ύπαρξη ηθικών αξιών.

Εικόνα 1: SEVEN WINNING STRENGTHS RESILIENCY OVER ADVERSITY Πηγή: Wolin & Wolin (1993)

Σε κάθε περίπτωση, η ψυχική ανθεκτικότητα δεν αποτελεί τόσο ένα συνονθύλευμα χαρακτηριστικών, που βεβαίως μπορεί να υπάρχουν εγγενώς σε ένα άτομο, όσο μια

⁴ *The Resilient Self: How Survivors of Troubled Families Rise Above Adversity*, Villard Books, 1993

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

διαδικασία που απορρέει από μια μαθησιακή προσπάθεια (Higgins, 1994· όπ. αναφ. στο Henderson & Milstein, 2008). Η καλλιέργεια γνωστικών λειτουργιών, η θετική αυτο-εικόνα, το ευπροσάρμοστο του χαρακτήρα, η πίστη και η ύπαρξη νοήματος της ζωής, η αισιοδοξία, τα ποικίλα ενδιαφέροντα, το χιούμορ, ο αυτοέλεγχος, η ελκυστικότητα προς τους άλλους αποτελούν βασικούς ατομικούς παράγοντες⁵ που βοηθούν στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας, όπως επίσης η ηλικία, το φύλο και τα βιώματά μας.

Επίσης έχει καταδειχθεί ότι, στην ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας των παιδιών, των νέων και των ενηλίκων, εκτός από τα ατομικά χαρακτηριστικά, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν και οι περιβαλλοντικοί παράγοντες όπως η οικογένεια [καλές σχέσεις των μελών, οργανωμένο περιβάλλον, καλό κλίμα, καλό μορφωτικό αλλά και κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο (Χατζηχρήστου και συν., 2017)], αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει το άτομο και αλληλεπιδρά, όπως η γειτονιά, οι συνομήλικοι, το σχολείο, οι ομάδες/σύλλογοι, η παροχή κοινωνικών και υγειονομικών υπηρεσιών (Χατζηχρήστου και συν., 2017).

Οι Henderson & Milstein (2008:30-31) έχουν αποτυπώσει σχηματικά σε πίνακα τους ατομικούς και περιβαλλοντικούς προστατευτικούς παράγοντες που ενισχύουν την ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας. Σύμφωνα με τους ερευνητές οι ενδογενείς προστατευτικοί παράγοντες, δηλαδή τα ατομικά χαρακτηριστικά που ενισχύουν την ψυχική ανθεκτικότητα, είναι το να θέτει τον εαυτό του/της στην υπηρεσία του συνόλου ή στην επίτευξη ενός στόχου, να διαθέτει κοινωνικές δεξιότητες -όπως την ικανότητα λήψης αποφάσεων ή επίλυσης προβλημάτων, τον έλεγχο της παρορμητικότητας, τη διεκδικητικότητα -, να είναι κοινωνικός/ή και να συνάπτει υγιείς και ζεστές ανθρώπινες σχέσεις, να έχει χιούμορ, να είναι ευέλικτος/η, να είναι επιδεκτικός/ή μάθησης και προσαρμογής, να είναι ανεξάρτητος/η και αισιόδοξος/η για την προσωπική του/της εξέλιξη, να διακρίνεται από αυτογνωσία, αυτοπεποίθηση και προσωπική επάρκεια.

Στους περιβαλλοντικούς προστατευτικούς παράγοντες, δηλαδή στα χαρακτηριστικά που πρέπει να επιδεικνύουν οι οικογένειες, τα σχολεία, οι κοινότητες και οι ομάδες των συνομηλίκων, προκειμένου να ενισχύσουν την ψυχική ανθεκτικότητα του ατόμου, περιλαμβάνονται, κατά τους Henderson & Milstein (2008:30-31), η ικανότητά τους να δημιουργούν στενές σχέσεις με τις οποίες αλληλεπιδρούν και χαρακτηρίζονται από χαμηλά

---

⁵ Αδαμοπούλου, Ε., Χατζηχρήστου, Χ. & Λαμπροπούλου, Α. (2013) *Βασικά θέματα Προσαρμογής και Ανάπτυξης των παιδιών: Ψυχική Ανθεκτικότητα*, www.connecting4caring.gr

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

επίπεδα κριτικής, να επιβάλλουν σαφή όρια, κανόνες και συνήθειες αλλά και καταμερισμό των ευθυνών, να ενθαρρύνουν τη μάθηση, να διακρίνονται από διάθεση για προσφορά και βοήθεια προς τους άλλους, να ικανοποιούν τις βασικές ανάγκες της στέγης, εργασίας, υγείας και διασκέδασης για όλα τα μέλη τους. Θα πρέπει, παράλληλα, να εκφράζουν υψηλές αλλά και συνάμα ρεαλιστικές προσδοκίες επιτυχίας για όλους, να ενισχύουν τα παιδιά στην απόκτηση στόχων και στην προσπάθεια για επίτευξη αυτών, να μεταγγίζουν στα νεαρά μέλη της οικογένειας ή της κοινότητας από πολύ νεαρή ηλικία αξίες και κοινωνικές δεξιότητες, να παρέχουν ευκαιρίες για την ανάληψη ευθύνης ή τη λήψη απόφασης και να ενισχύουν την ενεργή συμμετοχή στα τεκταινόμενα. Τέλος, το περιβάλλον μέσα στο οποίο μπορεί να δημιουργηθεί ένα ψυχικά ανθεκτικό άτομο πρέπει να αναγνωρίζει και να αγκαλιάζει τη διαφορετικότητα του καθενός, το μοναδικό ταλέντο, τις δυνατότητες αλλά και τις αδυναμίες του κάθε νεαρού μέλους. Σε ένα τέτοιο ανθρωπογενές περιβάλλον μπορεί να μεγαλώσει και να διαμορφωθεί ένας υγιής, ψυχικά ανθεκτικός άνθρωπος.

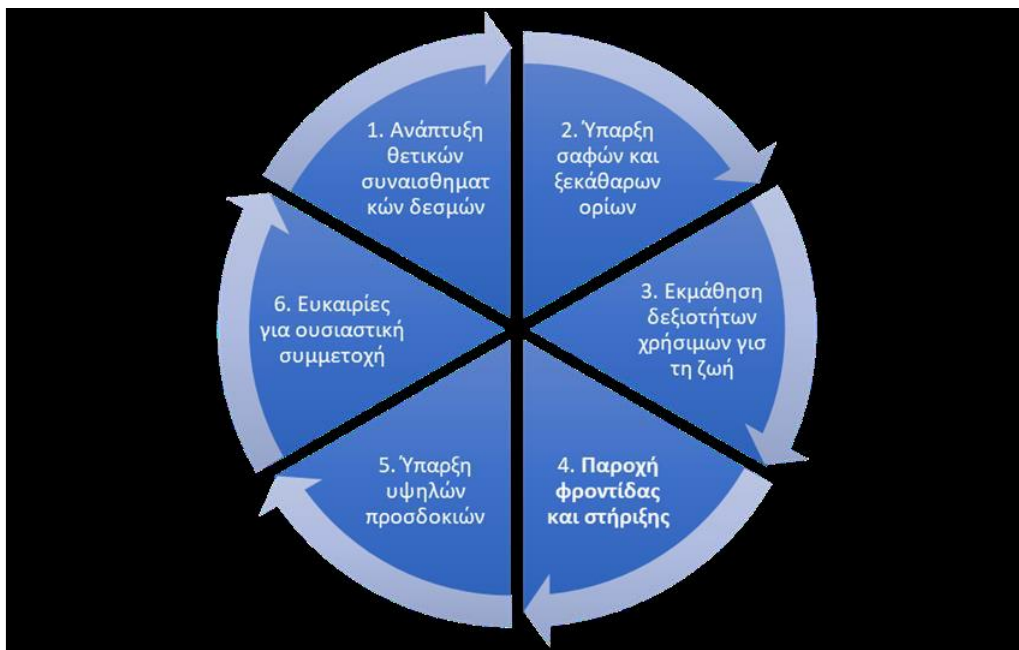
1.3. Παράγοντες επικινδυνότητας και παράγοντες καλλιέργειας της ψυχικής ανθεκτικότητας

Θα πρέπει να αναφερθεί, ότι πέρα από τους προστατευτικούς παράγοντες (ατομικούς και περιβαλλοντικούς) που συνδέονται με την ψυχική ανθεκτικότητα, δεν πρέπει να αγνοούμε και τους παράγοντες επικινδυνότητας (risk factors) που ενισχύουν τις πιθανότητες αρνητικής μελλοντικής έκβασης της ζωής του ατόμου. Όταν δεν υφίστανται προστατευτικοί παράγοντες, τότε ατομικά αναπτυξιακά ή άλλα προβλήματα αλλά και η προβληματική σχέση με τους συνομηλίκους στη γειτονιά, στο σχολείο ή στην εργασία, οι σχέσεις στην οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον συνιστούν επιβαρυντικά στοιχεία για την υγιή, με ψυχική ανθεκτικότητα, αντιμετώπιση των δυσκολιών που αντιμετωπίζει το άτομο στη ζωή του. Μελέτες, μάλιστα έχουν καταδείξει ότι αυτοί οι παράγοντες κινδύνου «δεν εμφανίζονται μεμονωμένα αλλά συνυπάρχουν και συσσωρεύονται με την πάροδο του χρόνου (Flouri, Tzavidis, & Kallis, 2010. Masten, 2001)» (όπ. αναφ. στο Κόλλια, 2022) και συνδέονται με ψυχοπαθολογικές συμπεριφορές (Masten, 2011· όπ. αναφ. στο Κόλλια, 2022).

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Με βάση τα παραπάνω, προκειμένου να περιορίσουμε, όσο είναι δυνατόν, τους παράγοντες επικινδυνότητας, θα πρέπει να ενισχύσουμε και να αξιοποιήσουμε τους προστατευτικούς παράγοντες που θα μας βοηθήσουν όχι να δούμε σε παραμορφωτικό φακό τη ζωή μας, όχι να εθелоτυφλήσουμε αλλά να αντεπεξέλθουμε στις πιέσεις και τις αντιξοότητες της καθημερινότητας και να καλλιεργήσουμε αυτές τις κοινωνικές, ακαδημαϊκές και επαγγελματικές ικανότητες που θα μας προσφέρουν το αίσθημα της ικανοποίησης από όσα καταφέρνουμε σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής μας (Henderson & Milstein, 2008:217).

Οι Henderson & Milstein (2008), μετά από ενδελεχή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, ανέδειξαν την ύπαρξη έξι σταθερών στοιχείων, υπογραμμίζοντας ότι η ευρύτερη κοινότητα, η οικογένεια, το σχολείο μπορούν όχι μόνο να προσφέρουν τους περιβαλλοντικούς προστατευτικούς παράγοντες αλλά και τις συνθήκες εκείνες που μπορούν να καλλιεργήσουν την ανάπτυξη των ενδογενών προστατευτικών παραγόντων. Πρόκειται για μια στρατηγική έξι βημάτων που υποβοηθά την διαδικασία ανάπτυξης της ψυχικής ανθεκτικότητας, την οποία ονόμασαν Τροχό της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και την οποία παραθέτουμε σχηματικά.

Εικόνα 2: Τροχός Ψυχικής Ανθεκτικότητας (Resiliency Wheel) Πηγή: Henderson & Milstein (2003)

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Όπως φαίνεται στο σχετικό γράφημα, οι τρεις πρώτοι τομείς αναφέρονται στον μετριασμό των παραγόντων κινδύνου ενώ οι τρεις τελευταίοι στην προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας.

Οι Hawkins, Catalano & Miller (1992), κατέληξαν σε τρεις βασικούς τρόπους άμβλυνσης των επιπτώσεων από τους παράγοντες κινδύνου, τους οποίους υιοθέτησαν και οι Henderson & Milstein. Πρώτον, η ανάπτυξη θετικών συναισθηματικών δεσμών, που μπορεί να επιτευχθεί με την αύξηση των σχέσεων με γονείς, φίλους ή συναδέλφους αλλά και με την εμπλοκή σε δραστηριότητες, περισσότερο συλλογικού ή ομαδικού χαρακτήρα. Δεύτερον, η ύπαρξη σαφών και ξεκάθαρων ορίων που προσδιορίζει με σαφήνεια την επιθυμητή συμπεριφορά αλλά και τις συνέπειες που επιφέρει η προβληματική συμπεριφορά –και οι οποίες πρέπει να εφαρμόζονται απαρέγκλιτα. Τέλος, η εκμάθηση δεξιοτήτων χρήσιμων για τη ζωή, όπως δεξιοτήτων επικοινωνίας, επίλυσης προβλημάτων ή συγκρούσεων, σύναψης συνεργατικών/συναδελφικών σχέσεων αλλά και αποτελεσματικής διαχείρισης του άγχους. Η καλλιέργεια αυτών των δεξιοτήτων θα διευκολύνει την αντιμετώπιση των αντιξοοτήτων ή των κινδύνων αλλά και θα δημιουργήσει το κατάλληλο περιβάλλον για την υγιή αλληλεπίδραση των ατόμων, παιδιών και ενηλίκων (Henderson & Milstein, 2008).

Οι επόμενοι τρεις τομείς που ενισχύουν την ψυχική ανθεκτικότητα έχουν διατυπωθεί από την Benard (1991) και συνιστούν περιβαλλοντικές συνθήκες που αποτελούν μέρος της ζωής των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν δυσάρεστες καταστάσεις (Henderson & Milstein, 2008) ως εξής:

- Η παροχή φροντίδας και στήριξης: αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα που ενισχύει την ψυχική ανθεκτικότητα του ατόμου και αναφέρεται στην αποδοχή και την ενθάρρυνση του ατόμου. Παρέχεται από το οικογενειακό περιβάλλον πρωτίστως αλλά και από το κοινωνικό ή εργασιακό περιβάλλον του ατόμου⁶.

---

⁶ Και ένα κατοικίδιο μπορεί να προσφέρει, με τον δικό του τρόπο, φροντίδα και στήριξη στο άτομο που συναντά αντίξοες καταστάσεις (Henderson & Milstein, 2008). (Ας μην λησμονούμε ότι κατά τη διάρκεια της βαθιάς κρίσης που επήλθε από την νόσο Covid-19 και την κοινωνική απομόνωση που επέφερε, πολλαπλασιάστηκε με γεωμετρική πρόοδο η απόκτηση ενός κατοικιδίου συντροφιάς.)

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

- Η ύπαρξη υψηλών, αλλά και ταυτόχρονα ρεαλιστικών, προσδοκιών: μπορεί να θέσει σε εγρήγορση και κινητοποίηση τα άτομα με σκοπό να ανταποκριθούν σε αυτές, είτε έχουν προσδιοριστεί από τους ίδιους είτε από άλλους – γονιό, δάσκαλο, προϊστάμενο (αντίθετα οι χαμηλές προσδοκίες, καθιστούν νωθρό και αναποτελεσματικό το άτομο).
- Οι ευκαιρίες για ουσιαστική συμμετοχή: αφορούν στην ανάληψη ενός μεγάλου μέρους ευθύνης για όσα συμβαίνουν στον/στους χώρους όπου δραστηριοποιείται ένα άτομο – σπίτι, σχολείο, εργασία – αλλά και στην παροχή ευκαιριών για την επίλυση προβλημάτων που ανακύπτουν, για τον σχεδιασμό του προγραμματισμού και των στόχων ή για τη βοήθεια σε άλλα άτομα.

Οι στρατηγικές αυτές, αν εφαρμοστούν συνδυαστικά, μπορούν να υποβοηθήσουν την καλλιέργεια της ψυχικής ανθεκτικότητας σε παιδιά και ενήλικες, καθώς δημιουργούν μια θετική αυτό-εικόνα, πίστη στους κανόνες και τις αξίες, στενή σχέση με το οικογενειακό, φιλικό αλλά και εργασιακό περιβάλλον (Henderson & Milstein, 2008).

Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι όλοι μας διαθέτουμε κάποια χαρακτηριστικά ψυχικής ανθεκτικότητας, είτε τα έχουμε συνειδητοποιήσει είτε όχι και μπορούμε να τα προαγάγουμε. Το σχολείο μπορεί να εφαρμόσει την θεωρία της ψυχικής ανθεκτικότητας ως μοντέλο και για την υλοποίηση των ακαδημαϊκών, κοινωνικοποιητικών και ηθοπλαστικών στόχων του για τους μαθητές αλλά και για να ενδυναμώσει και να κινητοποιήσει τους εκπαιδευτικούς να αντέξουν τις δοκιμασίες των ημερών και να «ανταποκριθούν με επιτυχία στις σημερινές προκλήσεις στον χώρο της εκπαίδευσης» (Henderson & Milstein, 2008:39). Στην παρούσα εργασία θα εστιάσουμε στην ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών που δοκιμάζεται σκληρά στις μέρες μας αλλά και θα αναφερθούμε στην περίσσια ανθεκτικότητα που διαθέτουν προκειμένου να συνεχίσουν να επιτελούν το έργο τους.

Κεφάλαιο 2^ο - Η ψυχική ανθεκτικότητα στην εκπαίδευση

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Το σχολείο αποτελεί έναν χώρο στον οποίο ανεπιφύλακτα απαιτείται η προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας των μελών του⁷. Η πολυπλοκότητα που εμφανίζει ο χώρος της εκπαίδευσης τις τελευταίες δεκαετίες έχει κορυφωθεί: παγκοσμιοποίηση, ανάπτυξη τεχνολογίας, και επιπρόσθετα, όσο αφορά στη χώρα μας, βαθιά οικονομική και κατ' επέκταση και ανθρωπιστική κρίση, μετανάστευση και προσφυγιά, που δεν αποτελούν πια επιλογή αλλά ανάγκη επιβίωσης. Μέσα σε αυτήν την πραγματικότητα ο εκπαιδευτικός καλείται να ασκήσει το λειτούργημά του, να παράσχει δηλαδή γνώσεις στις πολυπολιτισμικές τάξεις του αλλά και να τις ενισχύσει ψυχολογικά και ηθικά, να αντιτάξει απέναντι στα συνεχώς αναδυόμενα εργασιακά προβλήματα μια ψυχικά ανθεκτική οντότητα –γιατί πώς αλλιώς θα μπορούσε να εμπνεύσει στους/στις μαθητές/μαθήτριές του/της την ψυχική ανθεκτικότητα, αν πρώτα ο ίδιος/η ίδια δεν ήταν επαρκής ψυχικά (Henderson & Milstein, 2008) -, να αντιπαλέψει τα δικά του προβλήματα και τις αντίξοες συνθήκες που βιώνει αλλά και να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο του, συμβαδίζοντας με τις ανάγκες αλλά και τις απαιτήσεις της εποχής⁸.

Οι Rirkin & Hooperman (1991), μελετώντας μαθητές, εκπαιδευτικούς και εν γένει σχολικές κοινότητες, προτείνουν τον ακόλουθο ορισμό: «η ψυχική ανθεκτικότητα θα μπορούσε να οριστεί ως η ικανότητα του ατόμου να αναγεννάται, να επανέρχεται, να προσαρμόζεται με επιτυχία στο περιβάλλον παρά τις αντιξοότητες και να αναπτύσσει κοινωνική, ακαδημαϊκή και επαγγελματική επάρκεια παρά την έκθεσή του σε έντονο στρες ή απλά σε αγχογόνες καταστάσεις που διέπουν και είναι εγγενείς στον σύγχρονο κόσμο» (όπως αναφέρεται στο Henderson & Milstein, 2008:28).

---

⁷ Είναι ένας χώρος αλληλεπίδρασης μαθητών, εκπαιδευτικών, εργαζομένων στο σχολείο, γονέων, τοπικής κοινωνίας και υπουργείου Παιδείας.

⁸ Ενώ τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα οι έρευνες για την ψυχική ανθεκτικότητα επικεντρώνονταν στους μαθητές, από τις αρχές του 21^{ου} σοβαρές και ευάριθμες μελέτες και έρευνες εστιάζουν στους εκπαιδευτικούς, ιδιαίτερα σε χώρες όπου παρατηρείται παραίτηση από το συγκεκριμένο επάγγελμα, όπως συμβαίνει στην Αμερική ή Αυστραλία (όπως αναφέρεται στο Δανηλίδου, 2018)

2.1. Διαμορφωτικοί παράγοντες της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών

Αρνητικοί παράγοντες

Η Κουδινγκέλη (2011:276) υποστηρίζει πως η πολλαπλότητα των πηγών πληροφόρησης των μαθητών αλλά και οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές απειλούν τη θέση της αυθεντίας που κατείχε μέχρι πριν λίγες δεκαετίες ο εκπαιδευτικός ενώ τα «φτωχά» αποτελέσματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και η μη αναμενόμενη συμπεριφορά της νεολαίας «χρεώνονται» στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι δέχονται σκληρή κριτική, άσχετα αν οφείλουν να εφαρμόζουν το εκπαιδευτικό σύστημα και τα προγράμματα σπουδών που το υπουργείο επιβάλλει. Και αν σε αυτές τις συνθήκες προστεθεί και το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί δεν υποστηρίζονται από τους προϊσταμένους και τους φορείς του εκπαιδευτικού συστήματος, καταλαβαίνουμε ότι μία κατάσταση φθοράς, άγχους και εξουθένωσης δεν είναι δύσκολο να πλήξει τον κλάδο αυτόν των εργαζομένων που παρέχει κοινωνική υπηρεσία. Κατά παρόμοιο τρόπο, οι Henderson & Milstein (2008) υπογραμμίζουν ότι υπάρχουν τρεις βασικοί περιβαλλοντικοί παράγοντες που οδηγούν σε ανάσχεση της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών.

«Κατά πρώτον, παρατηρείται μια αλλαγή των προσδοκιών σχετικά με το ποιος είναι ο ρόλος των σχολείων και σχετικά με τον τρόπο που επιτελούν το έργο τους» (Henderson & Milstein, 2008:67). Εννοούν πως στην εποχή της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της καταπληκτικής προόδου της τεχνολογίας, θέλουμε ένα σχολείο δημιουργικό, καινοτόμο που να μπορεί να ανταποκρίνεται και να συμβαδίζει με τις σύγχρονες ανάγκες αλλά και να μπορεί να οραματίζεται το μέλλον των παιδιών μας. Όμως παρά τις εξαγγελίες και τις προσδοκίες που διατυπώνονται φραστικά, στην πράξη ούτε δομικές αλλαγές γίνονται ούτε εμφανίζονται καινοτόμα προγράμματα σπουδών ούτε, τέλος, αυξάνεται η χρηματοδότηση των σχολείων για να αναβαθμιστούν τεχνολογικά και να εξοπλιστούν με το απαραίτητο για την εποχή εποπτικό υλικό.

«Κατά δεύτερον» συνεχίζουν «η σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού μεταβάλλεται» (Henderson & Milstein, 2008:67). Από τη μια, τις τελευταίες δεκαετίες η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που παλιότερα προοριζόταν για τα παιδιά που διψούσαν για μάθηση και προέρχονταν από οικογένειες που ενθάρρυναν την προσπάθειά τους αυτή, καλείται να καλύψει το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού που στην συντριπτική πλειοψηφία του δεν

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

ολοκληρώνει απλώς την εννιάχρονη πια υποχρεωτική εκπαίδευση αλλά συμπληρώνει όλο τον κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης -δωδεκαετή συνολικά φοίτηση στο σχολείο- χωρίς όμως να σημειωθεί καμία μεταρρύθμιση ουσιαστική στα προγράμματα σπουδών και τη συγγραφή νέων βιβλίων που να αντανακλούν και να αφουγκράζονται τις σύγχρονες ανάγκες –πέρα από τις μεταρρυθμίσεις του 1976 και 1981. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω προκύπτει ότι οι σημερινές τάξεις περιλαμβάνουν μαθητές με διαφορετικές οικονομικοκοινωνικές συνθήκες αλλά και διαφορετικές εθνικές καταβολές, πράγμα απολύτως φυσιολογικό πια στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες αλλά και στην περιοχή μας ειδικότερα, με την έντονη κρίση του μεταναστευτικού και προσφυγικού ρεύματος που έχει σημειωθεί την τελευταία δεκαετία λόγω των γεωπολιτικών συμφερόντων στις χώρες της βαλκανικής αλλά και της εγγύς και μέσης Ανατολής. Μεγάλο μέρος όμως των εκπαιδευτικών που διανύουν την πέμπτη ή έκτη δεκαετία της ζωής τους δεν έχουν προετοιμαστεί, ούτε από τις σχολές στις οποίες φοίτησαν ούτε από μεταγενέστερη επιμόρφωση, πώς να διαχειριστούν και να ελκύσουν τα τόσο ετερόκλητα σύνολα των μαθητών τους.

Κατά τρίτον, από τη δεκαετία του '80 το δημόσιο σχολείο και οι εκπαιδευτικοί έχουν δεχτεί τόση αρνητική κριτική από νομικούς, κυβερνήσεις, αρθρογράφους αλλά και την ίδια την κοινωνία, με αποτέλεσμα να νιώθουν απαξιωμένοι παρά το έργο που προσπαθούν να προσφέρουν (Henderson & Milstein, 2008:68). Αυτές οι συνθήκες λογικό και αναμενόμενο είναι πως δεν μπορούν να προαγάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών αλλά, αν μάλιστα συνδυαστούν και με αρνητικούς ενδογενείς παράγοντες, να τους οδηγήσουν σε έντονο άγχος και εξουθένωση από μια εργασία που κάποτε χαίρονταν και αγαπούσαν να επιτελούν.

Ομοίως, η προσπάθεια για *αναδόμηση των σχολείων* (Henderson & Milstein, 2008:70) στο εξωτερικό έχει οδηγήσει στη μεταφορά του ελέγχου από την κεντρική διοίκηση στον χώρο του σχολείου με στόχο την, όσο το δυνατό, μεγαλύτερη αυτονομία της κάθε σχολικής μονάδας. Στην Ελλάδα, βέβαια, που το εκπαιδευτικό σύστημα είναι απόλυτα συγκεντρωτικό κάτι τέτοιο δεν μπορεί να βρει εφαρμογή. Όμως αυτό που δοκιμάζεται στη χώρα μας, την τελευταία δεκαετία της παρατεταμένης κρίσης, είναι το «άνοιγμα» των σχολείων για την εξεύρεση «χορηγών» προκειμένου να καλύψει η κάθε σχολική μονάδα τις ανάγκες της, ακόμα και βασικές, καθώς η κρατική χρηματοδότηση των δημόσιων σχολείων, μέσω της τοπικής αυτοδιοίκησης, είναι πενιχρή. Και σε αντίθεση με την περίπτωση του

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

εξωτερικού, που η αλλαγή αυτή προκαλεί ένα «μούδιασμα» ή δυσφορία μέχρι τα σχολεία ή οι τοπικές κοινότητες ξεπεράσουν τις αγκυλώσεις τους και αυτονομηθούν, στην Ελλάδα αυτός ο αέρας φιλελευθερισμού στη δημόσια εκπαίδευση, η λειτουργία των σχολείων με λογική ιδιωτικών επιχειρήσεων υποσκάπτει την ψυχική ανθεκτικότητα και αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών.

Επιπλέον, και οι παράγοντες που σχετίζονται με το σχολείο δυστυχώς υπονομεύουν την ψυχική ενδυνάμωση και ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών. Οι «εγγενείς περιορισμοί του συστήματος σε επίπεδο δομής» (Henderson & Milstein, 2008:69) αμβλύνουν τις προσπάθειες του εκπαιδευτικού αλλά και της σχολικής μονάδας για την καλλιέργεια της ψυχολογικής ενδυνάμωσης. Η απουσία, για παράδειγμα, επαρκούς φωτοτυπικού χαρτιού για τις ανάγκες της διδασκαλίας, η απροθυμία κάποιων εκπαιδευτικών να αποδεχτούν τις αποφάσεις της πλειοψηφίας όσον αφορά στην τήρηση των απουσιών ή σε θέματα πειθαρχίας, είναι παράγοντες που αντιστρατεύονται τις προσπάθειες για αλλαγή και ανάπτυξη. Αλλά και η ύπαρξη πολυπληθών τμημάτων που περιλαμβάνουν και μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες (Δανιηλίδου, 2018:64) αποτελεί παράγοντα που βάζει σε δοκιμασία και το πιο ανθεκτικό ψυχικά άτομο.

Τέλος, αναφορικά με τους ενδογενείς αρνητικούς παράγοντες, οι Henderson & Milstein (2008:68) τονίζουν ότι οι εκπαιδευτικοί στην Αμερική είναι πολύ μεγαλύτεροι σε ηλικία από ό,τι συνέβαινε πριν εξήντα χρόνια και κάνουν λόγο για «επαγγελματική μακροβιότητα». Αν αναλογιστούμε την ελληνική εμπειρία, που εκτός από τη φετινή σχολική χρονιά, έγιναν προσλήψεις εκπαιδευτικών για τελευταία φορά το 2010 –μετά από διαγωνισμό ΑΣΕΠ που πραγματοποιήθηκε το 2008⁹- «η Ελλάδα βρίσκεται στην 5η θέση της σχετικής κατάταξης με τους πιο ηλικιωμένους εκπαιδευτικούς σε όλη την ΕΕ»¹⁰. Από αυτό το μεγάλο σύνολο εκπαιδευτικών με πολλά χρόνια υπηρεσίας, συνεχίζουν οι Henderson & Milstein (2008:68), πολλοί εκπαιδευτικοί δεν φαίνονται πρόθυμοι να απαρνηθούν τον παραδοσιακό τους ρόλο και το μοντέλο διδασκαλίας που και οι ίδιοι είχαν διδαχθεί στα μαθητικά ή στα πανεπιστημιακά τους χρόνια, ένα μοντέλο ξεπερασμένο μεν

⁹ <https://www.tanea.gr/2022/04/27/greece/education/to-xroniko-tis-megalis-adikias-gia-tous-asepites-ekpaideytikous-tou-2008/>

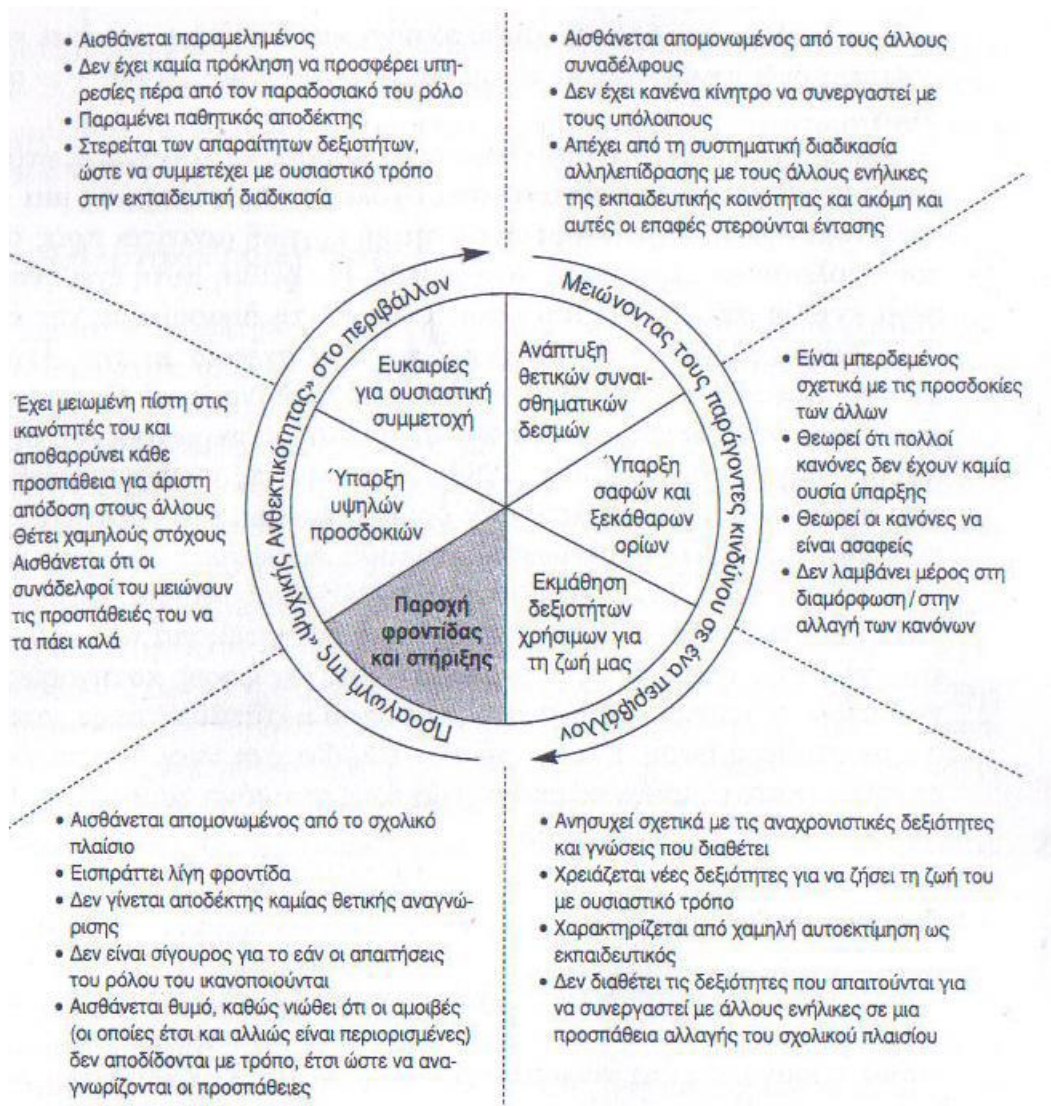
¹⁰ Κορδής, Ν.(2020) [Η Ελλάδα βρίσκεται στην 5η θέση με τους πιο ηλικιωμένους εκπαιδευτικούς στην ΕΕ](https://www.ipaidia.gr/paideia/i-ellada-vrisketai-stin-5i-thesi-me-tous-pio-ilikiomenous-ekpaideutikous-stin-ee/)
<https://www.ipaidia.gr/paideia/i-ellada-vrisketai-stin-5i-thesi-me-tous-pio-ilikiomenous-ekpaideutikous-stin-ee/>

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

πια αλλά που τους παρέχει την απαιτούμενη ασφάλεια για να πορευτούν. Αυτό σε συνδυασμό με τον προηγούμενο παράγοντα, αν δεν αποτελέσουν αφορμή για συνεχή ανανέωση και υιοθέτηση νέων στρατηγικών και παιδαγωγικών εργαλείων, θα οδηγήσει σε μια κατάσταση αποτελμάτωσης που αντιστρατεύεται την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών - πόσο μάλλον δεν συμβάλλει στην προαγωγή της. Οι Henderson & Milstein (2008:69) στηριζόμενοι σε έρευνες τονίζουν πως οι εκπαιδευτικοί και γενικότερα οι εργαζόμενοι μαθαίνουν ικανοποιητικά τη δουλειά τους σε 3-5 χρόνια. Αν παραμείνουν στην ίδια θέση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, θα απολέσουν τον ενθουσιασμό, το κίνητρο να κινητοποιηθούν, να πειραματιστούν, να εφαρμόσουν νέες μεθόδους για να κερδίσουν περισσότερο τους μαθητές τους, πράγμα που θα οδηγούσε στην ενίσχυση και της δικής τους ψυχικής ανθεκτικότητας.

Ο Τουλούπης (2022) στην ακόλουθη εικόνα σχηματοποιεί, με βάση τον τροχό της ψυχικής ανθεκτικότητας των Henderson & Milstein (2008) πότε ένας εκπαιδευτικός δεν διαθέτει το απαιτούμενο επίπεδο ψυχικής ανθεκτικότητας ή, με άλλα λόγια, τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει ένας εκπαιδευτικός που έχει απολέσει την ψυχική ανθεκτικότητά του

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Εικόνα 3: Πότε ένας εκπαιδευτικός χρειάζεται ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας Πηγή: Τουλούπης, Θ. (2022)

2.2 Παράγοντες και στρατηγικές ενισχυτικές της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών

Οι 6 παράγοντες του τροχού της ψυχικής ανθεκτικότητας που περιορίζουν τους παράγοντες που αντιπαλεύουν την ψυχική υγεία και αντοχή, βρίσκουν απόλυτη εφαρμογή όχι μόνο γενικά στην εκπαίδευση αλλά και στην περίπτωση των εκπαιδευτικών. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν και στη σχέση του εκπαιδευτικού με τους μαθητές του αλλά και με τους συναδέλφους του. Αναλυτικότερα:

- *Ανάπτυξη θετικών κοινωνικών σχέσεων.* Η περιοδική ενημέρωση των γονέων για τα επιτεύγματα των παιδιών τους, ο σχεδιασμός και υλοποίηση δραστηριοτήτων/προγραμμάτων που θα φέρουν τους μαθητές σε επαφή με τις τέχνες, τον αθλητισμό

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

και τη συμμετοχή σε συλλογικότητες, η εφαρμογή στρατηγικών διδασκαλίας που καλλιεργούν την πολλαπλή νοημοσύνη όχι μόνο θα επιφέρουν τη σύναψη στενών σχέσεων μεταξύ των μαθητών αλλά θα αυξήσουν και τη διασύνδεσή τους με το σχολείο αλλά και τον εκπαιδευτικό τους (Henderson & Milstein, 2008:54-55). Παράλληλα, η συνεργατική διάθεση με άλλους συναδέλφους, ίδιας ή και διαφορετικής ειδικότητας, η αλληλεπίδραση με αυτούς, η ανάληψη ομαδικών δραστηριοτήτων (διαθεματικές εργασίες, διοργάνωση εορτών ή εκπαιδευτικών επισκέψεων) δημιουργούν ένα ζεστό εργασιακό περιβάλλον όπου αναπτύσσεται η αίσθηση του *ανήκειν*, οικοδομούνται στενές και υγιείς (και όχι ανταγωνιστικές) σχέσεις με συναδέλφους, εμπλουτίζεται η αποτελεσματικότητα της διδακτικής διαδικασίας, εξελίσσονται αλλά και ενδυναμώνονται ψυχικά οι εκπαιδευτικοί (Henderson & Milstein, 2008:74-75).

- *Δημιουργία σαφών και ξεκάθαρων ορίων.* Οι εκπαιδευτικοί μαζί με τους μαθητές τους πρέπει να προσδιορίσουν τους κανόνες λειτουργίας του σχολείου και τα όρια που θέτει αυτό όσον αφορά στη συμπεριφορά όλων των μελών της σχολικής κοινότητας, όπως επίσης και να προσδιορίσουν τις συνέπειες που θα έχει η παραβίαση των κανόνων και ορίων που έχουν συναποφασιστεί με στόχο τη φροντίδα και τη στήριξη όλων και όχι τιμωρητική διάθεση. Η ύπαρξη ενός καταστατικού χάρτη του σχολείου όχι μόνο δηλώνει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και ταυτότητά του αλλά και δημιουργεί ασφάλεια και ανθεκτικότητα στα μέλη του (Henderson & Milstein, 2008:55-56). Αλλά και οι κανόνες που προσδιορίζουν τη συμπεριφορά και στάση των εκπαιδευτικών μεταξύ τους πρέπει να διατυπώνονται με σαφήνεια, να είναι κοινά αποδεκτοί και να ισχύουν για όλους, γιατί μόνο έτσι μπορούν να αισθανθούν ασφαλείς (Henderson & Milstein, 2008:75-76). Όταν οι κανόνες αυτοί συναποφασίζονται και δεν επιβάλλονται, είναι πολύ πιθανό ότι οι εκπαιδευτικοί θα έχουν μια κοινή προσέγγιση του πώς ερμηνεύουν τους κανόνες και τα όρια αυτά και δεν θα ενεργεί ο καθένας αυτοβούλως, δημιουργώντας συμπάθειες ή αντιπάθειες σε μαθητές και συναδέλφους.
- *Εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων, χρήσιμων για τη ζωή.* Μέσα στην τάξη ο εκπαιδευτικός καλλιεργεί ομαδοσυνεργατικές παιδαγωγικές μεθόδους μάθησης, όχι μόνο γιατί οι μαθητές «μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν» αλλά και γιατί αναπτύσσουν μεταξύ τους αλλά και με τον εκπαιδευτικό δεξιότητες συνεργασίας, παρρησία,

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

ενεργό συμμετοχή στο ομαδικό αποτέλεσμα, σεβασμό στη διαφορετική άποψη. Οι Henderson & Milstein (2008:56) τονίζουν ότι, και όταν τιμωρούμε τους μαθητές για ανεπιθύμητη συμπεριφορά, και τότε τους καλλιεργούμε δεξιότητες κοινωνικές, χρήσιμες για τη ζωή τους. Και καθώς μαθαίνει και ο ίδιος μαζί με τους μαθητές του ή ενισχύει τις κοινωνικές του δεξιότητες μέσα στην τάξη, σημαντικό είναι και να τις καλλιεργήσει στις σχέσεις του με τους συναδέλφους και τη διοίκηση. Η διαχείριση συγκρούσεων, η διαδικασία επίλυσης προβλημάτων, η επικοινωνία μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο επιμόρφωσης (απαιτούνται κρατικοί πόροι) που θα βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό να αντεπεξέλθει στις ιδιαίτερα αγχώσεις καταστάσεις που βιώνουμε όλοι, λόγω οικονομικής δυσχέρειας αλλά και έλλειψης ψυχικής ανθεκτικότητας –εξαιτίας της παρατεταμένης οικονομικής, υγειονομικής αλλά και ανθρωπιστικής κρίσης. Αλλά και η επιβράβευση από τους συναδέλφους και τη διοίκηση για τη διάθεση του εκπαιδευτικού να εξελίσσεται και να βελτιώνεται συμβάλλει καθοριστικά στην ενίσχυση της αυτό-εικόνας του (Henderson & Milstein, 2008:76-77).

- *Παροχή στήριξης και φροντίδας.* Το στοιχείο αυτό είναι το πιο σημαντικό για την καλλιέργεια της ψυχικής ανθεκτικότητας των μαθητών και των εκπαιδευτικών, καθώς δίνει την ευκαιρία για ουσιαστική γνωριμία του εκπαιδευτικού με τους μαθητές του. Η προσοχή και το ενδιαφέρον για όλα τα παιδιά της τάξης, ο εντοπισμός των δυνατών σημείων αλλά και των αδυναμιών τους, η παροχή κινήτρων, ειδικά σε παιδιά που ζουν σε προβληματικά περιβάλλοντα, η επιβράβευση για κάποια βελτίωση στην επίδοση ή για κάποια αξιόλογη πράξη (Henderson & Milstein, 2008:57).αποτελούν συμπεριφορές που κινητοποιούν τα παιδιά αλλά και κάνουν τον εκπαιδευτικό να νιώθει όχι μόνο επαγγελματική αλλά και ηθική ικανοποίηση και ψυχική αντοχή, παρά τα όσα βιώνει προσωπικά, κοινωνικά, επαγγελματικά. Και επειδή δεν υπάρχει εξωτερική επιβράβευση για τις προσπάθειες και το νοιάξιμο των εκπαιδευτικών για τους μαθητές και το σχολείο τους (και ούτε και οι ίδιοι περιμένουν υλική ανταμοιβή για την προσφορά τους), οι εκπαιδευτικοί νιώθουν την ανάγκη για φροντίδα και στήριξη από τους συναδέλφους και τη διεύθυνση του σχολείου. Η εκδήλωση εκτίμησης, η θετική ανατροφοδότηση μεταξύ των συναδέλφων, η προβολή καλών πρακτικών αλλά και η υιοθέτησή τους από τους

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

άλλους συναδέλφους προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών (Henderson & Milstein, 2008:77-78).

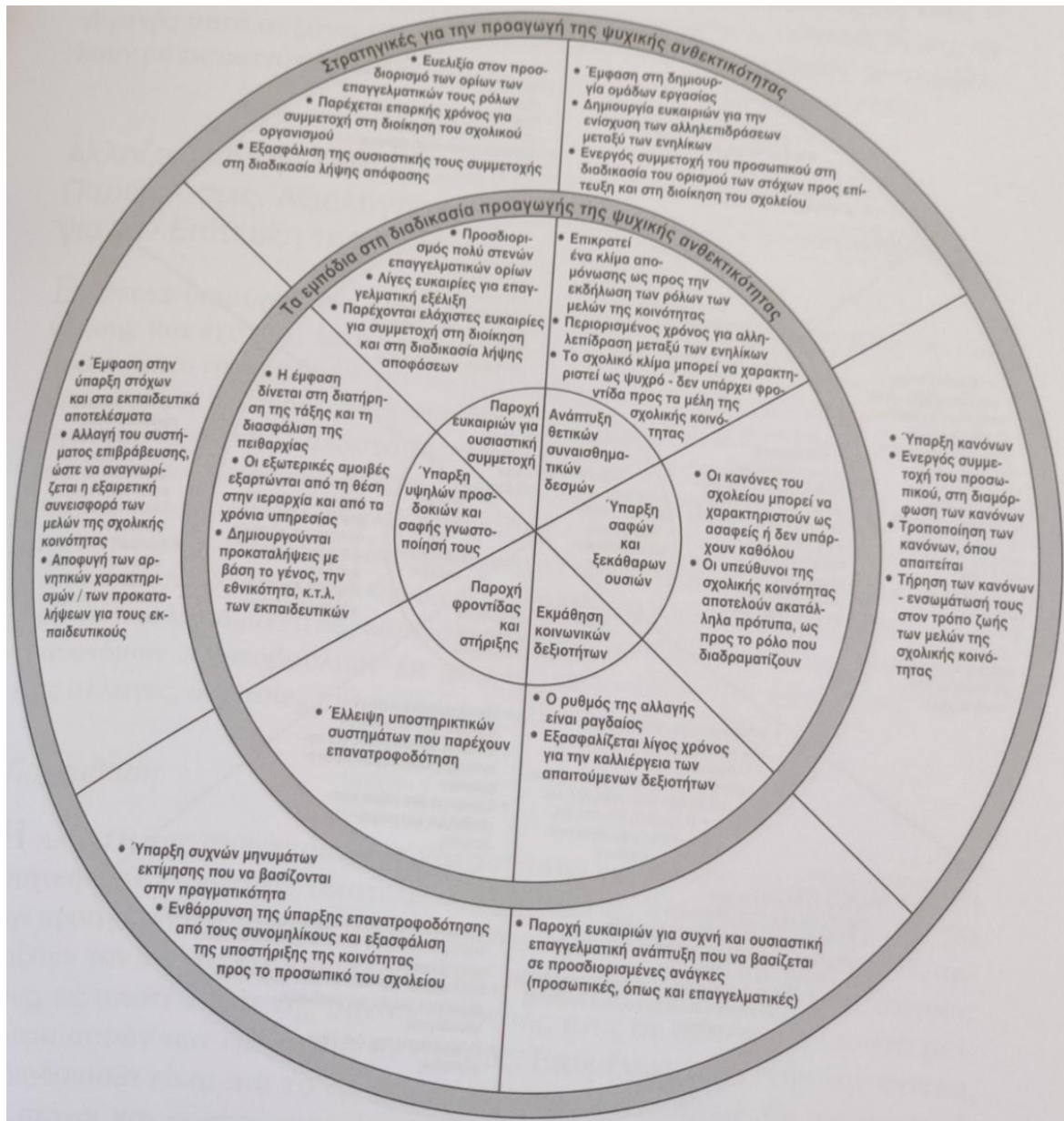
- **Υπαρξη υψηλών προσδοκιών και σαφής έκφρασή τους.** Οι εκπαιδευτικοί που θέτουν στόχους υψηλούς για τους μαθητές τους και ενδιαφέρονται για την επίτευξη αυτών των προσδοκιών από όλους όχι μόνο κινητοποιούν το ενδιαφέρον των μαθητών αλλά και εφαρμόζουν ποικίλα μοντέλα μάθησης, αξιολογούν σύμφωνα με τις θεωρίες της πολλαπλής νοημοσύνης, ακολουθούν ομαδοσυνεργατικές μεθόδους – μεταθέτοντας την ευθύνη της μάθησης στους ίδιους τους μαθητές (αυτό εξάλλου επιδιώκει και ο πραγματικός δάσκαλος, να καταστήσει τον μαθητή αυτοδύναμο και τον εαυτό του περιττό, συνοδοιπόρο και καθοδηγητή στην οικοδόμηση της γνώσης)-εφαρμόζοντας, ταυτόχρονα διαφοροποιημένη διδασκαλία, ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών και αποδεχόμενοι την διαφορετικότητά τους (Benard, 1991· Henderson & Milstein, 2008:58). Από την άλλη, στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς που προγραμματίζουμε τις δράσεις και θέτουμε τους στόχους που θέλουμε να επιτύχουμε στη διάρκεια της χρονιάς, προσπαθούμε να κινητοποιούμαστε και εμείς, να κατακτούμε «καινούριες κορυφές» που θα προσφέρουν πολλαπλάσια ερεθίσματα στα παιδιά αλλά και ικανοποίηση σε μας που θέτουμε ανώτερους κάθε φορά στόχους, οι οποίοι είναι κοινοί για όλους μας που συνεργαζόμαστε και εκτιμούμε τις προσπάθειες όλων για την επίτευξη των κοινών στόχων.
- **Παροχή ευκαιριών για ουσιώδη συμμετοχή.** Η αντιμετώπιση των μαθητών ως ενεργητικών όντων που συμμετέχουν όχι μόνο στη διαδικασία μάθησης αλλά ακόμα και στον σχεδιασμό και υλοποίηση προγραμμάτων με κοινωνικό προσανατολισμό αλλά και στη διοίκηση του σχολείου (Henderson & Milstein, 2008:58-59), όχι μόνο οδηγούν τους μαθητές μας σε εξαιρετικά ακαδημαϊκά επιτεύγματα αλλά και προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητά τους. Ταυτόχρονα και η ευαισθητοποίηση των γονέων αλλά και η εμπλοκή και άλλων τοπικών φορέων μπορεί να ενισχύσει τα ψυχικά αποθέματα των εκπαιδευτικών που βλέπουν να μετατρέπονται τα σχολεία τους σε κοινότητες μάθησης και αληθινής ζωής. Παράλληλα, αφού ο κάθε εκπαιδευτικός έχει διαθέσει τον απαραίτητο χρόνο για τις πρωταρχικές υποχρεώσεις του, που είναι η κατά το δυνατόν καλύτερη προετοιμασία και σχεδιασμός των μαθημάτων του, η δυνατότητα συμμετοχής όλων των συναδέλφων στη λήψη αποφάσεων για όλα τα θέματα που αφορούν τη σχολική κοινότητα και τις δράσεις

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

που προγραμματίζονται, μέσω της τακτικής σύγκλησης του συλλόγου των εκπαιδευτικών –που αποτελεί και το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων με δημοκρατικές διαδικασίες στα σχολεία- κινητοποιεί τους εκπαιδευτικούς να προγραμματίσουν, να επανεξετάσουν και να προβούν σε διορθωτικές κινήσεις των αποφάσεών τους στη διάρκεια της χρονιάς, προκειμένου να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα μέχρι το τέλος της σχολικής περιόδου. Σημαντικό στοιχείο που μπορεί να προαγάγει τη δημιουργικότητα και ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών είναι να έχουν και τον απαιτούμενο προσωπικό χρόνο –πέρα από την ενασχόληση με την εργασία τους- ώστε, εκτός από την οικογένειά τους, να μπορούν να διαθέτουν χρόνο και για την προσωπική τους ψυχαγωγία ή ενασχόληση με το αγαπημένο τους χόμπυ. Η δημιουργία, για παράδειγμα μιας θεατρικής ομάδας απαρτιζόμενης από εκπαιδευτικούς μιας σχολικής κοινότητας, θα προσφέρει πολλαπλώς, αφού και τους συναδέλφους θα φέρει πιο κοντά αλλά και θα ενεργοποιήσει αντίστοιχα τα παιδιά να εκφραστούν και αυτά με τους τρόπους που θα επιλέξουν.

Οι Henderson & Milstein (2008:109) έχουν δημιουργήσει γύρω από τον τροχό της ψυχικής ανθεκτικότητας επάλληλους κύκλους με τους οποίους δηλώνονται με ανάγλυφο τρόπο τόσο οι παράγοντες που αναστέλλουν την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών αλλά και, στον εξωτερικό κύκλο, τις στρατηγικές που μπορούν να την προάγουν (Εικ. 4)

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Εικόνα 4: Τα εμπόδια στη διαδικασία προαγωγής της ψυχικής ανθεκτικότητας – στρατηγικές για την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας Πηγή: Henderson & Milstein (2008:109)¹¹

2.3. Προφίλ ψυχικά ανθεκτικού εκπαιδευτικού

Το προφίλ, που εμφανίζει ο εκπαιδευτικός που είναι ψυχικά ανθεκτικός και συμπυκνώνει τα χαρακτηριστικά που προέκυψαν από την έρευνα της Mansfield και των συνεργατών της (Mansfield et al., 2012), αποτυπώνεται σχηματικά στην Εικόνα 4. Στον πίνακα αυτό, κατηγοριοποιούνται σε τέσσερις επιμέρους διαστάσεις, που μπορεί να επικαλύπτονται

¹¹ Στο δεύτερο κομμάτι του κύκλου έπρεπε να λέει *ύπαρξη σαφών και ξεκάθαρων ορίων*

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

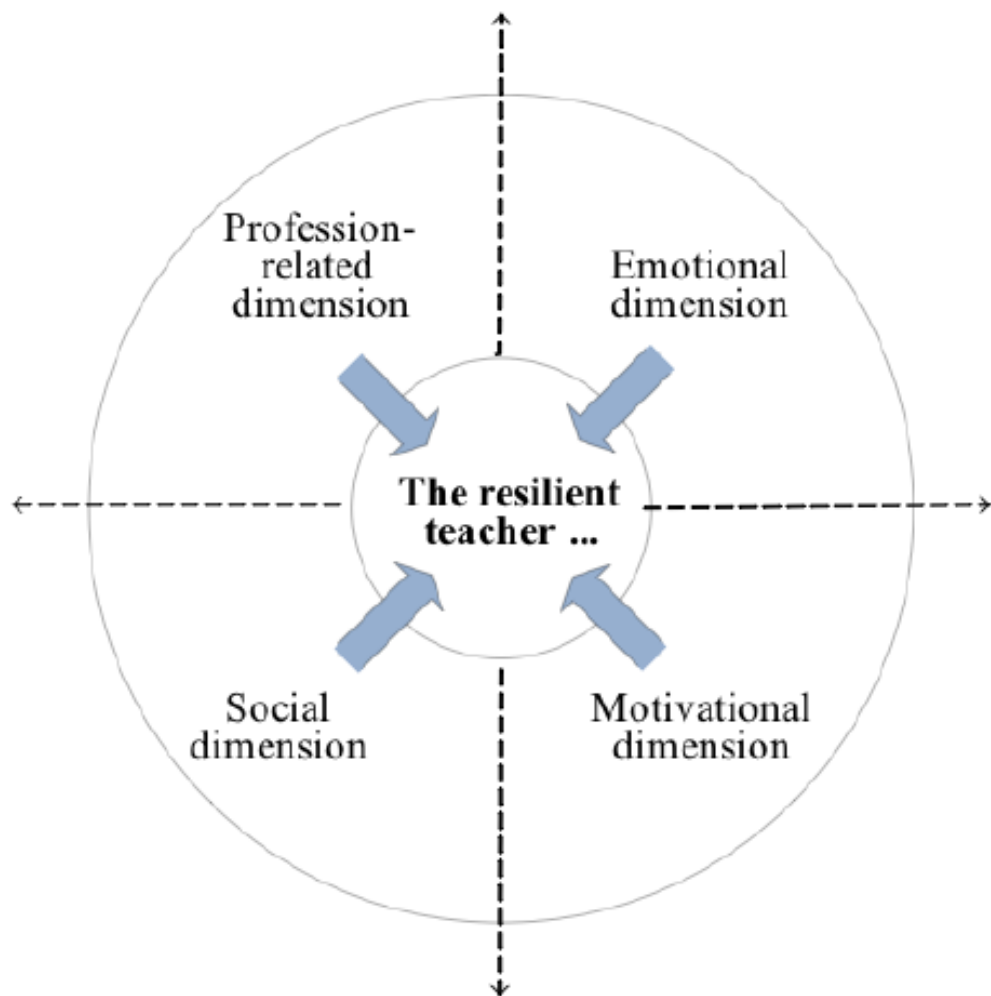
μερικώς, τα χαρακτηριστικά που αποκτά ο εκπαιδευτικός που έχει καλλιεργήσει την ψ.α. του. Ξεκινώντας από τη συναισθηματική διάσταση, ο εκπαιδευτικός που έχει αποκτήσει Ψ.Α. διαθέτει χιούμορ, έλεγχο των συναισθημάτων του, αντεπεξέρχεται στις ολοένα αυξανόμενες απαιτήσεις της εργασίας του αλλά και στις αγχογόνες καταστάσεις που αντιμετωπίζει καθημερινά, καταφέρνει να ανακάμπτει παρά τις δυσκολίες, να απολαμβάνει τη διδασκαλία στην τάξη αλλά και να αισθάνεται ικανοποίηση από την εργασία καθώς και την προσωπική του ζωή.

Στη διάσταση των κινήτρων, η αισιοδοξία, η επιμονή, ο ενθουσιασμός και η αυτοπεποίθηση χαρακτηρίζουν τον εκπαιδευτικό που διατηρεί τα κίνητρα για τη βελτίωση της μάθησης, θέτοντας πάντα υψηλούς αλλά και συνάμα ρεαλιστικούς στόχους.

Στην κοινωνική διάσταση, οι διαπροσωπικές και επικοινωνιακές του ικανότητες τον βοηθούν να δημιουργεί σχέσεις υποστηρικτικές, στις οποίες απευθύνεται για βοήθεια και συμβουλές, έχοντας βέβαια και ο ίδιος αναπτύξει την ικανότητα επίλυσης των προβλημάτων που ανακύπτουν.

Τέλος, στην επαγγελματική διάσταση, τα οφέλη που προκύπτουν από την προαγωγή της ψ.α. των εκπαιδευτικών, τους βοηθούν να διαθέτουν ευελιξία και προσαρμοστικότητα, να νιώθουν υψηλή δέσμευση προς τους μαθητές τους – κάτι που μεταφράζεται σε καθημερινή προετοιμασία του μαθήματος στα συγκεκριμένα χρονικά πλαίσια που διαθέτουν και επιλέγοντας τις προσφορότερες, κάθε φορά, παιδαγωγικές μεθόδους για την αποτελεσματικότερη μετάδοση της γνώσης (Mansfield et al., 2012:362-363). Η ίδια ομάδα δημιούργησε και το ερευνητικό εργαλείο στο οποίο θα στηριχτεί και η παρούσα έρευνα.

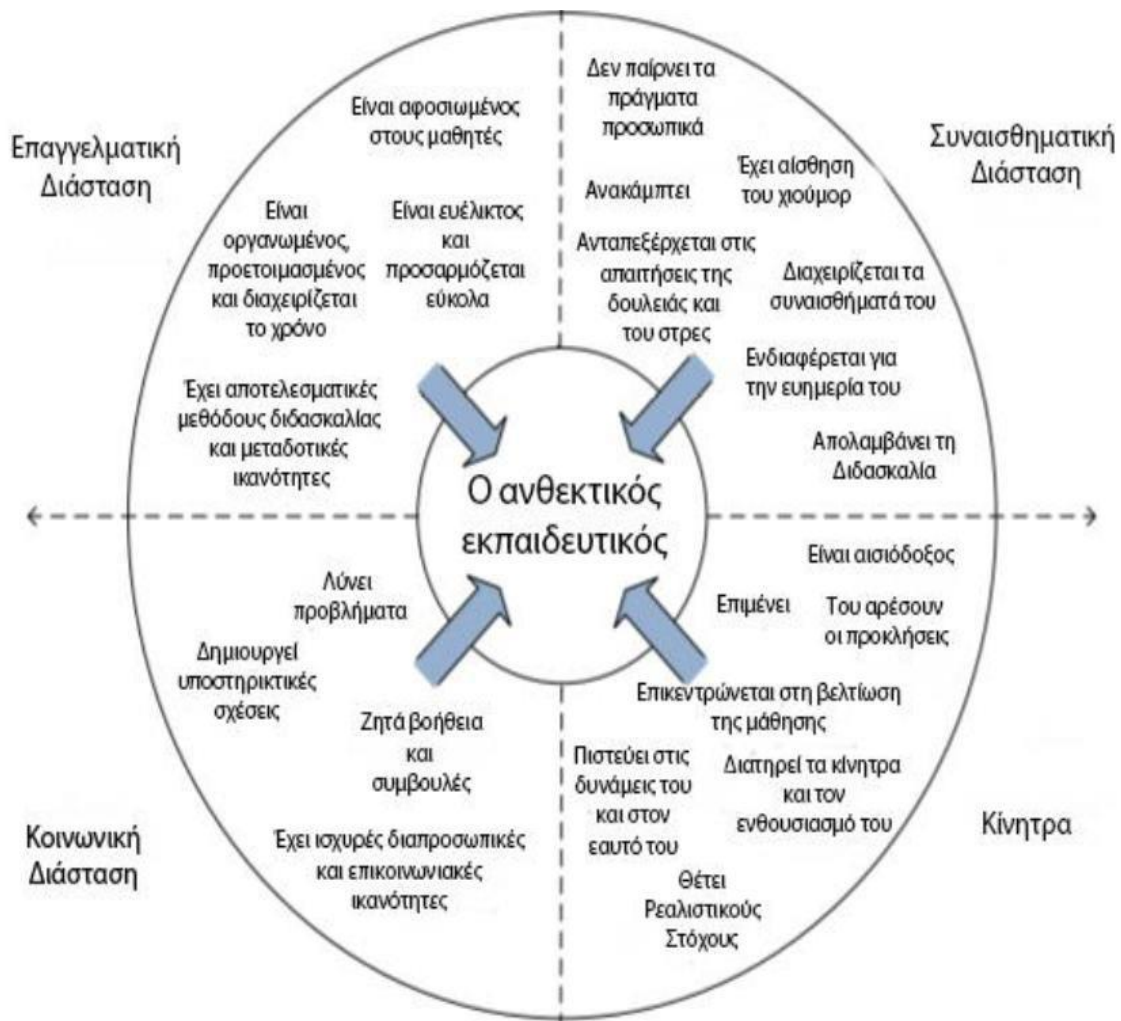
Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Εικόνα 5: Οι τέσσερις διαστάσεις του ψυχικά ανθεκτικού εκπαιδευτικού Πηγή: Mansfield et al., 2012

Ο Τουλούπης (2022) μετέφρασε τις απόψεις των Mansfield et al στην επόμενη εικόνα 6.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Εικόνα 6: Πότε ο εκπαιδευτικός διαθέτει ψυχική ανθεκτικότητα Πηγή: Τουλούπης, Θ. (2022)

Οι Henderson & Milstein (2008:81) με ανάλογο τρόπο παρουσιάζουν στον τροχό της ΨΑ τα χαρακτηριστικά που διαπνέουν τους ψυχικά ανθεκτικούς εκπαιδευτικούς, διαμοιρασμένα στους έξι παράγοντες που έχουν δημιουργήσει. Αναλυτικότερα:

- όσον αφορά στην ανάπτυξη θετικών συναισθηματικών δεσμών, οι εκπαιδευτικοί έχουν την ικανότητα αλλά και την επιθυμία να αλληλεπιδρούν, να συνεργάζονται με τους άλλους, άσχετα με τη θέση που έχουν στην ιεραρχία. Στον τομέα της ύπαρξης σαφών και ξεκάθαρων ορίων, κατανοούν και ακολουθούν τους ισχύοντες κανόνες αλλά και προσπαθούν για τη βελτίωση και αλλαγή τους, για να μπορούν να συμπορεύονται με τις ανάγκες και τις συνθήκες της σύγχρονης κοινωνίας.
- Στην εκμάθηση δεξιοτήτων χρήσιμων για τη ζωή μας εκπαιδεύονται δια βίου, παρακολουθώντας επιμορφώσεις που ενισχύουν την αυτο-εικόνα τους - καθώς ενημερώνονται για τις εξελίξεις των επιστημών που άπτονται των γνωστικών αντικειμένων

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

τους αλλά και τα νέα πορίσματα της παιδαγωγικής και διδακτικής επιστήμης - και τους καθιστούν ικανούς να δέχονται τη βοήθεια άλλων συναδέλφων αλλά και αγόγγυστα να βοηθούν άλλους. Στην παροχή φροντίδας και στήριξης, η υποστήριξη, η εκτίμηση αλλά και η επιβράβευση που δίνουν αλλά και λαμβάνουν από τους συναδέλφους και το σύνολο της σχολικής κοινότητας, καλλιεργούν την αίσθηση του *ανήκειν*, την αίσθηση ότι ο εργασιακός μας χώρος είναι το «δεύτερο σπίτι» των εκπαιδευτικών.

- Στον παράγοντα της ύπαρξης υψηλών προσδοκιών, απολαμβάνουν την εκτίμηση των συναδέλφων και της ηγεσίας για τις καθημερινές προσπάθειές τους να αναβαθμίζουν τις προσδοκίες για τον εαυτό τους, τους μαθητές τους, την αποτελεσματικότερη παιδαγωγική διαδικασία και τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Τέλος, στις ευκαιρίες για ουσιαστική συμμετοχή, στο βαθμό που το εκπαιδευτικό μας σύστημα επιτρέπει –λόγω του απόλυτα συγκεντρωτικού χαρακτήρα του- συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων, αφού το ανώτερο όργανο λήψης αποφάσεων σε επίπεδο σχολικής μονάδας είναι ο σύλλογος των εκπαιδευτικών, φροντίζουν στον ελεύθερο χρόνο τους να αποκτούν δεξιότητες απαραίτητες για ουσιαστική συμμετοχή και όχι μόνο γνωρίζουν αλλά και παραβρίσκονται σε κάθε δραστηριότητα του σχολείου για να επιδοκιμάσουν και να ενισχύσουν τις προσπάθειες των συναδέλφων και μαθητών τους.

2.4. Προεκτάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας στο σχολείο

Η καλλιέργεια της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών, όπως επίσης και η απουσία της, έχουν μεγάλη σημασία για τη σχολική κοινότητα εν γένει, και όχι μόνο για τους ίδιους. Αυτό συμβαίνει γιατί η συμπεριφορά και η αυτό-εικόνα των εκπαιδευτικών επηρεάζουν όχι μόνο την ψυχική κατάσταση των μαθητών αλλά και την ακαδημαϊκή τους επίδοση (Henderson & Milstein, 2008). Επιδρούν επίσης και στη σχέση των γονιών με το σχολείο αλλά και στη διάθεσή τους να αποτελέσουν ενεργό μέλος της σχολικής κοινότητας· τέλος, επηρεάζουν και την ευρύτερη κοινωνία και τον τρόπο που αυτή αντιμετωπίζει τον επαγγελματικό κλάδο που έχει αναλάβει τη μόρφωση των νέων παιδιών και αυριανών πολιτών.

2.4.1. Θετικές προεκτάσεις

Από όλα αυτά τα οφέλη που εν τάχει αναφέραμε, θα θέλαμε στην παρούσα εργασία να ασχοληθούμε στη συνέχεια διεξοδικότερα με τη δέσμευση και την επαγγελματική ικανοποίηση που νιώθουν οι εκπαιδευτικοί που διακρίνονται για την ψυχική ανθεκτικότητά τους.

Δέσμευση

Επειδή η εργασία δεν αποτελεί μόνο το βασικό μέσο βιοπορισμού του ανθρώπου αλλά και τον χώρο μέσα στον οποίο ο εργαζόμενος, και μάλιστα ο εκπαιδευτικός, ξεδιπλώνει, αξιοποιεί αλλά και καλλιεργεί περαιτέρω το δυναμικό του, γι' αυτό τις τελευταίες δεκαετίες, κάτω και από την επίδραση της Θετικής Ψυχολογίας, μελετάται από τους ειδικούς ενδελεχώς η έννοια της επαγγελματικής δέσμευσης. Η πρώτη αναφορά του όρου γίνεται, όπως αναφέρει στη διατριβή της η Ηλιοπούλου (2013), από τον Kahn (1990), ο οποίος κάνει λόγο για προσωπική δέσμευση σε σχέση με την εργασία και την ορίζει ως την αξιοποίηση του εαυτού και του δυναμικού του κατά την εκπλήρωση του επαγγελματικού έργου του, μέσα από το οποίο εκφράζεται σωματικά, νοητικά και συναισθηματικά. Ο Bakker (Bakker et al., 2008) τονίζει τα θετικά αποτελέσματα που αυτή επιφέρει τόσο στο άτομο –προσωπική ανάπτυξη και εξέλιξη- όσο και στον οργανισμό -ποιοτική εργασιακή επίδοση. Στην ίδια διατριβή επισημαίνεται και η άποψη του Britt (1999, 2003) που ορίζει τη δέσμευση ως το αίσθημα ευθύνης και αφοσίωσης του ατόμου για την εργασιακή του επίδοση, ενώ οι Maslach & Leiter (1997) θεωρούν την εργασιακή δέσμευση ως την αντίρροπη δύναμη της επαγγελματικής εξουθένωσης και τονίζουν τις έννοιες της ενέργειας, της εμπλοκής και της επαγγελματικής αποτελεσματικότητας¹². Ειδικότερα, οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της επαγγελματικής δέσμευσης, σύμφωνα με μελέτες στις οποίες αναφέρεται

---

¹² η διατριβή κάνει αναφορά σε ποιοτική έρευνα που διεξήχθη σε Ολλανδούς εργαζομένους, η οποία έδειξε πως εργαζόμενοι με υψηλή επαγγελματική δέσμευση διέθεταν όχι μόνο υψηλή αποτελεσματικότητα αλλά και πολλή ενέργεια και θετική στάση, στοιχεία που ανατροφοδοτούσαν τη θετική αυτό-εικόνα που είχαν. Επιπρόσθετα, τα άτομα αυτά παρουσίαζαν έντονη δραστηριότητα και σε άλλους τομείς εξω-εργασιακούς, προσωπικής και σωματικής υγείας, διαπροσωπικών σχέσεων, κοινωνικής και εθελοντικής προσφοράς.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

η διατριβή (Ηλιοπούλου, 2013) διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: εργασιακά χαρακτηριστικά, προσωπικοί πόροι, δημογραφικά χαρακτηριστικά¹³

Ευνόητο είναι, ότι η εργασιακή δέσμευση επηρεάζει και την υγεία, σωματική και ψυχική, του εργαζομένου, ενισχύει τα θετικά συναισθήματά του αλλά και την ικανότητά του να δημιουργεί ο ίδιος τους ατομικούς και επαγγελματικούς του πόρους (Meyer & Herscovitch, 2001). Επιδρά, επίσης, (Meyer & Herscovitch, 2001) στη συμπεριφορά του εργαζομένου απέναντι όχι μόνο στην εργασία του αλλά και στον οργανισμό στον οποίο απασχολείται και, αναπόδραστα, στην εργασιακή του επίδοση και παραγωγικότητα, αναφέρει ο Γρουζής (2018).

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στον εκπαιδευτικό χώρο ο/η εκπαιδευτικός διαθέτει την ελευθερία να καθορίσει το πόσο, πότε και με ποιες παιδαγωγικές μεθόδους και εργαλεία θα αντεπεξέλθει στις ανάγκες της εργασίας του/της. Θεωρεί πως επιτελεί ένα σπουδαίο έργο, που αποτελεί λειτούργημα, καθώς «ενδύει» γνωστικά και ηθοπλαστικά νέα άτομα και μάλιστα εφήβους. Σε πολλές περιπτώσεις, όταν το περιβάλλον δεν είναι ανταγωνιστικό και η διοίκηση δεν είναι αυταρχική ή συγκεντρωτική αλλά υποστηρικτική, υπάρχει αλληλοκατανόηση και αλληλοσεβασμός μεταξύ των συναδέλφων, συνεργασία και ομαδικό πνεύμα αλλά και αναγνώριση της προσπάθειας, του κόπου και των επιτευγμάτων του/της συναδέλφου. Η συμπεριφορά των συναδέλφων αλλά και του συλλόγου των διδασκόντων, με τη συνεργασία και την εμπιστοσύνη που δείχνουν κατά τη λήψη αποφάσεων, ενθαρρύνει την περαιτέρω εμπλοκή και δέσμευση του εκπαιδευτικού (Hanushek & Rivkin, 2007).

---

¹³ Εργασιακά χαρακτηριστικά: πρόκειται για εργασιακούς πόρους που οδηγούν στην δέσμευση και σχετίζονται με την αυτονομία, την ποικιλία δεξιοτήτων, την ποικιλία εργασιακών καθηκόντων, την ταυτότητα και τη σπουδαιότητα του έργου, την υποστήριξη από τους συνεργάτες και τους επόπτες, τις εργασιακές απαιτήσεις, την ανατροφοδότηση, τις αμοιβές και την αναγνώριση, τις ευκαιρίες για επαγγελματική ανέλιξη, το στυλ ηγεσίας αλλά και την ποιότητα της διοίκησης και τέλος την ισορροπία ανάμεσα στην επαγγελματική και προσωπική/οικογενειακή ζωή. Προσωπικοί πόροι: τα ατομικά χαρακτηριστικά που βοηθούν στην οικοδόμηση της επαγγελματικής δέσμευσης θεωρούνται, σύμφωνα με τις εμπειρικές μελέτες που επικαλείται η Ηλιοπούλου (2013), η αυτεπάρκεια, η αισιοδοξία, η ευσυνειδησία, η εξωστρέφεια, ο αυτοπροσδιορισμός, η ανθεκτικότητα, τα θετικά συναισθήματα, η οργανωσιακή αυτοεκτίμηση, η ενεργή αντιμετώπιση, η προδραστική αλλά και αυτοτελής προσωπικότητα, η επιδίωξη υψηλών επιτευγμάτων. Οι δημογραφικοί παράγοντες, όπως το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η εργασιακή εμπειρία, η μορφή απασχόλησης και η εργασιακή θέση που κατέχει το άτομο αλλά και η ίδια η φύση του επαγγέλματος επηρεάζουν τον βαθμό της επαγγελματικής δέσμευσης του κάθε εργαζόμενου.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Οι περισσότερες έρευνες που αφορούν στην επαγγελματική δέσμευση των εκπαιδευτικών επικεντρώνονται στην αλληλεπίδραση που αυτοί παρουσιάζουν με τους μαθητές τους (Μουρκογιάννη & Αντωνίου, 2016). Καταδεικνύεται πως αποτελεί ισχυρό κίνητρο για έναν εκπαιδευτικό η συμβολή στη γνωστική, ψυχολογική και ηθικοπλαστική επένδυση των εφήβων. Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει το βαθμό δέσμευσης του εκπαιδευτικού είναι και η σχέση εργασίας του και το εργασιακό καθεστώς. Αν είναι μόνιμος ή αναπληρωτής, πόσες ώρες διδάσκει στο κάθε σχολείο (Φιλοκώστα, 2020), αν βρίσκεται για πρώτη φορά στη συγκεκριμένη σχολική μονάδα, αν καταφέρνει να ισορροπήσει την επαγγελματική και προσωπική ζωή του.

Η δέσμευση οδηγεί και στον περιορισμό των απουσιών από την εργασία αλλά και της κινητικότητας (Φιλοκώστα, 2020) –κυρίως με τη μορφή των αποσπάσεων ή τη μη επιδίωξη οργανικής θέσης. Ο Guest (1991), όπως αναφέρει η ίδια διπλωματική, υποστηρίζει ότι οι εργαζόμενοι που νιώθουν συναισθηματική δέσμευση με την εργασία τους είναι και πιο αποδοτικοί, παραγωγικοί και αποτελεσματικοί, αφού επιδιώκουν την εργασία τους στον συγκεκριμένο περιβάλλον όχι από ανάγκη ή υποχρέωση – δεν είναι τυχαίο ότι στην αξιολόγησή τους πετυχαίνουν υψηλές βαθμολογίες (Bakker, Demerouti και Verbeke, 2004) ή δέχονται μικρότερο αριθμό παρατηρήσεων από τη διεύθυνση (Larson και Fukami, 1984). Οι Bakker et al (2007), αναφέρει η Φιλοκώστα (2020), εξηγούν πως η δέσμευση με το εργασιακό περιβάλλον αυξάνει τη σωματική, νοητική και συναισθηματική ενέργεια και συμβάλλει στην ατομική ανάπτυξη καθώς και στην ποιότητα της απόδοσής του. Η δέσμευση του εκπαιδευτικού αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την ευόδωση του εκπαιδευτικού οράματος του σχολείου αλλά και της πολιτείας (Park, 2005) και περιορίζει τον κίνδυνο της επαγγελματικής εξουθένωσης (Maslach et al., 2001), αυξάνοντας το επίπεδο της εσωτερικής και εξωτερικής ικανοποίησης (Markovits et al., 2007).

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η εργασιακή δέσμευση αποτελεί ταυτόχρονα αίτιο αλλά και απότοκο της ψυχικής ανθεκτικότητας του εκπαιδευτικού (όπως ακριβώς και η επαναληπτική τέλεση ηθικών πράξεων για την απόκτηση της ιδιότητας του ενάρτεου ανθρώπου, κατά τον Αριστοτέλη). Με άλλα λόγια, το αίσθημα ευθύνης και αφοσίωσης που επιδεικνύει ο εκπαιδευτικός στο σχολείο του – αναφερόμενοι βεβαίως στο ανθρώπινο δυναμικό που αποτελεί το σχολείο, μαθητές, συνάδελφοι, ηγεσία – τον κάνει πιο ανθεκτικό ψυχικά στις επαγγελματικές αντιξοότητες ή δυσκολίες που καλείται να αντιμετωπίσει. Και όσο πιο ανθεκτικός είναι ψυχικά, τόσο πιο εύκολο (αλλά και απαραίτητο) του είναι να

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

δεσμεύεται εργασιακά με το έμπυχο δυναμικό του σχολείου του και με όλα όσα εκφράζει αυτό, δημιουργώντας έτσι έναν αέναο κύκλο αιτιώδους σχέσης.

Επαγγελματική Ικανοποίηση

Η εργασία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανθρώπινης ζωής όχι μόνο γιατί επιτρέπει την επιβίωση, όχι μόνο γιατί καλύπτει χρονικά ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ημέρας μας, όχι μόνο γιατί μας προσδιορίζει κοινωνικά και οικονομικά αλλά και γιατί αποτελεί έναν τομέα διοχέτευσης της δημιουργικότητας και της εσώτατης ανάγκης μας για προσφορά, ηθική, γνωστική, κοινωνική. Γι' αυτό και η άντληση επαγγελματικής ικανοποίησης έχει πολύ μεγάλη σημασία και επηρεάζει τη συνολική ποιότητα της ζωής μας (Lent & Brown, 2006). Ο Δημητρόπουλος (1998), υποστηρίζει πως ο βαθμός επαγγελματικής ικανοποίησης επιδρά στην ψυχική υγεία και κοινωνική ευδοκίμηση του εργαζομένου, ενώ ο Kaliski (2007) τονίζει το αίσθημα ολοκλήρωσης που διακατέχει τον εργαζόμενο ο οποίος έχει επιτύχει τους προσωπικούς του επαγγελματικούς στόχους και έχουν αναγνωριστεί οι προσπάθειές του. Παράλληλα, οι Sharma και Jyoti (2009), σε έρευνά τους σε καθηγητές πανεπιστημίων, καταλήγουν πως η εργασιακή ικανοποίηση οδηγεί σε αύξηση της απόδοσης, της ποιότητας της παρεχόμενης εργασίας και, συχνά, σε καινοτόμες δράσεις. Τέλος, οι Shikdar & Das (2003) συσχέτισαν την ικανοποίηση με την αποδοτικότητα και την αφοσίωση στο έργο που επιδεικνύει ο εργαζόμενος.

Στον χώρο της εκπαίδευσης, συγκεκριμένα, η Φιλοκώστα (2020) αναφέρει πως η παιδαγωγική πράξη «προδιαγράφεται από το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των σχολικών μονάδων με τους νόμους, τα διατάγματα και τις αποφάσεις της πολιτείας, διαμορφώνεται όμως από τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες του εκπαιδευτικού, τη δυναμική αλληλεπίδραση των μελών του συλλόγου διδασκόντων και τις ιδιαίτερες συνθήκες της σχολικής μονάδας (Δημητρόπουλος, 1998; Πυργιωτάκης, 1992;)». Όλοι αυτοί, όμως, οι παράγοντες άλλοτε ενθαρρύνουν και ενισχύουν το έργο του εκπαιδευτικού και άλλοτε αποτελούν τροχοπέδη.

Οι Dinham και Scott (1998) μελετώντας την επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών, πρότειναν ένα μοντέλο τριών παραγόντων που την επηρεάζουν ή τη

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

διαμορφώνουν: η φύση του επαγγέλματος, το εκπαιδευτικό σύστημα/ κοινωνία, το σχολικό πλαίσιο¹⁴

Τις τελευταίες δεκαετίες οι μελετητές διακρίνουν τους παράγοντες επαγγελματικής ικανοποίησης σε οργανωτικούς, που με τη σειρά τους επιμερίζονται σε ενδογενείς και εξωγενείς, και σε δημογραφικούς (Sharma & Yyoti, 2009)¹⁵.

---

¹⁴ Ο πρώτος παράγοντας σχετίζεται με τη φύση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, τη διδασκαλία την ίδια και τον παιδαγωγικό ρόλο του εκπαιδευτικού. Η αλληλεπίδραση με τους μαθητές, η βοήθεια σε αυτούς σε γνωστικό αλλά και ηθικο-ψυχολογικό τομέα, οι σχέσεις που αναπτύσσονται, η διάθεση για αυτό-εξέλιξη, η γνώση και εφαρμογή κατάλληλων μεθόδων και δεξιοτήτων, συνιστούν μια σειρά από “εσωτερικούς” παράγοντες από τους οποίους ο εκπαιδευτικός αποκομίζει ικανοποίηση και ηθική ανταμοιβή. Ο δεύτερος παράγοντας σχετίζεται με το εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία. «Ονομάζονται “εξωτερικοί” παράγοντες γιατί αναφέρονται στις συνθήκες άσκησης του επαγγέλματος οι οποίες διαμορφώνονται από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και είναι μακριά από τον έλεγχο των εκπαιδευτικών και του σχολείου (Dinham & Scott, 1998)» αναφέρει η Φιλοκόστα (2020). Η ίδια ερευνήτρια, ακολουθώντας τη μελέτη των Dinham και Scott (1998), υποστηρίζει πως «σε συνδυασμό: α) με τις απόψεις της κοινωνίας που πολλές φορές είναι αρνητικές, β) την έλλειψη συστηματικής υποστήριξης των εκπαιδευτικών στις νέες απαιτήσεις, γ) τις στερεοτυπικές αντιλήψεις, δ) την αρνητική εικόνα που προβάλλεται από τα ΜΜΕ για τους εκπαιδευτικούς, ε) τη θεώρηση της εργασίας τους ως “εύκολης εργασίας” και στ) τις ραγδαίες αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική, αυξάνουν την επίδραση του τομέα αυτού στη δυσарέσκεια που αισθάνονται οι εκπαιδευτικοί». Ο τρίτος παράγοντας σχετίζεται με το σχολείο και τον κοινωνικό χώρο γύρω από αυτόν. Καταλαβαίνουμε ότι ποικίλλει από σχολείο σε σχολείο και άπτεται θεμάτων όπως του τρόπου διοίκησης της σχολικής μονάδας, του κλίματος που επικρατεί, του τρόπου λήψης των αποφάσεων – εν τοις πράγμασι, και όχι όπως θεωρητικά προβλέπεται -, της υλικοτεχνικής υποδομής, της φήμης του σχολείου και των επιτευγμάτων των μαθητών, του φόρτου εργασίας και της επαγγελματικής αυτό-ανάπτυξης ((Dinham & Scott, 2000) -εννοείται πως από την έρευνα έχουν επιλεγεί τα στοιχεία αυτά που ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά του ελληνικού συγκεντρωτικού εκπαιδευτικού συστήματος. Δυστυχώς συμβάλλει ο παράγοντας αυτός περισσότερο στην ικανοποίηση των εκπαιδευτικών, αφού υπάρχει η δυνατότητα αλλαγής σχολικής μονάδας αν το κλίμα, η ηγεσία και η κουλτούρα του σχολείου δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες και την προσπάθεια που καταβάλλει ο εκπαιδευτικός.

¹⁵ Αναλυτικότερα, οι οργανωτικοί παράγοντες περιλαμβάνουν: ενδογενείς παράγοντες: σύμφωνα με τους ερευνητές, σχετίζονται με τις δραστηριότητες μέσα στην τάξη, με τον βαθμό ενδιαφέροντος και πρόκλησης του διδακτικού αντικειμένου, με την ποιότητα και τις επιδόσεις των μαθητών, την αλληλεπίδραση των μαθητών μεταξύ τους και, κυρίως, με τον εκπαιδευτικό τους. Παράλληλα, σχετίζονται με τον σχεδιασμό και την αξιολόγηση της πορείας των σχολικών δραστηριοτήτων αλλά και με τη δυνατότητα συμμετοχής στις αποφάσεις για τον προγραμματισμό των εκτός του σχολικού χώρου δραστηριοτήτων. Σχετίζονται, τέλος, με την «ποικιλία του αντικειμένου διδασκαλίας, τα περιθώρια δημιουργικότητας και αυτονομίας» αναφέρει η

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Παρά τις πολλές διαφοροποιήσεις που παρουσιάζουν οι έρευνες που μελετούν τους παράγοντες αυτούς, σημείο σύγκλισης τους είναι ότι τα δύο φύλα δεν αντλούν από ίδιους παράγοντες την ικανοποίηση που τους προσφέρει η εργασία τους (Schultz & Schultz, 1994). Παράλληλα, από πολλές έρευνες διαπιστώνεται η ανάλογη σχέση που συνδέει την ικανοποίηση με την επαγγελματική εμπειρία, καθώς η εμπειρία της τάξης καθιστά τη διαχείριση του όποιου προβλήματος ευχερέστερη και ο εκπαιδευτικός έχει διαμορφώσει τη θέση και τον ρόλο του στο σχολείο. Τέλος, το αίσθημα της ασφάλειας που νιώθει ο μόνιμος συνάδελφος –σε αντίθεση με την αβεβαιότητα και το αίσθημα της εκκρεμότητας που βιώνει ένας αναπληρωτής- συμβάλλει καταλυτικά στην επαγγελματική ικανοποίηση – παρόλο που στα χρόνια της κρίσης μέχρι και αυτή η μονιμότητα ήρθη για ορισμένες ειδικότητες των επαγγελματιών λυκείων¹⁶.

Φιλοκώστα (2020). Συνολικά, η Παπαναούμ (2003) επισημαίνει πως η χαρά που αντλεί ο εκπαιδευτικός από την επαφή του με τα νέα παιδιά, η ανυστερόβουλη αυτή διαλεκτική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα σε “δάσκαλο” και μαθητές προφέρει τέτοια επαγγελματική ικανοποίηση ικανή να υπερκεράσει το άγχος, την εξουθένωση ή, έστω, τις δυσαρέσκειες που προκαλούν άλλες αιτίες. Εξωγενείς παράγοντες: αναφέρονται αρχικά στο στυλ ηγεσίας που εφαρμόζει ο διευθυντής της κάθε σχολικής μονάδας (Γεωργίου, Μ. & Ηλιοφώτου-Μένον, Μ., 2006). Η Moore (2012), όπως αναφέρει η Φιλοκώστα (2020) στη διπλωματική της εργασία, συναρτά σε έρευνά της την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών λειτουργιών με την ποιότητα της επικοινωνίας και συνεργασίας με τον/ην διευθυντή/τρια αλλά και την υποστήριξη που λαμβάνουν. Οι συνθήκες εργασίας, η κουλτούρα του σχολείου (Mcmillan και Ma, 1999), η αξιοκρατία του συστήματος, η αναγνώριση του έργου που προσφέρουν και των προσπαθειών που καταβάλλουν από προϊσταμένους και συναδέλφους (Μακρή - Μπότσαρη και Μανταγαρούρας, 2003), ο βαθμός αυτονομίας (Zembylas & Papanastasiou, 2006) ολοκληρώνουν του εξωγενείς παράγοντες που καθορίζουν τον βαθμό ικανοποίησης των εκπαιδευτικών. Εξάλλου, καταλήγει η ίδια διπλωματική, οι Dinham & Schott (1998, 2000) πρεσβεύουν πως οι εσωτερικοί παράγοντες αποτελούν το κίνητρο, διαμορφώνουν την επιθυμία για να γίνει κάποιος εκπαιδευτικός αλλά οι εξωτερικοί του προσφέρουν την εργασιακή ικανοποίηση. Δημογραφικοί παράγοντες: Η ηλικία, το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης, ο βαθμός επάρκειας στη διαχείριση της τάξης, η επιστημονική κατάρτιση, η επαγγελματική εμπειρία, η αυτό-εικόνα, οι αξίες αλλά και οι φιλοδοξίες, η οικονομική αλλά και οικογενειακή κατάσταση αποτελούν τους δημογραφικούς παράγοντες που καθορίζουν τον βαθμό επαγγελματικής ικανοποίησης που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί.

¹⁶ Τον Ιούλιο του 2013, ο τότε πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς, ο τότε υπουργός Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Κυριάκος Μητσοτάκης και ο τότε υπουργός Παιδείας Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, αποφάσισαν τη διάλυση της δημόσιας εκπαίδευσης με την κατάργηση 46 ειδικοτήτων των ΕΠΑΛ και την απόλυση 2500 χιλιάδων εκπαιδευτικών. <https://left.gr/news/tria-hronia-prin-otan-o-kyriakos-apelyse-2500-ekpaideytikoys-ton-epal>

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Και στην περίπτωση της επαγγελματικής ικανοποίησης γίνεται φανερό ότι ανάμεσα στην συγκεκριμένη έννοια και την ψυχική ανθεκτικότητα δημιουργείται ένας αέναος διαλεκτικός κύκλος, στον οποίο η ικανοποίηση αποτελεί το αποτέλεσμα της ανθεκτικότητας του εκπαιδευτικού αλλά ταυτόχρονα την ενδυναμώνει και την ουσιαστικοποιεί.

2.4.2. Αρνητικές προεκτάσεις

Είναι προφανές ότι δεν πρέπει να ξεχνούμε πως την τελευταία δεκαπενταετία τα πράγματα όχι μόνο στην παιδεία αλλά και σε όλη την κοινωνία έχουν αλλάξει άρδην. Βαθιά οικονομική, κοινωνική και ανθρωπιστική κρίση έχει αλλάξει την ανθρωπογεωγραφία των κατοίκων της χώρας μας και μας έχει φέρει αντιμέτωπους με ακόμα πιο σύνθετα προβλήματα. Μεγαλύτερα σε αριθμό μαθητών και πιο ανομοιογενή τμήματα, μαθητές με περισσότερες μαθησιακές δυσκολίες, από ό,τι στην προ covid-19 εποχή, αλλά και προβλήματα συμπεριφοράς και από την άλλη εκπαιδευτικοί χαμηλόμισθοι, με όλο και περισσότερες αρμοδιότητες και ευθύνες, που καλούνται να εφαρμόσουν τις αλλαγές στα προγράμματα σπουδών σύμφωνα με την ΤΘΔΔ (Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας) και να αποκτήσουν ασθμαίνοντας και άλλους τίτλους σπουδών, όχι από πραγματικό μεράκι και προσωπική ανάγκη αλλά κάτω από τη δαμόκλειο σπάθη της αξιολόγησης –όχι ότι αρνούνται την ίδια την αξιολόγηση (αξιολογούνται καθημερινά από τους μαθητές και τους γονείς, από τη διεύθυνση και τους συναδέλφους), αλλά δυστυχώς στη χώρα μας η έννοια της αξιολόγησης είναι συνυφασμένη με πολιτικά χαρακτηριστικά ή κατάλληλες γνωριμίες. Αποτέλεσμα των παραπάνω συνθηκών είναι η επαγγελματική δέσμευση και ικανοποίηση να υποχωρούν και να δίνουν τη θέση τους σε ένα διαρκές άγχος και επαγγελματική εξουθένωση που θα αναλύσουμε στη συνέχεια της εργασίας.

Εργασιακό άγχος και επαγγελματική εξουθένωση

Παρόλο που το επάγγελμα του εκπαιδευτικού δημιουργεί στην κοινή γνώμη την εικόνα μιας προνομιούχας απασχόλησης, λόγω των διακοπών και του περιορισμένου ωραρίου διδασκαλίας, οι έρευνες δείχνουν ότι αποτελεί ένα από τα τρία πιο αγχογόνα επαγγέλματα

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

σε παγκόσμιο επίπεδο (Ο.Ε.Κ.Δ., 2013)¹⁷. Οι Στάγια & Ιορδανίδης (2014), στην έρευνα που διενήργησαν σε μόνιμους εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αναφέρουν: «Έρευνες έδειξαν ότι περίπου το 1/3 των εκπαιδευτικών θεωρεί το επάγγελμά του εξαιρετικά στρεσογόνο (Jepson & Forrest, 2006), ενώ σε σύγκριση με άλλους επαγγελματίες, οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα άγχους (Borg & Riding, 1991). Ειδικότερα στην Ελλάδα, οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν στρες σε ποσοστό 54% (E.A.S.H.W., 2009)¹⁸.»

Οι συνθήκες εργασίας αναφέρονται ως ένας βασικός παράγοντας που επιτείνει το στρες που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί (Kyriacou & Sutcliffe (1977)) και η Μούζουρα (2005), επικαλούμενη τις έρευνες των Guglielmi & Tatrow (1998) καθώς και άλλων, προσθέτει ως πηγές άγχους τις σχέσεις των εκπαιδευτικών με τους μαθητές τους, τον συνεχώς αυξανόμενο όγκο εργασίας, τις σχέσεις με τους συναδέλφους, τον μη ικανοποιητικό μισθό, την κοινωνική απαξίωση, την έλλειψη χρόνου.

Ο DebiKipps (2013),όπως αναφέρεται στην Τριανταφυλλάκη (2019), θεωρεί πως η διδασκαλία συνιστά μία πολύ στρεσογόνο εργασία και πιστεύει πως η φύση του επαγγέλματος, που απαιτεί υπευθυνότητα στον σχεδιασμό του μαθήματος καθημερινά και συνεχή γνωστική ανάπτυξη, οι σχέσεις με μαθητές, γονείς, συναδέλφους ή τη διεύθυνση του σχολείου αλλά και οι διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μειώνουν το κοινωνικό και εργασιακό αποτύπωμα του εκπαιδευτικού και αυξάνουν το άγχος του.

Οι Στάγια & Ιορδανίδης (2014:6), σύμφωνα με έρευνα της Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Συνδικάτων Εκπαίδευσης (E.T.U.C.E., 2008) προσθέτουν τον αυξημένο όγκο ευθυνών, τον μεγάλο αριθμό μαθητών στην τάξη ενώ επικαλούμενοι τον Kyriacou (2001) αναφέρονται στη σχέση με τη διεύθυνση του σχολείου, την έλλειψη χρημάτων για τη στοιχειώδη λειτουργία του σχολείου. Παραπέμποντας στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για την Ασφάλεια και την Υγεία στην Εργασία (E.A.S.H.W., 2008) προσθέτουν ως παράγοντες άγχους τις αλλαγές στο εκπαιδευτικό υλικό, το μειωμένο ενδιαφέρον των μαθητών και τέλος, αναφερόμενοι στην έρευνα της Μούζουρα (2005) τονίζουν ως στρεσογόνους παράγοντες

---

¹⁷ Ο.Ε.Κ.Δ. (Organisation for Economic Co-operation and Development), (2013). Education at a Glance 2013: Highlights. Διαθέσιμο στο: http://dx.doi.org/10.1787/eag_highlights-2013-en

¹⁸ European Agency for Safety and Health at Work (2009). *OSH in figures: stress at work-facts and figures* (<https://osha.europa.eu>)

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

την αξιολόγηση των μαθητών, τις περιορισμένες ευκαιρίες υπηρεσιακής εξέλιξης, τη διδασκαλία μαθημάτων δεύτερης ανάθεσης, την ελλιπή γνώση για τη διαχείριση της τάξης και των κρίσεων και, για τους αναπληρωτές, την μη έγκαιρη τοποθέτηση σε σχολείο –και για την τελευταία δεκαετία, αξίζει να τονίσουμε πως πολλοί συνάδελφοι δουλεύουν σε δύο ως πέντε σχολεία, ειδικά αν είναι της ειδικής αγωγής.

Στην ίδια μελέτη τους οι Στάγια & Ιορδανίδης (2014:6) αναφέρονται και σε έρευνα (Kondilis et al.,2013) που εστιάζει στα χρόνια της οικονομικής κρίσης και υπογραμμίζει πως οι μεγάλες περικοπές μισθών και επιδομάτων που έχουν πλήξει τον κλάδο, το συνεχώς αυξανόμενο κόστος διαβίωσης, η μείωση των παροχών υγείας, η ανεργία έρχονται για να διογκώσουν το άγχος που νιώθει ο εκπαιδευτικός στην εργασία του.

Ο Μασούρας (2016), τέλος, επικαλείται τον Alder που πιστεύει ότι οι αλλαγές στην κοινωνία και το εκπαιδευτικό σύστημα, η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στα σχολεία αλλά και οι απαιτήσεις που απορρέουν από αυτά για τους εκπαιδευτικούς εντείνουν το άγχος τους (Alder, 2005) ιδιαίτερα των συναδέλφων μεγαλύτερης ηλικίας που αναγκάζονται να βρίσκονται στην τάξη μέχρι τα 67 έτη και προσπαθούν, κάποιοι ασθμαίνοντας, να ακολουθήσουν τις ψηφιακές εξελίξεις.

Όπως αναφέρει στη διατριβή του ο Φλάμπουρας - Νιέτος (2017:77), ο Kyriacou (1987) πιστεύει πως «οι εκπαιδευτικοί δέχονται μεγάλη πίεση και αντιδρούν σε αυτή διαφορετικά, αναγκάζόμενοι πολλές φορές να ξεπεράσουν τα προσωπικά τους όρια. Πιο συγκεκριμένα, η υπερβολική εργασία, οι ανεπαρκείς μισθοί, τα πειθαρχικά προβλήματα, η έλλειψη ενδιαφέροντος των μαθητών, οι πολυπληθείς τάξεις, οι απαιτητικοί γονείς, η έλλειψη υποδομής, υποστήριξης και εξοπλισμού, οι οικονομικοί περιορισμοί, η αυξημένη πίεση από την πλευρά της διοίκησης [...] και η δημόσια κριτική των εκπαιδευτικών και της εργασίας τους [...]» πιέζουν τους εκπαιδευτικούς και τους οδηγούν στην επαγγελματική εξουθένωση. Η πραγματικότητα αυτή αναπόφευκτα κλονίζει την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών, ακόμα και των πιο αισιόδοξων, καθώς δεν μπορούν να είναι αιθεροβάμονες, να μην επηρεάζονται από τις συνθήκες που επικρατούν στον χώρο εργασίας τους.

Κεφάλαιο 3ο - η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων στο σχολείο σήμερα

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

3.1. Ο κλάδος των φιλολόγων: μια ιδιαίτερη περίπτωση

Ο κλάδος των φιλολόγων συνιστά μια ιδιαίτερη περίπτωση καθώς οι συνάδελφοι καλούνται να διδάξουν ευάριθμα, συναφή βέβαια, γνωστικά αντικείμενα:

1. Στο Γυμνάσιο¹⁹:

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ / ΜΑΘΗΜΑ		Α' ΑΝΑΘΕΣΗ	Β' ΑΝΑΘΕΣΗ	Γ' ΑΝΑΘΕΣΗ
Νεοελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	Γλωσσική Διδασκαλία	ΠΕ02		
	Νεοελληνική Λογοτεχνία	ΠΕ02		
Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα	ΠΕ02		
	Αρχαία Ελληνικά Κείμενα από Μετάφραση	ΠΕ02		
Ιστορία		ΠΕ02, ΠΕ33	ΠΕ05, ΠΕ06, ΠΕ07, ΠΕ34, ΠΕ78	ΠΕ01
Κοινωνική και πολιτική Αγωγή		ΠΕ78	ΠΕ01	

¹⁹ ΦΕΚ 2737/2020 προσπελάστηκε από τον ιστότοπο: <https://edu.klimaka.gr/ekpaideytikoi/wrario-anatheseis/338-anatheseis-mathimativn-gymnasio>

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

		ΠΕ02, ΠΕ80	
Θρησκευτικά	ΠΕ01		ΠΕ02

2. Στο Λύκειο²⁰:

Α' ΤΑΞΗ				
Μαθήματα Γενικής Παιδείας		Α' ΑΝΑΘΕΣΗ	Β' ΑΝΑΘΕΣΗ	Γ' ΑΝΑΘΕΣΗ
Ελληνική Γλώσσα	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	ΠΕ02		
	Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία	ΠΕ02		
Ιστορία		ΠΕ02 ΠΕ33	ΠΕ05, ΠΕ06, ΠΕ07 ΠΕ78	
Πολιτική Παιδεία (Οικονομία, Πολιτικοί Θεσμοί και Αρχές Δικαίου και Κοινωνιολογία)		ΠΕ78 ΠΕ80	ΠΕ02	

Μαθήματα Γενικής Παιδείας- Κοινού Προγράμματος			Α' ΑΝΑΘΕΣΗ
Ελληνική Γλώσσα	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία		ΠΕ02
	Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία		ΠΕ02

²⁰ ΦΕΚ 4433/2021, ΦΕΚ 2737/2020 προσπελάστηκε από τον ιστότοπο:
<https://edu.klimaka.gr/ekpaideytikoi/wrario-anatheseis/1007-anatheseis-mathhmatwn-se-genika-lykeia>

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Ιστορία	ΠΕ02
	ΠΕ33
Φιλοσοφία	ΠΕ02
	ΠΕ33
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΟΜΑΔΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ	
Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών	
Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	ΠΕ02
Λατινικά	ΠΕ02

Γ΄ Τάξη

Μαθήματα Γενικής Παιδείας	Α΄ ΑΝΑΘΕΣΗ	Β΄ ΑΝΑΘΕΣΗ
Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία	ΠΕ02	
Ιστορία	ΠΕ02	ΠΕ78
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΟΜΑΔΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ		
Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών		
ΜΑΘΗΜΑΤΑ	Α΄ ΑΝΑΘΕΣΗ	Β΄ ΑΝΑΘΕΣΗ
Αρχαία Ελληνικά	ΠΕ02	
Ιστορία	ΠΕ02	
Κοινωνιολογία (για το σχολικό έτος 2020-2021)	ΠΕ78	ΠΕ80
Λατινικά (από το σχολικό έτος 2021- 2022 και εφεξής)	ΠΕ02	

Μέχρι πριν την εκπνοή της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα υπάρχουν στο ωρολόγιο πρόγραμμα και μαθήματα επιλογής και για τις τρεις τάξεις του λυκείου, όπως η

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Καλλιτεχνική Παιδεία και ο Ελληνικός και Ευρωπαϊκός Πολιτισμός (Α΄ τάξη), η Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία (Β΄ τάξη) και η Ιστορία της Τέχνης (Γ΄ τάξη).

Πέρα από το πλήθος των διαφορετικών μαθημάτων, στην πράξη δεν μπορεί ο κάθε φιλόλογος να αναλάβει τα μαθήματα που κατέχει λόγω των σπουδών του ή λόγω των χρόνων που διδάσκει ένα μάθημα. Στην πραγματικότητα, ο κάθε φιλόλογος διδάσκει σε δύο τμήματα Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία –ακόμα και να το επιλέγει κάποιος το μάθημα γιατί του αρέσει και το κατέχει, δεν μπορεί να διορθώνει ανά τακτά διαστήματα πάνω από 54 παραγωγές λόγου (τα τμήματα αποτελούνται από 27 μαθητές), αλλά ακόμα και να νιώθει ανεπαρκής, πάλι δεν έχει άλλη επιλογή-, στη συνέχεια μοιράζονται τα μαθήματα των Προσανατολισμών, τα μαθήματα που έχουν Τράπεζα Θεμάτων και τελευταία τα μαθήματα που δεν εξετάζονται γραπτά στο τέλος της χρονιάς. Αυτό συμβαίνει στα λύκεια, φαντάζομαι ότι στο γυμνάσιο ίσως είναι λιγότερο αγχωτικά τα πράγματα.

Αν μάλιστα κάποιος συνάδελφος, μετά την αύξηση του ωραρίου στις 23 ώρες την εβδομάδα, δεν καλύπτει τις ώρες του σε ένα σχολείο και αναγκάζεται να πάει και σε δεύτερο, τότε θα χρειαστεί να διδάξει και άλλα μαθήματα. Και αν τα σχολεία δεν είναι της ίδιας βαθμίδας αλλά είναι γυμνάσιο και λύκειο;

Η κατανομή μαθημάτων κάθε χρόνο είναι διαφορετική –ή τουλάχιστον δεν είναι σταθερή. Αποτελεί κοινότοπο αστείο στη σχολική κοινότητα ότι οι φιλόλογοι κάθε σχολείου διακρίνονται από τους συναδέλφους των άλλων ειδικοτήτων από την τσάντα με βιβλία που φέρουν καθημερινά μαζί τους.

3.2. Είναι εφικτή η ψυχική ανθεκτικότητα φιλολόγων;

Μέσα σε αυτές, λοιπόν, τις συνθήκες τίθεται το ερώτημα κατά πόσο ένας φιλόλογος μπορεί να είναι ψυχικά ανθεκτικός, ώστε να επιτελέσει σωστά την εργασία του, που δεν είναι μόνο η παροχή γνώσεων –πόσο μάλλον σε μια εποχή που οι δίαυλοι γνώσης και πληροφορίας είναι άπειροι και ποικίλου επιπέδου- αλλά και η σταθερή παρουσία του δίπλα στους μαθητές για να κατευθύνει, να συντονίζει τη μαθησιακή διαδικασία, να μετουσιώνει την πληροφορία σε γνώση αλλά και για να λειτουργεί ο ίδιος ως ένσαρκο πρότυπο ηθικών αρχών, τρόπου συμπεριφοράς, άτομο ψυχικά ανθεκτικό απέναντι σε όλα αυτά και αυτούς που υποσκάπτουν και απειλούν την ακεραιότητα της προσωπικότητας του ατόμου και του πολίτη. Μπορεί ο φιλόλογος να «αναγεννάται», να προσαρμόζεται με επιτυχία, κατά τον ορισμό των Henderson & Milstein, στο περιβάλλον και να είναι επαρκής ως άτομο και ως

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

επαγγελματίας παρά τις εγγενείς αγχογόνες καταστάσεις που συνθέτουν τον σύγχρονο κόσμο και παρά τις αντιξοότητες που ο ίδιος ως άτομο αντιμετωπίζει στην προσωπική του ζωή;

Όπως αναφέρεται και στην έρευνα που διενήργησε ο Βασιλειάδης (2018:60) βασικό κριτήριο επιλογής του επαγγέλματος είναι η αγάπη για τα γνωστικά αντικείμενα, αυτά που συλλήβδην ονομάζουμε ανθρωπιστικές σπουδές, η αγάπη για τα παιδιά και η ηθική ικανοποίηση που απορρέει από τη μεταλαμπάδευση της γνώσης.

Οι φιλοσοφικές σχολές, τουλάχιστον μέχρι πριν μία δεκαετία που ήταν και υψηλόβαθμες, δεν αποτελούσαν λύση ανάγκης αλλά επιλογή. Η συνεύρεση του παρελθόντος, του παρόντος αλλά και του μέλλοντος, η αλληλεπίδραση, αυτή η διαλεκτική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο τρίπτυχο, γνωστικά αντικείμενα – δάσκαλος – μαθητές, η ίδια δηλαδή η παιδαγωγική και μαθησιακή διαδικασία, είναι μια συνθήκη μαγική που δεν μπορεί να αποδοθεί με όρους διεκπεραιωτικής εργασίας. Σαφώς και αποτελεί μέσο βιοπορισμού αλλά, πραγματικά, δεν πιστεύω ότι κάποιος συνάδελφος επέλεξε το δημόσιο σχολείο για τον «αξιοζήλευτο» μισθό. Το κοινωνικό κύρος επίσης (Βασιλειάδης, 2018), η σταθερότητα και ασφάλεια αποτελούν λόγους για τη σταδιοδρόμηση κάποιου φιλόλογου στη δημόσια εκπαίδευση.

Οι λόγοι επιλογής του επαγγέλματος αναφέρονται για να καταδειχθεί ότι, άσχετα από τα αποθέματα ψυχικής ανθεκτικότητας που μπορεί να διαθέτει κάποιος ως άτομο, η εργασία του, η αγάπη του γι' αυτή αλλά και κυρίως η επαφή του με τη νέα γενιά, που χρειάζεται όχι μόνο γνώσεις αλλά και αξίες και υποδείγματα σκέψης και συμπεριφοράς, συνέπεια λόγων και στάσης ζωής, τον μεταμορφώνει σε άτομο ικανό να αντιπαλέψει, μέσα στα πλαίσια του σχολείου τις όποιες αντιξοότητες, ατομικές-εργασιακές-αξιακές, αντιμετωπίζει και να αποτελέσει ένα υγιές πρότυπο ζωής για τους μαθητές του.

Σύμφωνα με την ίδια έρευνα (Βασιλειάδης, 2018), εκτός από τη φύση της εργασίας που προαναφέρθηκε, η διάθεση προσφοράς στο σύνολο, οι σχέσεις των συναδέλφων μεταξύ τους αλλά και με τον/την διευθυντή/τρια τους, οι σχέσεις με τους μαθητές αλλά και η υλικοτεχνική υποδομή, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την επαγγελματική ικανοποίηση, και κατ' επέκταση για την ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων. Να αναφερθεί, τέλος, πως η ψυχική ανθεκτικότητα σε άλλους συνιστά μια εγγενή ιδιότητα ενώ σε άλλους ένα χαρακτηριστικό που καλλιεργείται και αποκτάται σταδιακά μέσω της άσκησης και του εθισμού (Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*).

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Ο φιλόλογος αναπτύσσει στρατηγικές οι οποίες θα καλλιεργήσουν την ψυχική του ανθεκτικότητα και στη συναισθηματική, την επαγγελματική, την κοινωνική και την κινητήρια διάστασή της.

Η πρακτική έχει δείξει ότι οι συνάδελφοι που δεν διαθέτουν ή δεν αποκτούν ψυχική ανθεκτικότητα ή «βασανίζονται» στο σχολικό περιβάλλον ή, συνηθέστερα, εγκαταλείπουν το σχολείο.

Υπάρχουν όμως και παράγοντες που αντιστρατεύονται την οικοδόμηση αυτή της ψυχικής ανθεκτικότητας.

Πρώτα από όλα επαγγελματικοί παράγοντες που, πέρα από το πλήθος των γνωστικών αντικειμένων που διδάσκουμε, δοκιμάζουν την επιστημονική μας επάρκεια και κατάρτιση. Κάθε φορά που αλλάζει η κυβέρνηση στη χώρα μας αλλά και ο υπουργός, μέσα στην ίδια κυβέρνηση, επιχειρούνται εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Μιλώντας μόνο για την τελευταία εικοσιπενταετία ας παρακολουθήσουμε τα προγράμματα σπουδών που εξαγγέλθηκαν, κάποια από τα οποία και εφαρμόστηκαν.

Μετά τα προγράμματα σπουδών που καταρτίστηκαν για το Γυμνάσιο το 2003, που έφεραν και τη διδασκαλία των Αρχαίων από το πρωτότυπο, ακολουθούν οι εξελίξεις στο Λύκειο. Στο λύκειο η αρχή της τρίτης χιλιετίας βρίσκει τους μαθητές της δευτέρας και τρίτης τάξης να εξετάζονται πανελλαδικά σε όλα τους σχεδόν τα μαθήματα, τα οποία έβαιναν συνεχώς μειούμενα, 9 (2001) και 6 το 2006 (ως το 2016), ενώ το 2005 καταργήθηκαν οι πανελλαδικές της Β' λυκείου. Το 2011 αποδεσμεύεται το απολυτήριο του ΓΕΛ από την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και καθιερώνεται το ενδοσχολικό απολυτήριο.

Με τα νέα Προγράμματα Σπουδών της ίδιας χρονιάς εισάγεται η έννοια του Νέου Σχολείου, των γραμματισμών, της ομαδοσυνεργατικής και της χρήσης ΤΠΕ και συνακόλουθα αλλάζει, τροποποιείται ή αυξάνεται η ύλη (ΦΕΚ 1562/27-06-2011) αλλά και προστίθεται ένα καινούριο μάθημα, το project –ή ερευνητική εργασία, κατά το ελληνικόν. Για το λόγο αυτό και διοργανώνεται, με πολύ μεγάλη συμμετοχή από την πλευρά των εκπαιδευτικών, το Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης, διάρκειας 200 ωρών.

[από όσα εξαγγέλθηκαν, κάποια υλοποιήθηκαν και άλλα όχι. Και για τα μεν αλλά και για τα δε, οι φιλόλογοι μετά την δημοσίευση των νέων ΠΣ στο φύλλο της κυβέρνησης άρχισαν να ετοιμάζονται για την επόμενη σχολική χρονιά.]

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Με τον νόμο 4186/13²¹ εισήχθη στη ζωή των εκπαιδευτικών του λυκείου ο θεσμός της Τράπεζας Θεμάτων. Εφαρμόστηκε τη σχολική χρονιά 2013-2014 και χρειάστηκε να εκδοθούν τρεις φορές αποτελέσματα, προκειμένου να μην μείνει μετεξεταστέος ο μισός μαθητικός πληθυσμός. Ενώ μέχρι τότε πασχίζαμε να κατανοήσουν τα παιδιά αυτές που θεωρούσαμε βασικές έννοιες για το κάθε φιλολογικό μάθημα, βρεθήκαμε να διδάσκουμε τα πάντα, με τη λογική να είναι έτοιμοι οι μαθητές για όποιο θέμα αντιμετωπίσουν –γιατί υπήρχαν και θεματοθέτες που δεν σκέφτονταν ότι «μπροστά» τους είχαν παιδιά της Α΄ και Β΄ λυκείου και εξήντησαν την επιστημονσύνη τους στα θέματα.

Την επόμενη σχολική χρονιά, Μάρτιο του 2015, καταργείται η Τράπεζα Θεμάτων αλλά από τον Ιανουάριο ήδη έχουν ψηφιστεί νέα Προγράμματα Σπουδών (ΦΕΚ 156/22-01-2015)²². Στα Αρχαία Ελληνικά, για παράδειγμα, ενώ για την Β΄ λυκείου η ύλη μένει σχεδόν ίδια για την Α΄ λυκείου και τους προσανατολισμούς της Β΄ και Γ΄ λυκείου η ύλη αλλάζει άρδην – και μάλιστα προβλέπεται **δεκάωρο** το μάθημα των Αρχαίων στον προσανατολισμό της Γ΄! Η αλλαγή της κυβέρνησης όμως, στα τέλη του Ιανουαρίου του 2015, οδηγεί στην κατάργηση των ΠΣ που είχε υπογράψει η παρελθούσα κυβέρνηση και επαναφέρει την πρότερη ύλη των μαθημάτων.

Τη χρονιά 2016- 2017 αρχίζει η συνεξέταση της Έκθεσης και της Λογοτεχνίας για τις απολυτήριες εξετάσεις με νέα βιβλία και η Νεοελληνική Λογοτεχνία, μάθημα Προσανατολισμού της Γ΄ λυκείου, παύει να εξετάζεται πανελλαδικά αλλά εξετάζεται ενδοσχολικά για λίγα ακόμα χρόνια πριν καταργηθεί τελείως ως διδασκόμενο μάθημα. Την ίδια χρονιά επιχειρείται και ένας επιτυχής εξορθολογισμός της ύλης. Στα Λατινικά, μάθημα προσανατολισμού της Β΄ και Γ΄ λυκείου, αναπροσαρμόζεται και τροποποιείται μερικώς η ύλη, βγαίνει από τον προσανατολισμό (2020-2022) και αντικαθίσταται από μάθημα κοινωνιολογικού περιεχομένου. Από το 2018 αυξάνονται οι ώρες, άρα και η ύλη, των πανελλαδικά εξεταζομένων μαθημάτων και το 2019 αλλάζει το βιβλίο και η ύλη των Αρχαίων προσανατολισμού της Γ΄ λυκείου.

Τέλος, με την αλλαγή της κυβέρνησης, το καλοκαίρι του 2019, ξεκινά μια νέα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Το 2021 ανακοινώνονται 166 νέα Προγράμματα Σπουδών. Προς το παρόν,

---

21

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%AC%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1_%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD

22 <https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/1.pdf>

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

καλοκαίρι του 2024, τα βιβλία έχουν γραφτεί αλλά δεν έχουν αξιολογηθεί και, το κυριότερο, δεν έχουν γνωστοποιηθεί στους εκπαιδευτικούς για να προετοιμάζονται. Και όσον αφορά στην περίπτωση των φιλολόγων αλλαγή βιβλίου δεν σημαίνει απλώς αλλαγή της αντιμετώπισης των φαινομένων ή προσθήκη κάποιων κεφαλαίων αλλά εξ αρχής άλλα κείμενα, από την αρχή διάβασμα ...

Και όλα αυτά σε μια εποχή που ο όγκος της γραφειοκρατίας έχει αυξηθεί, με την αξιολόγηση και την ανάθεση όλο και περισσότερων εξωδιδασκτικών εργασιών. Και σε μια εποχή που τα παιδιά χρειάζονται όλο και περισσότερο τον χρόνο μας, την έγνοια και τη φροντίδα μας λόγω των κοινωνικών συνθηκών. Και που ο εκπαιδευτικός αποτελεί το ευάλωτο αυτό άτομο που βάλλεται από την πολιτεία, τους γονείς αλλά και την κοινωνία ολόκληρη.

3.3. Συναφείς έρευνες

3.3.1. Ψυχική ανθεκτικότητα

3.3.1.α. Έρευνες στην Ελλάδα

Η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών αποτελεί αντικείμενο έρευνας των τελευταίων δεκαετιών. Κυρίως οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τους μελετητές, ίσως γιατί σχετίζονται με τις τρυφερές ηλικίες των παιδιών. Στη συνέχεια παρουσιάζονται κάποιες από τις πιο πρόσφατες μελέτες που αφορούν στην ελληνική πραγματικότητα, και μάλιστα των τελευταίων παραγμένων για τη χώρα μας χρόνων.

Η Δανιηλίδου το 2018 μελέτησε στη διατριβή της την ψυχική ανθεκτικότητα των Ελλήνων εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μέσα στην περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η έρευνά της κατέδειξε ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί, παρά τις αντιξοότητες που βιώνουν, αναπτύσσουν προστατευτικούς παράγοντες και στρατηγικές τέτοιες που τους βοηθούν στην αντιμετώπιση των προκλήσεων. Παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης σε αντίθεση με άλλες χώρες, κάτι που πιθανόν συνδέεται με τη μονιμότητα της θέσης τους και με την απουσία αξιολόγησης που μπορεί να επηρεάσει τη θέση εργασίας τους αλλά και με την αγάπη προς το επάγγελμα και το αίσθημα προσφοράς που νιώθουν.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Σε ανάλογη διατριβή, η Κουδιγκέλη (2017) μελετώντας τις αντιλήψεις 450 εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας τονίζει ότι θα πρέπει να οικοδομήσουν ή να ενισχύσουν την ανθεκτικότητά τους και την διδακτική τους αυτοαποτελεσματικότητα για να αποφύγουν την επαγγελματική εξουθένωση και πως οι έμπειροι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά ψ.α..

Σε έρευνα που δημοσιεύτηκε το 2017 (Botou et al,) περισσότεροι από τους μισούς εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εμφανίζουν μέτρια και υψηλή ανθεκτικότητα και ταυτόχρονα ένα πολύ μικρό ποσοστό έχει πολύ χαμηλή και χαμηλή ανθεκτικότητα.

Η ανθεκτικότητα του Έλληνα εκπαιδευτικού συσχετίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό με τη σχέση του/της με την οικογένειά του και τους συναδέλφους του. Στην Ελλάδα ο δεσμός της οικογένειας είναι ακόμα πολύ ισχυρός. Ο Έλληνας δάσκαλος υποστηρίζεται από ένα ισχυρό δίκτυο σχέσεων που δημιουργεί με τα μέλη της οικογένειάς του και τους συναδέλφους του. Αυτό το δίκτυο σχέσεων φαίνεται να υποστηρίζει και να ενισχύει τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την ανθεκτικότητα, συμπεραίνουν οι μελετητές.

Σε έρευνα που διεξήγαγε η φοιτήτρια Ζωγράφου (2016)²³ σε 169 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης φάνηκε πως η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών παρουσιάζει υψηλά ποσοστά και επηρεάζεται από τα έτη υπηρεσίας, τη θρησκευτικότητα, τις επαγγελματικές και προσωπικές σχέσεις -μάλιστα το κοινωνικό περιβάλλον του νέου εκπαιδευτικού ενισχύει την ψυχική ανθεκτικότητά του. Οι γυναίκες εκπαιδευτικοί, τέλος, παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά ψ.α..

3.3.1.β. Διεθνείς έρευνες

Παρόλο που η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών είναι ένα θέμα που μελετάται ευρέως τις τελευταίες δεκαετίες, περιορισμένες αριθμητικά είναι οι έρευνες αυτές που την διερευνούν ποσοτικά. Περισσότερο αναλύουν τη διαλεκτική σχέση των ατομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που λειτουργούν ως παράγοντες προστασίας ή επικινδυνότητας (Milstein & Herry, 2000). Η Beltman (Beltman et al, 2011) μελέτησε 50 έρευνες που είχαν διενεργηθεί πάνω στο συγκεκριμένο θέμα σε εκπαιδευτικούς στην αρχή της εκπαιδευτικής τους σταδιοδρομίας και στο άρθρο της *Thriving not just surviving: A review of research on teacher resilience* ξεχωρίζει τα αλτρουιστικά κίνητρα και την υψηλή

---

²³ Ζωγράφου, Α. (2016) *ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ ΤΗΣ Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ*. ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΑΣΠΑΙΤΕ

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

αυτό-αποτελεσματικότητα ως βασικούς ατομικούς προστατευτικούς παράγοντες. Ταυτόχρονα διαπιστώνει ότι οι προκλήσεις του επαγγέλματος, η διοίκηση του σχολείου, οι συνάδελφοι και οι μαθητές μπορούν να λειτουργούν ενισχυτικά ή ανασταλτικά στην ψυχική ανθεκτικότητα του νεοεισερχόμενου στην εκπαίδευση ατόμου. Όσοι, λοιπόν, καταλήγει η έρευνα, προετοιμάζουν, προσλαμβάνουν ή εργάζονται με υποψήφιους ή νέους εκπαιδευτικούς έχουν πολλές δυνατότητες για να μειώσουν τους παράγοντες επικινδυνότητας και να ενισχύσουν τους προστατευτικούς παράγοντες ώστε οι νέοι εκπαιδευτικοί να ευδοκιμήσουν, όχι απλώς να επιβιώσουν.

Οι Gu & Day (2007)²⁴ εξετάζουν τον ρόλο της ανθεκτικότητας στην αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών. Η εργασία τους βασίζεται σε ευρήματα από ένα τετραετές ερευνητικό πρόγραμμα που μελετά τα πορτρέτα τριών ανθεκτικών δασκάλων στην πρώτη, μέση και τελευταία φάση της σταδιοδρομίας τους, για τη διερεύνηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ της αίσθησης αποτελεσματικότητας των δασκάλων, της επαγγελματικής και προσωπικής ταυτότητας και της διαχείρισης της αλληλεπίδρασης μεταξύ αυτών και των επαγγελματικών σεναρίων που βιώνουν σε κάθε φάση της επαγγελματικής τους ζωής. Η ικανότητα των εκπαιδευτικών να διαχειρίζονται τέτοιες αλληλεπιδράσεις είναι μια περίπλοκη διαδικασία που συμβάλλει σημαντικά στη σχετική ισχύ της ανθεκτικότητάς τους, η οποία με τη σειρά της ενδυναμώνει την αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών, καταλήγει η έρευνα.

Ο Brunetti το 2006²⁵ μελετώντας τους εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε αστικά κέντρα των ΗΠΑ κατέληξε πως τρεις παράγοντες οδήγησαν τους επιτυχημένους από αυτούς να παραμείνουν στις τάξεις, «μάχιμοι» όπως λέμε στην ελληνική ορολογία, για περισσότερα από 12 χρόνια: οι ίδιοι οι μαθητές, η επαγγελματική και προσωπική ικανοποίηση και η υποστήριξη από τους διευθυντές, τους συναδέλφους και την οργάνωση του σχολείου.

---

²⁴ <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2966069/file.pdf>

²⁵ Brunetti, G. (2006) *Resilience under fire: Perspectives on the work of experienced, inner city high school teachers in the United States* Teaching and Teacher Education 22,p.p. 812-825

3.3.2. Δέσμευση και επαγγελματική ικανοποίηση

3.3.2. α. Έρευνες στην Ελλάδα

Οι Κοζιώρη & Αλεξανδρόπουλος (2020)²⁶ σε έρευνα που διεξήγαγαν διαπίστωσαν ότι για τους 161 δασκάλους της Αχαΐας που συμμετείχαν στην έρευνα, το σχολικό κλίμα, και κυρίως οι μεταβλητές που αφορούν στη συνεργασία εκπαιδευτικών με μαθητές αλλά και των εκπαιδευτικών μεταξύ τους, παρουσιάζουν θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση ενώ ταυτόχρονα ο βαθμός της επαγγελματικής ικανοποίησης που βιώνουν είναι υψηλός.

Η Φιλοκώστα (2020)²⁷ στη διπλωματική εργασία της μελετά την ικανοποίηση και δέσμευση που παρουσιάζουν 107 εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Μαγνησία που διανύουν την τρίτη δεκαετία της ζωής τους. Το αποτέλεσμα της έρευνάς της έδειξε αρκετή ικανοποίηση που προερχόταν από το υφιστάμενο εκπαιδευτικό σύστημα, από τη φύση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, από το αντικείμενο διδασκαλίας, από την υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων, από τις σχέσεις που έχουν αναπτύξει με τους συναδέλφους, τον διευθυντή, τους μαθητές, τους γονείς αλλά και την κοινωνία. Παράλληλα, εκδηλώνουν μέτρια οργανωσιακή, συναισθηματική – υπολογιστική – ηθική, δέσμευση η οποία παρουσιάζει ισχυρή θετική συσχέτιση με την επαγγελματική ικανοποίηση.

Η Βαλιάνου²⁸, την ίδια χρονιά, στη διπλωματική εργασία της ερευνά τη σχέση της επαγγελματικής ικανοποίησης των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και του στυλ ηγεσίας. 120 καθηγητές της Αιτωλοακαρνανίας, μέσω ποσοτικής έρευνας δηλώνουν πολύ ικανοποιημένοι με το συμμετοχικό και το ενδεχομενικό ηγετικό στυλ, λίγο με το αυταρχικό και καθόλου με το χαλαρό στυλ ηγεσίας.

Σε έρευνα που διεξήχθη σε 223 εκπαιδευτικούς ειδικής και γενικής αγωγής Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που υπηρετούν στην πρωτεύουσα αλλά και στην περιφέρεια, οι Μουρκογιάννη & Αντωνίου (2016)²⁹ παρουσίασαν υψηλά επίπεδα επαγγελματικής δέσμευσης, τα οποία

---

²⁶ Κοζιώρη Κ. Β., & Αλεξανδρόπουλος Γ. (2020). *Η επίδραση του σχολικού κλίματος στην επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 9(1), 35–57.
<https://doi.org/10.12681/hjre.22354>

²⁷ *Επαγγελματική ικανοποίηση και οργανωσιακή δέσμευση των εκπαιδευτικών: διαμορφωτικοί παράγοντες και επιπτώσεις στην άσκηση του εκπαιδευτικού έργου*

²⁸ Αναστασία Βαλιάνου (2020) «Επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το στυλ ηγεσίας». ΕΑΠ

²⁹ Μουρκογιάννη Κ., & Αντωνίου Α.-Σ. (2016). *Επίπεδα επαγγελματικής δέσμευσης και ικανοποίησης σε σχέση με τους μηχανισμούς αντιμετώπισης ψυχοπαιστικών καταστάσεων σε Έλληνες εκπαιδευτικούς γενικής και ειδικής*

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

συνδέονται με την εργασιακή εμπειρία και την ηλικία. Σε μεσαία επίπεδα, τονίζουν οι ερευνητές, κινείται η ικανοποίηση των εκπαιδευτικών λόγω της κοινωνικο-οικονομικής συγκυρίας. Τέλος, το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον αλλά και ο ορθός λόγος αποτελούν το καταφύγιο από την ένταση της εργασίας αλλά και τον μηχανισμό αντιμετώπισης του άγχους.

Οι Γκόλια & Κουστέλιος (2014)³⁰ ερευνούν το επίπεδο ικανοποίησης 429 εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και διαπιστώνουν ότι είναι πολύ ικανοποιημένοι από την εργασία τους όσον αφορά και στους πέντε παράγοντες που εξετάζει το Teacher's Satisfaction Inventory –TSI: σχέσεις με διευθυντή, συναδέλφους, μαθητές, τη φύση της εργασίας και τις εργασιακές συνθήκες. Ο μισθός, η προαγωγή και η αξιολόγηση δεν επηρεάζουν τον βαθμό ικανοποίησης των εκπαιδευτικών – η έρευνα διεξάγεται σε εποχή πολύ δύσκολη οικονομικά για τη χώρα και η έννοια της αξιολόγησης ακόμα αποτελεί μια θεωρητική κατασκευή που απέχει πολύ από την εφαρμογή της.

3.3.2. β. Διεθνείς έρευνες

Οι Ηλιοφώτου, Παπαναστασίου και Ζεμπύλας (2008)³¹ μεταφέροντας την εμπειρία της Κύπρου διαπιστώνουν ότι οι άνδρες εκπαιδευτικοί αναφέρουν υψηλότερη ικανοποίηση από τις γυναίκες συναδέλφους τους, οι εκπαιδευτικοί των χαμηλότερων εκπαιδευτικών επιπέδων παρουσιάζουν μεγαλύτερη ικανοποίηση από τους ομολόγους τους ανώτερου επιπέδου. Απολαμβάνουν ικανοποίηση από το σχολικό κλίμα και από τον βαθμό επίτευξης των επαγγελματικών τους στόχων. Η αμοιβή, τέλος, παρουσιάζει ασθενή συσχέτιση με την επαγγελματική ικανοποίηση –ίσως γιατί οι αποδοχές των συναδέλφων στην Κύπρο δεν συγκρίνονται με τις δικές μας ....

αγωγή. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2014(2), 536–547.
<https://doi.org/10.12681/edusc.292>

³⁰ Γκόλια, Α.Κ. & Αθανάσιος Κουστέλιος, Α. (2014) *ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ* Επιστήμες Αγωγής Τεύχος 2-3/2014

³¹ Eliophotou Menon, M., Papanastasiou, E. C., & Zembylas, M. (2008). Examining the relationship of job satisfaction to teacher and organizational variables: Evidence from Cyprus. *International Studies in Educational Administration*, 36(3), 75. Article 3.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Οι Stockard & Lehman (2004)³², στηριζόμενοι σε δύο μελέτες της προηγούμενης δεκαετίας, συμπεραίνουν πως οι μεταβλητές που επηρεάζουν περισσότερο την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών που αναλαμβάνουν για πρώτη φορά υπηρεσία, σχετίζονται με την κοινωνική υποστήριξη και τη διαχείριση του σχολείου και ότι η ικανοποίηση από την εργασία είναι ο κυριότερος παράγοντας που τους δίνει κίνητρο να παραμείνουν στον χώρο εργασίας.

Την ίδια χρονιά οι Rhodes, Nevill & Allan³³ μελετώντας στη Μ. Βρετανία τις απόψεις εκπαιδευτικών, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε γενικό ή ειδικής αγωγής σχολείο, παρατήρησαν ότι το δείγμα τους προσδιόρισε τον συνολικό φόρτο εργασίας ως τον παράγοντα που επηρεάζει περισσότερο την ικανοποίηση ή τη δυσαρέσκειά τους από την εργασία (το 96% των ερωτηθέντων –n=214- απάντησαν ότι ήταν βαθιά απογοητευτική πτυχή της επαγγελματικής τους ζωής). Οι επόμενοι πιο σημαντικοί παράγοντες αναδείχτηκαν η ισορροπία μεταξύ εργασίας και κοινωνικής ζωής και ο χρόνος που δαπανάται σε διοικητικές εργασίες – που πάλι για την πλειονότητα των ερωτηθέντων ήταν βαθιά απογοητευτικοί. Αντίθετα, η φιλικότητα των συναδέλφων για το 97% των εκπαιδευτικών ήταν πάρα πολύ ικανοποιητική, ενώ για το υπόλοιπο ποσοστό πάρα πολύ δυσάρεστη πλευρά της επαγγελματικής του εμπειρίας. Η κοινωνική εκτίμηση ήταν επίσης βαθιά απογοητευτική για τους περισσότερους ερωτηθέντες ενώ η συμπεριφορά των μαθητών και το μέγεθος της τάξης ήταν παράγοντες που οι απόψεις των εκπαιδευτικών διίσταντο. Το 67% ήταν απογοητευμένο από τον μισθό του ενώ το 64% ήταν απόλυτα ικανοποιημένο με την αναγνώριση των προσπαθειών τους.

Οι Dinham και Scott (1998) σε έρευνα που διενήργησαν σε 892 εκπαιδευτικούς δημόσιων σχολείων στο δυτικό Σίδνεϋ της Αυστραλίας παρατήρησαν ότι το στύλ ηγεσίας που εφαρμόζουν οι διευθυντές, η επικοινωνία και συνεργασία με τον διευθυντή αλλά και μεταξύ των συναδέλφων, η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην ικανοποίησή τους. Τέλος, η έρευνα έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί ήταν

---

³² Stockard, J.; Lehman, M. B. (2004) *Influences on the Satisfaction and Retention of 1st-Year Teachers: The Importance of Effective School Management* Educational Administration Quarterly, v40 n5 p742-771

³³ *Valuing and Supporting Teachers: A Survey of Teacher Satisfaction, Dissatisfaction, Morale and Retention in an English Local Education Authority* Research in Education 71(-1) 2004

DOI:[10.7227/RIE.71.7](https://doi.org/10.7227/RIE.71.7)

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

πολύ ικανοποιημένοι με τον «πυρήνα» της εργασίας τους, δηλαδή την εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά ελάχιστα με το εκπαιδευτικό σύστημα.

Ενώ για την επαγγελματική ικανοποίηση υπάρχουν διεθνώς άπειρες μελέτες, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε το ίδιο για την οργανωσιακή δέσμευση. Σε μελέτη του 2013 οι Hamid, Nordin, Adnan & Sirun³⁴ έδειξαν ότι η ψυχολογική ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών επιδρά στην δέσμευσή τους. Σε δείγμα 258 δασκάλων της περιοχής Κλανγκ της Μαλαισίας διαπιστώθηκε μια θετική και μέτρια γραμμική σχέση μεταξύ της ψυχολογικής ενδυνάμωσης και της οργανωτικής δέσμευσης. Πιστεύουν πως η οργανωσιακή δέσμευση του δασκάλου είναι σημαντική για την αποτελεσματικότητα του σχολείου και μπορεί να επηρεάσει και τις ακαδημαϊκές επιδόσεις των μαθητών. Φαίνεται ότι, όταν οι εργαζόμενοι ενδυναμώνονται, αποκτούν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και επηρεάζουν θετικά το εργασιακό τους περιβάλλον. Όμως, όπως διαπιστώνεται, η εσωτερική και εξωτερική πίεση που αντιμετωπίζουν τα σχολεία μετριάζει την επίδραση της ενδυνάμωσης στην οργανωσιακή δέσμευση που νιώθουν για τον εργασιακό τους χώρο οι εκπαιδευτικοί.

3.3.3 Επαγγελματικό άγχος και Επαγγελματική εξουθένωση

3.3.3.α. Έρευνες στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στους εκπαιδευτικούς δείχνουν μικρά ποσοστά επαγγελματικής εξουθένωσης (Kantas & Vassilaki, 1997) με υψηλότερα να σημειώνονται στους εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο Φλάμπουρας - Νιέτος (2017:79) αναφέρει: «Η έρευνα των Κουστέλιου και Κουστέλιου (2001) σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έδειξε το βαθμό της επαγγελματικής εξουθένωσης που βιώνουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί χαμηλό και μη συσχετιζόμενο ιδιαίτερα με την επαγγελματική τους ικανοποίηση. Αντίθετα, βρέθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην αποπροσωποποίηση και τις πλευρές της επαγγελματικής ικανοποίησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι ο μόνος σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας για την αποπροσωποποίηση και τη συναισθηματική

---

³⁴ Hamid, S.F., Nordin, N., Adnan, A.A., Sirun, N. (2013) *A Study on Primary School Teachers' Organizational Commitment and Psychological Empowerment in the District of Klang*, Procedia - Social and Behavioral Sciences Volume 90, Pages 782-787

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

εξάντληση ήταν η ίδια η εργασία. Σε αντίθεση, για την πρόβλεψη της έλλειψης προσωπικών επιτευγμάτων συνέβαλαν τρεις προβλεπτικοί παράγοντες, η ίδια η εργασία, οι προαγωγές, και ο οργανισμός σαν μια ολότητα. Σύμφωνα με τους ερευνητές, η ικανοποίηση από την ίδια την εργασία απορρέει από την ικανοποίηση επιμέρους χαρακτηριστικών της εργασίας, όπως είναι για παράδειγμα η αυτονομία, η δημιουργικότητα, η ποικιλία καθηκόντων, ο εμπλουτισμός της εργασίας, κ.ά.».

Λίγα χρόνια νωρίτερα η έρευνα των Πολυχρόνη και Αντωνίου (2006) κατέδειξε μέτρια επίπεδα συναισθηματικής εξάντλησης και έλλειψης προσωπικής επίτευξης και χαμηλά επίπεδα αποπροσωποποίησης. Οι γυναίκες εμφάνισαν σε μεγαλύτερο βαθμό συναισθηματική εξάντληση και οι νέοι εκπαιδευτικοί μεγαλύτερη αποπροσωποποίηση και συναισθηματική εξάντληση. Μεγαλύτερα ποσοστά εμφάνισαν και οι εκπαιδευτικοί που κατείχαν θέσεις ευθύνης σε σχέση με τους συναδέλφους τους.

Η Μούζουρα (2005:177) στη διατριβή της τονίζει πως οι κυριότερες πηγές επαγγελματικού άγχους των 363 εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, των οποίων τις απόψεις ερεύνησε, ήταν η έλλειψη ενδιαφέροντος από την πλευρά των μαθητών, οι καθυστερήσεις αποστολής βιβλίων αλλά και η διδακτέα-εξεταστέα ύλη, η μη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων σε θέματα που τους αφορούν και ο μεγάλος αριθμός των μαθητών ανά τμήμα – η αλήθεια είναι ότι μέχρι εκείνη τη χρονιά πανελλαδικές εξετάσεις έδιναν και οι δύο τελευταίες τάξεις του λυκείου.

Η διατριβή του Φλάμπουρα - Νιέτου (2017:84) στέκεται και στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Έρευνες των Day & Leitch (2001) και Zembylas & Barker (2007) τις συνδέουν με δυσάρεστα συναισθήματα από την πλευρά των εκπαιδευτικών και ο Calderhead (2001) τονίζει την αβεβαιότητα που νιώθουν οι εκπαιδευτικοί επειδή «χάνουν τη βεβαιότητα ότι κάνουν μια καλή δουλειά, διότι δεν μπορούν να την αξιολογήσουν με τους δείκτες που είχαν συνηθίσει». Όταν μάλιστα οι μεταρρυθμίσεις διαδέχονται η μία την άλλη σε διάστημα λίγων ετών, τότε η αβεβαιότητα και το αίσθημα της χαμηλής προσωπικής επίτευξης αλλά και της συναισθηματικής εξάντλησης κορυφώνεται.

3.3.3.β. Διεθνείς έρευνες

Ο Friedman (2000), αναφέρει στη διατριβή του ο Φλάμπουρας - Νιέτος (2017:77), θεωρεί πως άγχος και εξουθένωση παρατηρείται κυρίως σε αρχάριους εκπαιδευτικούς οι οποίοι εισέρχονται με υψηλά επίπεδα ιδεαλισμού και δέσμευσης στην εκπαίδευση και η

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

πραγματικότητα της τάξης τους δημιουργεί ένα αίσθημα αναποτελεσματικότητας, εξάντλησης που καταλήγει στην εξουθένωση.

Στην ίδια εργασία (Φλάμπουρας - Νιέτος, 2017:77-78) η έρευνα των Milner & Woolfolk Hoy (2003) έδειξε ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες το 40% των εκπαιδευτικών εγκαταλείπει το επάγγελμα στα πέντε πρώτα χρόνια άσκησης του, ενώ σύμφωνα με την έρευνα του Macdonald (1999) στην Γερμανία μόνο το ένα δέκατο των εκπαιδευτικών υπηρετούν μέχρι την συνταξιοδότησή τους και στην Βρετανία ο αριθμός των εκπαιδευτικών που φτάνουν μέχρι τη συνταξιοδότηση είναι μικρότερος από τον αριθμό των συναδέλφων που εγκαταλείπουν το επάγγελμα.

Πολλοί ερευνητές, όπως ο Chang (2009), προσθέτει ο Φλάμπουρας - Νιέτος (2017) κατέδειξαν πως τα δημογραφικά χαρακτηριστικά – φύλο, ηλικία, χρόνια διδακτικής εμπειρίας, επίπεδο εκπαίδευσης – ενδεχομένως συνδέονται με την εξουθένωση των εκπαιδευτικών. Παράλληλα, συνεχίζει η διδακτορική διατριβή, η έρευνα των Lau, Yuen, & Chan (2005) παρουσίασε ότι η εξουθένωση των φύλων ήταν διαφορετικής διάστασης. Δηλαδή οι άντρες έδειξαν υψηλά επίπεδα αποπροσωποποίησης ενώ οι γυναίκες υψηλή συναισθηματική εξάντληση και χαμηλή προσωπική επίτευξη. Οι Καντάς (1996) και Maslach et al. (2001) έδειξαν πως οι άντρες άγαμοι εκπαιδευτικοί ήταν πιο ευάλωτοι από ό,τι οι έγγαμοι ή διαζευγμένοι συνάδελφοί τους.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Κεφάλαιο 4ο- Μεθοδολογία έρευνας

4.1. Ο σκοπός της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθεί η έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας σε έναν ευάλωτο, από πολλούς παράγοντες, κλάδο επαγγελματιών, όπως είναι οι εκπαιδευτικοί. Συγκεκριμένα, φιλοδοξεί να προσδιορίσει τον βαθμό της ψυχικής ανθεκτικότητας των φιλολόγων της περιοχής του Πειραιά και να διερευνήσει τη σχέση της με την εργασιακή ικανοποίηση και τη δέσμευση που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί.

Με βάση τα παραπάνω, τα ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώνονται ως ακολούθως:

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος:

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

- Ποιο το επίπεδο της ψυχικής ανθεκτικότητάς τους, όσον αφορά στην επαγγελματική, συναισθηματική, κοινωνική και κινητηριακή διάστασή της.
- Ποια τα επίπεδα της εργασιακής ικανοποίησης που δηλώνουν ότι νιώθουν οι εκπαιδευτικοί
- Ποια είναι τα επίπεδα δέσμευσης που δηλώνει το δείγμα;
- Σε ποιο βαθμό συσχετίζονται η ΨΑ των εκπαιδευτικών με την εργασιακή ικανοποίηση και τη δέσμευση που βιώνουν;

4.2. Το δείγμα και η μέθοδος επιλογής του

Η αρχική σκέψη ήταν το δείγμα να αποτελείται από τους φιλολόγους του δήμου Κερατσινίου- Δραπετσώνας, με τη λογική ότι η ερευνήτρια θα είχε εύκολη πρόσβαση στους συναδέλφους, αφού ζει και εργάζεται στην περιοχή. Όμως μια σειρά από παράγοντες οδήγησαν ώστε ο πληθυσμός στον οποίο απευθύνθηκα να τροποποιηθεί αρκετά. Τελικά το δείγμα μου –δείγμα ευκολίας- αποτέλεσαν συνάδελφοι που συναντιόμασταν στο Βαθμολογικό Κέντρο μετά την εξέταση και του τελευταίου μαθήματος των πανελλαδικών εξετάσεων, στις 12/6/2023. Οι συνάδελφοι εργάζονται σε σχολεία του Κερατσινίου, της Δραπετσώνας, της Νίκαιας, του Αγ. Ιωάννη Ρέντη, του Κορυδαλλού και σε λιγοστά από το κέντρο του Πειραιά. Κατά το τέλος του μήνα, επισκέφτηκα και η ίδια δύο γυμνάσια και ένα λύκειο της περιοχής μου. Σίγουρα στο δείγμα δεν υπάρχει ομοιομορφία αλλά η δειγματοληψία ευκολίας, πέρα από πρακτική που είναι, καθιστά δυνατή σε μικρό χρονικό διάστημα τη συγκέντρωση πολύτιμου υλικού. Από την άλλη, τα αποτελέσματά της δεν μπορούν να γενικευτούν και να οδηγήσουν στην εξαγωγή έγκυρων και αξιόπιστων συμπερασμάτων.

4.3. Το πλαίσιο μεθοδολογίας

Η διεξαγωγή μιας εκπαιδευτικής έρευνας μπορεί να γίνει ακολουθώντας μία από τις δύο κύριες κατευθύνσεις, όπως αναφέρει ο Creswell (2016:12), την ποιοτική ή την ποσοτική έρευνα. Η πρώτη διερευνά ένα πρόβλημα ή ένα φαινόμενο σε βάθος, ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα καταγράφονται αδρομερώς –γιατί προτάσσονται οι απόψεις και εμπειρίες των συμμετεχόντων- ενώ η συλλογή των δεδομένων γίνεται από έναν μικρό αριθμό ατόμων με βάση τις λέξεις ή τις εικόνες, σπανιότερα. Τέλος, χρησιμοποιείται η ανάλυση κειμένου για την ερμηνεία των ευρημάτων (Creswell, 2016:16-17).

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Από την άλλη, η ποσοτική έρευνα περιγράφει ένα ερευνητικό πρόβλημα, περιγράφοντας τις τάσεις ή αναδεικνύοντας τις σχέσεις ανάμεσα σε μεταβλητές. Ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα διατυπώνονται με τρόπο ώστε να έχουν μετρήσιμο και παρατηρήσιμο χαρακτήρα. Μεγάλος αριθμός ατόμων θεωρείται απαραίτητος για τη συλλογή των αριθμητικών δεδομένων. Τέλος, η ανάλυση των τάσεων και η συσχέτιση των μεταβλητών απαιτεί στατιστική ανάλυση και σύγκριση με πορίσματα παλαιότερων ερευνών (Creswell, 2016:13).

Επειδή σκοπός της παρούσας εργασίας και έρευνας είναι να μελετηθεί η έννοια και ο βαθμός της ψυχικής ανθεκτικότητας των φιλολόγων και να προσδιοριστούν οι μεταβλητές από τις οποίες αυτή η τάση επηρεάζεται, θετικά ή αρνητικά, και επειδή στη θεματική ενότητα 51 (*Η Έρευνα στην Εκπαίδευση*) είχα μια μικρή εξάσκηση στην ποσοτική έρευνα, επιλέχθηκε η ποσοτική έρευνα.

Η μέθοδος της ποσοτικής έρευνας που προκρίθηκε είναι η δειγματοληψία με τη χρήση τυποποιημένου ερωτηματολογίου, γιατί περιλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού τύπου που απαντώνται σε ελάχιστο χρόνο αλλά και γιατί τα δεδομένα που θα συλλεγούν θα μπορούν να κωδικοποιηθούν και να αναλυθούν εύκολα και γρήγορα με τη χρήση των εργαλείων της στατιστικής ανάλυσης. Ταυτόχρονα, θα μελετηθεί και η συσχέτιση της κύριας έννοιας με τις προεκτάσεις της, όπως αυτές αναλύθηκαν στο θεωρητικό μέρος.

4.4. Περιγραφή ερευνητικών εργαλείων

Μετά από μελέτη ευάριθμων διπλωματικών εργασιών και διδακτορικών διατριβών, καταλήξαμε στη δημιουργία ενός ερευνητικού εργαλείου που ερείδεται κατά βάση:

i) στην κλίμακα Multidimensional Teacher Resilience Scale (MTRS) των Mansfield και Wosnitza (2015), όπως παρουσιάζεται στη διατριβή της Δανιηλίδου (2018), πριν τις παρεμβάσεις που επιχείρησε η ερευνήτρια. Η συγκεκριμένη κλίμακα αξιολογεί τέσσερις διαστάσεις: α) την επαγγελματική ψυχική ανθεκτικότητα, που αναφέρεται στον βαθμό οργάνωσης, αναστοχασμού και διδακτικών μεθόδων που διαθέτουν οι εκπαιδευτικοί (όπως, *μπορώ γρήγορα να προσαρμόζομαι σε νέες συνθήκες στο σχολείο*), β) τη συναισθηματική ψυχική ανθεκτικότητα, την ικανότητά τους, δηλαδή, να διαχειρίζονται τα συναισθήματα και να εξισορροπούν την επαγγελματική και προσωπική τους ζωή (π.χ. *διατηρώ γενικά αισιόδοξη στάση στο σχολείο*), γ) την κοινωνική ψυχική ανθεκτικότητα, που αφορά στη σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων με τους συναδέλφους (λόγου χάρη, *είμαι αρκετά*

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

επικοινωνιακός/ή ως εκπαιδευτικός) και δ) κίνητρα: στη διάσταση αυτή, που περιλαμβάνει και τις περισσότερες ερωτήσεις, διερευνώνται η αυτοπεποίθηση, η επιμονή, η ύπαρξη κινήτρων και ρεαλιστικών στόχων, η θετική στάση απέναντι στη μάθηση (όπως φαίνεται, λόγου χάρη, στην 21^η ερώτηση: *μπορώ να διατηρώ τον ενθουσιασμό και το κίνητρό μου, ακόμα κι όταν τα πράγματα στο σχολείο γίνονται δύσκολα*).

ii) στο Teachers Satisfaction Inventory (TSI), όπως παρουσιάστηκε από τους Γκόλια & Κουστέλιο (2014). Το συγκεκριμένο εργαλείο ερευνά πέντε διαστάσεις που επηρεάζουν την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών και αφορούν: α) στον διευθυντή/τρια και το στυλ ηγεσίας που ακολουθεί, β) στους συναδέλφους και στις σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στον χώρο του σχολείου, γ) στη φύση της εργασίας, δ) στις σχέσεις που αναπτύσσονται με τους μαθητές σε ακαδημαϊκό και ανθρώπινο επίπεδο και ε) στις συνθήκες εργασίας που αφορούν στον συγκεκριμένο χώρο του σχολείου και τις υποδομές του.

iii) στο Organizational Commitment Questionnaire των Meyer και Allen (1993). Από το εκτενές ερωτηματολόγιο για την εργασιακή δέσμευση επιλέχθηκαν 4 ερωτήσεις (ν. 61-64).

Στον βασικό αυτό κορμό προστέθηκαν και ερωτήσεις από το μεταφρασμένο από τους Ηλιοφώτου κ. συν. (2014) ερωτηματολόγιο των Dinham και Scott (1998, 2000) –οι ερωτήσεις 35, 40, 41, 49, 50 και 56. Από τον Κωνσταντινίδη (2017), ο οποίος χρησιμοποίησε τη σύντομη εκδοχή του Minnesota Satisfaction Questionnaire (MSQ) των Dawis, Weis, England, και Lofquist (1967), αντλήθηκε η ερώτηση 36. Τέλος, οι ερωτήσεις 37, 42, 43 και 59 προστέθηκαν από την ερευνήτρια και αναφέρονται στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που αλλάζουν τον «χάρτη» της εκπαίδευσης, όπως τον γνωρίζαμε.

Το ερωτηματολόγιο που τελικά προέκυψε αποτελείται από 68 ερωτήσεις δομημένες σε 7 άξονες. Το Α μέρος αναφέρεται στα δημογραφικά και επαγγελματικά στοιχεία του δείγματος (ερωτήσεις 1- 6), το Β μέρος σχετίζεται με την ψυχική ανθεκτικότητα που εμφανίζει ο φιλόλογος (ερωτήσεις 7 – 32), το Γ με τη φύση της εργασίας του εκπαιδευτικού που τα τελευταία χρόνια συνεχώς επαναπροσδιορίζεται (ερωτήσεις 33 – 43), το Δ σχετίζεται με τον/την διευθυντή/τρια και το στυλ ηγεσίας που εφαρμόζει (ερωτήσεις 44 - 49), το Ε αφορά στο κλίμα συναδελφικότητας και αλληλεγγύης που υπάρχει ή όχι στον συγκεκριμένο εργασιακό χώρο που βρίσκεται ο εκπαιδευτικός (ερωτήσεις 50 - 54), το ΣΤ αναφέρεται στην αλληλεπίδραση του εκπαιδευτικού με τους μαθητές και σε ακαδημαϊκό αλλά και σε ανθρώπινο επίπεδο (ερωτήσεις 55 - 60), το Ζ μέρος αφορά στη δέσμευση του δείγματος απέναντι στην εργασία του και ειδικότερα στο σχολείο όπου υπηρετεί (ερωτήσεις 61 - 64),

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

ενώ το τελευταίο Η μέρος αναφέρεται ακροθιγώς στις συνθήκες εργασίας που αντιμετωπίζει ο κάθε συνάδελφος τη δεδομένη χρονική στιγμή που διεξήχθη η έρευνα (ερωτήσεις 65 - 68).

Όλες οι ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου, γεγονός που διευκολύνει τους συναδέλφους που συμπληρώνουν το ερωτηματολόγιο σε λιγότερο από δέκα λεπτά αλλά και την ερευνήτρια στην καταγραφή και επεξεργασία των δεδομένων. Εκτός από τα δημογραφικά και επαγγελματικά στοιχεία, στις υπόλοιπες ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκε η πεντάβαθμη κλίμακα Likert με διαβάθμιση από το 1=Καθόλου αληθές 2=Σπάνια αληθές 3=Κάποιες φορές αληθές 4=Συχνά αληθές 5= Σχεδόν πάντα αληθές (στις ερωτήσεις 7-32) ενώ με διαβάθμιση 1 - καθόλου 2- λίγο 3 – αρκετά 4- πολύ 5- πάρα πολύ, στις υπόλοιπες ερωτήσεις (33-68).

Στο εισαγωγικό σημείωμα, που προηγείται του ερωτηματολογίου, δηλώνεται η ταυτότητα της ερευνήτριας και ο σκοπός της έρευνας. Επισημαίνεται η τήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων και ότι τα πορίσματα της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για την παρούσα έρευνα. Τέλος, υπενθυμίζεται ότι, εφόσον το επιθυμούν, μπορούν να ενημερωθούν για τα ευρήματα της έρευνας.

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πακέτο IBM SPSS Statistics, εφαρμόζοντας τόσο τις αρχές της περιγραφικής όσο και της επαγωγικής στατιστικής ανάλυσης.

4.5. Διαδικασία

Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε σε αρχείο Word και βγήκε σε έντυπη μορφή, καθώς προκρίθηκε η ιδέα να μοιραστεί από την ερευνήτρια σε συναδέλφους οι οποίοι, λειτουργώντας πολλαπλασιαστικά, θα το προωθούσαν σε συναδέλφους-φιλολόγους του σχολείου τους. Η ερευνήτρια επισκέφτηκε τρία σχολεία της περιοχής της, επέδωσε τα ερωτηματολόγια στους φιλολόγους των σχολείων και τα παρέλαβε συμπληρωμένα επί τόπου.

Πριν τον διαμοιρασμό των ερωτηματολογίων, προηγήθηκε στοιχειώδης πιλοτική έρευνα (σε δείγμα πέντε φιλολόγων) για να εξακριβωθεί η αρτιότητα του ερωτηματολογίου.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν και παρελήφθησαν συμπληρωμένα από την ερευνήτρια στο διάστημα μετά το τελευταίο μάθημα των πανελλαδικών εξετάσεων (12/06/2023) έως και το τέλος του μήνα, όσο οι συνάδελφοι έρχονταν στο βαθμολογικό κέντρο και συναντιόμαστε. Μοιράστηκαν γύρω στα 140 ερωτηματολόγια και παρελήφθησαν 120.

4.6. Εγκυρότητα και αξιοπιστία ερευνητικού εργαλείου

Σκοπός της πιλοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε ήταν να ελεγχθεί η εγκυρότητα του ερευνητικού εργαλείου. Το ερωτηματολόγιο οριστικοποιήθηκε χωρίς κάποια τροποποίηση αλλά παρατηρήθηκε ότι απαιτούσε προσεκτική ανάγνωση των ζητούμενων.

Η αξιοπιστία του επιβεβαιώθηκε μέσω του δείκτη α του Cronbach. Το αποτέλεσμα φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα του SPSS:

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,915	,921	68

Παρατηρούμε ότι ο συντελεστής Cronbach's Alpha (Amirrudin et al. 2021; Bonett & Wright, 2015) για το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο είναι 0.915, πολύ κοντά στο 1, γεγονός που υποδηλώνει ισχυρό βαθμό σύνδεσης μεταξύ των τμημάτων του ερωτηματολογίου. Συνεπώς, η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου αγγίζει το 91.5 %

Κεφάλαιο 5ο- Αποτελέσματα

5.1. Περιγραφική στατιστική ανάλυση

5.1.1. Δημογραφικά στοιχεία φιλολόγων

- Φύλο

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλόλογων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Στην έρευνά μας πήραν μέρος 120 φιλόλογοι που εργάζονται στην ευρεία περιοχή του Πειραιά. Από αυτούς απάντησαν οι 119, και το 20% των ερωτηθέντων είναι άνδρες ενώ το 79,2 γυναίκες – κάτι που επιβεβαιώνει ότι ο συγκεκριμένος καθηγητικός κλάδος γυναικοκρατείται.

Φύλο

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	άνδρας	24	20,0	20,2	20,2
	γυναίκα	95	79,2	79,8	100,0
	Total	119	99,2	100,0	
Missing	System	1	,8		
Total		120	100,0		

➤ Ηλικία

Από το σύνολο των συναδέλφων το 48,3% (N 58) βρίσκεται στην ηλικιακή ομάδα 51-60 ετών, ενώ η αμέσως πιο πολυπληθής ομάδα (35,8% και N 43) βρίσκεται στην ηλικιακή ομάδα 41-50.

Ηλικία

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	20-30	1	,8	,8	,8
	31-40	10	8,3	8,3	9,2
	41-50	43	35,8	35,8	45,0
	51-60	58	48,3	48,3	93,3
	61+	8	6,7	6,7	100,0
	Total	120	100,0	100,0	

Φύλο * Ηλικία Crosstabulation

Count

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

		Ηλικία					Total
		20-30	31-40	41-50	51-60	61+	
Φύλο	άνδρας	0	4	8	10	2	24
	γυναίκα	1	6	34	48	6	95
Total		1	10	42	58	8	119

Από τη συσχέτιση των δύο μεταβλητών φαίνεται πως οι άνδρες συνάδελφοι, που αποτελούν σε αδρές γραμμές το 1/5 του συνόλου, είναι νεότεροι σε ηλικία από τις γυναίκες ή πλησιάζουν στην συνταξιοδότηση.

➤ **Επίπεδο εκπαίδευσης**

Από τα στοιχεία φαίνεται ότι περίπου το 70% δεν έχει αρκεστεί μόνο στο πτυχίο το βασικό αλλά έχει αποκτήσει και άλλη πιο εξειδικευμένη κατάρτιση ή έχει σπουδάσει και άλλο αντικείμενο. Επίσης, από τη συσχέτιση με την ηλικία φαίνεται πως οι συνάδελφοι που διανύουν την πέμπτη δεκαετία τους έχουν αποκτήσει μεταπτυχιακό σε αναλογία περίπου 3/1.

πτυχίο

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ναι	120	100,0	100,0	100,0

δεύτερο πτυχίο

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	όχι	110	91,7	91,7	91,7
	ναι	10	8,3	8,3	100,0
	Total	120	100,0	100,0	

μεταπτυχιακό

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	όχι	55	45,8	45,8	45,8

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

	ναι	65	54,2	54,2	100,0
	Total	120	100,0	100,0	

διδακτορικό

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	όχι	112	93,3	93,3	93,3
	ναι	8	6,7	6,7	100,0
	Total	120	100,0	100,0	

Ηλικία * μεταπτυχιακό Crosstabulation

Count

		μεταπτυχιακό		
		όχι	ναι	Total
Ηλικία	20-30	0	1	1
	31-40	2	8	10
	41-50	11	32	43
	51-60	36	22	58
	61+	6	2	8
Total		55	65	120

➤ **Ιδιότητα**

Καταλαβαίνουμε ότι από το δείγμα περίπου το 1/6 είναι αναπληρωτές ενώ η συντριπτική πλειοψηφία είναι μόνιμοι.

Ιδιότητα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	μόνιμος	101	84,2	84,2	84,2
	αναπληρωτής	19	15,8	15,8	100,0
	Total	120	100,0	100,0	

➤ **Εκπαιδευτικό Ίδρυμα**

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Από τους μέσους όρους φαίνεται ότι το 83% προέρχεται από τον χώρο του Λυκείου – εξάλλου η ερευνήτρια απευθύνθηκε σε συναδέλφους κυρίως που συναντούσε στο Βαθμολογικό Κέντρο, σε συναδέλφους δηλαδή που διόρθωναν πανελλαδικώς εξεταζόμενα μαθήματα.

Statistics

διδασκαλία σε Γυμνάσιο

N	Valid	120
	Missing	0
Mean		,15
Std. Deviation		,359

Statistics

διδασκαλία σε Λύκειο

N	Valid	120
	Missing	0
Mean		,83
Std. Deviation		,374

Statistics

παράλληλη στήριξη σε Γυμνάσιο

N	Valid	120
	Missing	0
Mean		,03
Std. Deviation		,157

Statistics

τμήμα ένταξης

N	Valid	120
	Missing	0
Mean		,02
Std. Deviation		,129

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Statistics

παράλληλη στήριξη σε Λύκειο

N	Valid	120
	Missing	0
Mean		,03
Std. Deviation		,157

➤ Χρόνια προϋπηρεσίας

Φαίνεται πως η μεγάλη πλειοψηφία των εκπαιδευτικών είναι έμπειροι/ες, καθώς πάνω από το 80% έχει υπηρεσία πάνω από τα 10 έτη.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0-5 έτη	20	16,7	16,7	16,7
	6-10 έτη	3	2,5	2,5	19,2
	11-20 έτη	47	39,2	39,2	58,3
	21-30 έτη	34	28,3	28,3	86,7
	31 + έτη	16	13,3	13,3	100,0
	Total	120	100,0	100,0	

Φαίνεται, επίσης, ότι από το δείγμα οι φιλόλογοι με τα περισσότερα χρόνια υπηρεσίας εργάζονται στο Λύκειο.

διδασκαλία σε Λύκειο * Προϋπηρεσία Crosstabulation

Count

		Προϋπηρεσία					Total
		0-5 έτη	6-10 έτη	11-20 έτη	21-30 έτη	31 + έτη	
διδασκαλία σε Λύκειο	όχι	6	1	6	6	1	20
	ναι	14	2	41	28	15	100
Total		20	3	47	34	16	120

5.1.2. Η Ψυχική Ανθεκτικότητα

Από τις απαντήσεις που πήραμε στις ερωτήσεις για το επίπεδο της ψυχικής ανθεκτικότητας των φιλολόγων του Πειραιά, διαπιστώνουμε ακροθιγώς, με μία πρώτη ανάγνωση, ότι:

- Οι συνάδελφοι διαθέτουν ψυχική ανθεκτικότητα, καθώς ο μέσος όρος των απαντήσεών τους βρίσκεται πάνω από το 4,0. Σε δύο μόνο ερωτήσεις ο μέσος όρος ήταν σχετικά χαμηλός: *Όταν κάτι δεν πάει καλά στο σχολείο δεν το παίρνω πολύ προσωπικά* (Μ.Ο.: 2,81) και *Μετά από σκέψη, συνήθως βρίσκω την αστεία πλευρά των προκλητικών καταστάσεων που αντιμετωπίζω στο σχολείο* (Μ.Ο.: 3,31).
- Οι ερωτήσεις που προκάλεσαν κάποια αμηχανία, είτε γιατί δεν ήταν ξεκάθαρα διατυπωμένες είτε γιατί μπορεί οι συνάδελφοι να μην ήταν προετοιμασμένοι ή σίγουροι για να απαντήσουν, ήταν το αν σκέφτονται πάνω στη διδασκαλία για να κάνουν μελλοντικά σχέδια και αν πιστεύουν ότι διατηρούν τον έλεγχο της τάξης. Δεν απάντησαν στις ερωτήσεις αυτές 5 και 3 συνάδελφοι, αντίστοιχα.

Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται πως οι φιλόλογοι ανταποκρίνονται ικανοποιητικά στις αλλαγές και τις νέες συνθήκες που συναντούν στο σχολείο με ευελιξία και προσαρμοστικότητα (Μ.Ο. 3,76 και 3,85, αντίστοιχα). Ο επαγγελματισμός τους διαπιστώνεται και από το επίπεδο της οργανωτικότητάς τους (Μ.Ο.: 4,08) αλλά και από την ικανότητά τους να αναγνωρίζουν τα λάθη τους και να μαθαίνουν από αυτά (Μ.Ο.: 3,93). Επίσης, τους χαρακτηρίζει η επιμονή στην εργασία τους (Μ.Ο.: 4,27).

Στον συναισθηματικό τομέα, παρουσιάζονται αισιόδοξοι (Μ.Ο.: 4,06), πράγμα που υποδεικνύει όχι μόνο τη θετική τους στάση αλλά και την ικανότητά τους να διαχειρίζονται σωστά τα εργασιακά τους καθήκοντα και να διατηρούν την ψυχραιμία τους, όταν αντιμετωπίζουν στρεσογόνες καταστάσεις (Μ.Ο.: 3,81). Δεν καταφέρνουν πάντα να εντοπίζουν την αστεία πλευρά των προκλήσεων που τους παρουσιάζονται (Μ.Ο.: 3,31) και η συναισθηματική διαχείριση των αρνητικών καταστάσεων έχει χαμηλότερο μέσο όρο (Μ.Ο.: 2,81) αφού δεν καταφέρνουν να μην παίρνουν προσωπικά τα προβλήματα που ανακύπτουν στον χώρο του σχολείου.

Στον κοινωνικό τομέα, διαπιστώνεται ότι είναι επικοινωνιακοί (Μ.Ο.: 4,30) και δημιουργούν σχέσεις στο εργασιακό τους περιβάλλον (Μ.Ο.: 4,14). Έχουν την ικανότητα να κοιτούν τα πράγματα από την οπτική των άλλων (Μ.Ο.: 4,03) αλλά και να επιλύουν τις συγκρούσεις με τα άλλα άτομα, ώστε να υπάρχει ένα υγιές εργασιακό περιβάλλον (Μ.Ο.:

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

3,95). Δεν διστάζουν καθόλου να ζητήσουν τη βοήθεια των συναδέλφων τους, όταν δεν είναι βέβαιοι για κάτι που αφορά στο γνωστικό τους αντικείμενο ή στην παιδαγωγική πράξη (Μ.Ο.: 4,47).

Τέλος, στον τομέα των κινήτρων, είναι πολύ σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να βάζουν τα δυνατά τους για να κάνουν τη δουλειά τους σωστά (Μ.Ο.: 4,55), να θέτουν επαγγελματικούς και παιδαγωγικούς στόχους και να προσπαθούν να τους πετύχουν (Μ.Ο.: 4,38). Είναι ορθολογικοί και έχουν ρεαλιστικές προσδοκίες από τον εαυτό τους ως εκπαιδευτικό (Μ.Ο.: 4,23) και κάνουν μελλοντικά σχέδια πάνω στη διδασκαλία και τη μάθηση (Μ.Ο.: 4,23). Οι προκλήσεις στην εργασία τους κινητοποιούν (Μ.Ο.: 4,08) και σε υψηλό ποσοστό καταφέρνουν να εξισορροπήσουν την επαγγελματική τους ιδιότητα με τις άλλες εκφάνσεις της ζωής τους (Μ.Ο.: 3,96). Διαθέτουν αυτοπεποίθηση και εργατικότητα, γι' αυτό και πιστεύουν πως αν βάλουν κάτι στο μυαλό τους, που αφορά στο σχολείο, μπορούν να το επιτύχουν (Μ.Ο.: 3,83).

Συμπερασματικά, οι φιλόλογοι του Πειραιά φαίνεται ότι ανταποκρίνονται σε αλλαγές και νέες συνθήκες, ότι είναι οργανωτικοί στην εργασία τους και διαχειρίζονται καλά τις δυσκολίες και τις προκλήσεις, παρουσιάζουν ισχυρή τάση αυτοκριτικής και αυτοβελτίωσης. Συνάπτουν υγιείς σχέσεις με τους συναδέλφους τους που διαπνέονται από αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια. Και, παρόλο που διακρίνονται για τον αυτοέλεγχο και την αισιοδοξία τους, δεν καταφέρνουν να μην παίρνουν προσωπικά τις αρνητικές καταστάσεις που παρουσιάζονται στον χώρο του σχολείου.

	1	2	3	4	5	Μ.Ο.	Τ.Α.
Στο σχολείο μπορώ να λειτουργώ με ευελιξία όταν αλλάζουν οι συνθήκες	0	4 3,3 //3,4	42 35// 35,3	52 43,3// 43,7	21 17,5/ / 17,6	3,76	,781
Μπορώ γρήγορα να προσαρμόζομαι σε νέες συνθήκες στο σχολείο	0	4 3,3	38 31,7	50 41,7	28 23,3	3,85	,816
Είμαι πολύ οργανωμένος/η στη δουλειά μου στο σχολείο	0	5 4,2// 4,2	18 15,0// 15,1	59 49,2// 49,6	37 30,8/ / 31,1	4,08	,794

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Σκέφτομαι πάνω στη διδασκαλία μου και τη μάθηση για να κάνω μελλοντικά σχέδια	0	2 1,7//1, 7	10 8,3//8, 7	62 51,7// 53,9	41 34,2/ / 35,7	4,23	,680
Όταν κάτι δεν πάει καλά στο σχολείο δεν το παίρνω πολύ προσωπικά	18 15	29 24,2	38 31,7	28 23,3	7 5,8	2,81	1,132
Μετά από σκέψη, συνήθως βρίσκω την αστεία πλευρά των προκλητικών καταστάσεων που αντιμετωπίζω στο σχολείο	6 5,0//5, 1	14 11,7// 11,9	45 37,5// 38,1	43 35,8// 36,4	10 8,3// 8,5	3,31	,967
Όταν νιώθω εκνευρισμό ή θυμό στο σχολείο, μπορώ να διατηρήσω την ψυχραιμία μου	2 1,7	3 2,5	35 29,2	56 46,7	24 20,0	3,81	,843
Εξισορροπώ τον ρόλο μου ως εκπαιδευτικού με τις άλλες διαστάσεις της ζωής μου	1 ,8	6 5,0	26 21,7	51 42,5	36 30,0	3,96	,893
Διατηρώ γενικά αισιόδοξη στάση στο σχολείο	1 ,8	4 3,3	20 16,7	57 47,5	38 31,7	4,06	,833
Στο σχολείο επιλέγω να αναπτύσσω τα δυνατά μου σημεία παρά να επικεντρώνομαι στις ελλείψεις μου	0	5 4,2// 4,2	23 19,2// 19,5	63 52,5// 53,4	27 22,5/ / 22,9	3,95	,772
Όταν κάνω λάθη στο σχολείο, τα βλέπω σαν ευκαιρία για να μάθω	0	2 1,7	15 12,5	52 43,3	51 42,5	4,27	,742
Στο πλαίσιο του ρόλου μου ως εκπαιδευτικού, θέτω στόχους και προσπαθώ να τους πετύχω	0	0	8 6,7	58 48,3	54 45,0	4,38	,611
Έχω ρεαλιστικές προσδοκίες από τον εαυτό μου ως εκπαιδευτικό	1 ,8//,8	0	12 10,0// 10,2	63 52,5// 53,4	42 35,0/ /35,6	4,23	,697

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Πιστεύω ότι, αν βάλω κάτι στο μυαλό μου για το σχολείο, μπορώ να το πετύχω	0	5 4,2	28 23,3	69 57,5	18 15,0	3,83	,726
Μπορώ να διατηρώ τον ενθουσιασμό και το κίνητρό μου, ακόμα και όταν τα πράγματα στο σχολείο γίνονται δύσκολα	2 1,7//1, 7	3 2,5//2, 5	36 30,0// 30,3	54 45,0// 45,4	24 20,0/ / 20,2	3,80	,850
Μου αρέσει να μαθαίνω και ο/η ίδιος/α εν ώρα εργασίας	1 ,8	0	11 9,2	38 31,7	70 58,3	4,47	,733
Μου αρέσουν οι προκλήσεις στη δουλειά μου	1 ,8//,8	3 2,5//2, 5	20 16,7// 16,8	57 47,5// 47,9	38 31,7/ / 31,9	4,08	,815
Είμαι επίμονος/η στη δουλειά μου	0	1 ,8	14 11,7	57 47,5	48 40,0	4,27	,695
Πιστεύω ότι διατηρώ τον έλεγχο της δουλειάς μου	0	0	8 6,7//6, 8	77 64,2// 65,8	32 26,7/ / 27,4	4,21	,550
Είναι σημαντικό για μένα να βάζω τα δυνατά μου ώστε να κάνω τη δουλειά μου καλά	0	0	5 4,2	44 36,7	71 59,2	4,55	,578
Όταν δεν είμαι βέβαιος/η για κάτι, ζητάω τη βοήθεια των συναδέλφων μου	0	0	11 9,2//9, 2	41 34,2// 34,5	67 55,8/ / 56,3	4,47	,662
Είμαι καλός/η να δημιουργώ σχέσεις στα νέα σχολεία	3 2,5	1 ,8	16 13,3	56 46,7	44 36,7	4,14	,863
Είμαι αρκετά επικοινωνιακός/η ως εκπαιδευτικός	0	1 ,8	13 10,8	55 45,8	51 42,5	4,30	,693

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Στη δουλειά μου μπορώ να δώ μια κατάσταση από διαφορετικές μεριές, προκειμένου να βρω μια λύση	0	0	15 12,5	77 64,2	28 23,3	4,11	,591
Στη δουλειά μπορώ να κοιτώ τα πράγματα από την οπτική των άλλων ανθρώπων	1 ,8	0	22 18,3	68 56,7	29 24,2	4,03	,709
Στη δουλειά μπορώ, γενικά, να επιλύω τις όποιες συγκρούσεις με άλλα άτομα	0	1 ,8	25 20,8	73 60,8	21 17,5	3,95	,646

5.1.3 Ικανοποίηση και φύση της εργασίας/ εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις

Στην ενότητα αυτή που σχετίζεται με την ικανοποίηση των φιλολόγων του Πειραιά από τη φύση της εργασίας τους και από τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις των τελευταίων χρόνων διαπιστώνουμε, σε γενικές γραμμές, ότι

- Σημειώνονται οι υψηλότεροι μέσοι όροι (π.χ. Μ.Ο.: 4,58) αλλά και οι χαμηλότεροι όλου του ερωτηματολογίου (Μ.Ο.: 1,45). Μάλιστα τα υψηλότερα ποσοστά παρουσιάζονται χωρίς ιδιαίτερη διασπορά (SD: 0,683) όπως και τα πολύ χαμηλά (SD: 0,720). Την μεγαλύτερη τυπική απόκλιση την παρατηρούμε στις ερωτήσεις που σχετίζονται με εργασιακές αλλαγές (συνταξιοδότηση στα 67, SD: 1,346) και με τον φόρτο εργασίας (SD: 1,155) –που έχουν και από τους χαμηλότερους μέσους όρους, καθώς αποτελούν, κατά τη γνώμη της ερευνήτριας, ακανθώδη ζητήματα του κλάδου αλλά και της ειδικότητας.
- Παρουσιάζονται αναπάντητες ερωτήσεις σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι στις άλλες ενότητες του ερωτηματολογίου. Η ερώτηση *Η εργασία μου έχει σταθερό χαρακτήρα* παρουσιάζει ποσοστό αναπάντητων ερωτήσεων 6,7% καθώς 8 συνάδελφοι από τους 120 δεν έχουν απαντήσει. Στην επαγωγική ανάλυση θα φανεί αν αυτό σχετίζεται με την ιδιότητά τους (μόνιμος ή αναπληρωτής).

Πιο αναλυτικά, από τις πρώτες δύο ερωτήσεις φαίνεται ότι οι φιλόλογοι αξιολογούν την εργασία τους ως πολύ δημιουργική (Μ.Ο. 4,17) και ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προσωπική τους ανάπτυξη (Μ.Ο. 4,16). Αυτό υποδηλώνει μια στενή σύνδεση ανάμεσα στην εργασιακή ικανοποίηση και την προσωπική ολοκλήρωση.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Στην ερώτηση για το αν είναι ικανοποιημένοι από τον φόρτο εργασίας παρουσιάζεται μεγάλη διασπορά απόψεων (SD: 1,155) και ο μέσος όρος είναι σχετικά χαμηλός (Μ.Ο. 2,67), πράγμα που ίσως υποδηλώνει ότι η εργασιακή πίεση και ο φόρτος εργασίας, που για έναν φιλόλογο δεν μπορεί να διεκπεραιωθεί στον χώρο του σχολείου αλλά απαιτεί ώρες εργασίας στο σπίτι, ίσως να αποτελεί πηγή απογοήτευσης ή εξουθένωσης για πολλούς εκπαιδευτικούς.

Η σταθερότητα της εργασίας έχει μέτριο μέσο όρο (Μ.Ο.: 3,40) και παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό αναπάντητων ερωτήσεων, ίσως γιατί υπάρχει φόβος ότι αυτή η σταθερότητα μπορεί μακροπρόθεσμα να κλονιστεί ή γιατί μπορεί να μην απολαμβάνουν όλοι οι συνάδελφοι τη σταθερότητα του επαγγέλματος αν είναι αναπληρωτές. Πάντως το 80% επιβεβαιώνει τη σταθερότητα που νιώθει για το επάγγελμά του.

Από τους πιο χαμηλούς μέσους όρους (Μ.Ο.: 2,11) και την πιο μεγάλη διασπορά (SD: 1,346) παρουσιάζει η ερώτηση *Είμαι ικανοποιημένος/η που θα ασκώ μέχρι τα 67 μου ένα τόσο δημιουργικό και ανανεωτικό επάγγελμα*. Ίσως να διαφαίνεται η άποψη των συναδέλφων ότι το επάγγελμά μας είναι ανανεωτικό, αφού βρισκόμαστε σε επαφή με τους έφηβους μαθητές μας, αλλά και εξουθενωτικό ταυτόχρονα, καθώς ο εκπαιδευτικός καλείται να βρίσκεται στη σχολική τάξη μέχρι τη στιγμή της συνταξιοδότησης.

Οι φιλόλογοι αξιολογούν το επάγγελμά τους ως πολύ ευχάριστο (Μ.Ο.: 3,93) και πολύ σημαντικό (Μ.Ο.: 4,58), πράγμα που δείχνει πολύ υψηλό επίπεδο επαγγελματικής ικανοποίησης, και ας μην συμφωνούν ιδιαίτερα ότι χαίρει και κοινωνικής εκτίμησης (Μ.Ο.: 2,60).

Όσον αφορά στις οικονομικές απολαβές, με ασήμαντη διασπορά (SD: 0,720) το 92,5% θεωρεί πως δεν είναι καθόλου ή λίγο ικανοποιητικές, γι' αυτό και ο μέσος όρος είναι ο χαμηλότερος όλων των ερωτήσεων (Μ.Ο.: 1,45). Οι αποδοχές φαίνεται να είναι ένα ποσό αντιστρόφως ανάλογο του κόπου, της εργασίας που καταβάλλουν οι φιλόλογοι για να αντεπεξέλθουν με αξιοπρέπεια στα εργασιακά τους καθήκοντα.

Η ατομική αξιολόγηση, σύμφωνα με το 85,7% των απαντήσεων, δεν ικανοποιεί καθόλου ή λίγο την επιθυμία του εκπαιδευτικού για εξέλιξη. Ίσως να δηλώνεται με αυτόν τον τρόπο η δυσπιστία του κλάδου προς τη νέα αυτή μεταρρύθμιση.

Στην τελευταία ερώτηση της ενότητας, παρόλο που αυτή απευθυνόταν μόνο σε όσους εργάζονται στο Λύκειο, δηλαδή στο 83% του δείγματος, απάντησαν το 99,2 των

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

συναδέλφων, και σε ποσοστό 77,3% κατέδειξαν ότι η Τράπεζα Θεμάτων δεν ικανοποιεί καθόλου ή λίγο την ανάγκη για αντικειμενική και αξιοκρατική αξιολόγηση των μαθητών. Συνοπτικά, οι φιλόλογοι θεωρούν ότι ασκούν ένα δημιουργικό, ευχάριστο και σημαντικό επάγγελμα, που συμβάλλει στην προσωπική τους εξέλιξη και μέτρια αναγνωρίζεται από την κοινωνία. Όμως φαίνεται ότι τους απογοητεύουν οι οικονομικές τους απολαβές, η ατομική αξιολόγηση, η εφαρμογή της Τράπεζας Θεμάτων και ότι μέχρι το 67^ο έτος της ηλικίας τους πρέπει να έχουν την αντοχή να βρίσκονται μέσα στην τάξη. Λιγότερο τους απογοητεύει ο φόρτος εργασίας που έχουν.

	1	2	3	4	5	M.O.	T.A.
Η δουλειά μου είναι δημιουργική	0	1 ,8//,9	23 19,2// 19,7	48 40//41	45 37,5// 38,5	4,17	,769
Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού με βοηθά στην προσωπική μου ανάπτυξη	1 ,8//,8	1 ,8//,8	23 19,2// 19,3	47 39,2// 39,5	47 39,2// 39,5	4,16	,823
Είμαι ικανοποιημένος/η από τον φόρτο εργασίας μου	26 21,7	21 17,5	47 39,2	19 15,8	7 5,8	2,67	1,155
Η εργασία μου έχει σταθερό χαρακτήρα	5 4,2// 4,5	17 14,2// 15,2	36 30,0// 32,1	36 30,0// 32,1	18 15// 16,1	3,40	1,069
Είμαι ικανοποιημένος/η που θα ασκώ μέχρι τα 67 μου ένα τόσο δημιουργικό και ανανεωτικό επάγγελμα	59 49,2	22 18,3	16 13,3	13 10,8	10 8,3	2,11	1,346
Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι ευχάριστο	1 ,8	2 1,7	38 31,7	42 35	37 30,8	3,93	,877
Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι σημαντικός	0	1 ,8//,8	10 8,3// 8,4	27 22,5// 22,7	81 67,5// 68,1	4,58	,683
Το επάγγελμά μου χαίρει κοινωνικής αναγνώρισης	14 11,7//	41 34,2//	45 37,5//	9 7,5//	7 5,8//	2,60	1,003

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

	12,1	35,3	38,8	7,8	6,0		
Οι οικονομικές απολαβές του εκπαιδευτικού είναι ικανοποιητικές	78 65,0	33 27,5	7 5,8	1 ,8	1 ,8	1,45	,720
Η ατομική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών ικανοποιεί την επιθυμία μου για εξέλιξη	73 60,8// 61,3	29 24,2// 24,4	13 10,8// 10,9	4 3,3// 3,4	0	1,56	,820
Η Τράπεζα Θεμάτων ικανοποιεί την ανάγκη για αντικειμενική και αξιοκρατική αξιολόγηση των μαθητών (για όσους/ες εργάζονται στο λύκειο)	55 45,8//46,2	37 30,8// 31,1	18 15,0// 15,1	9 7,5// 7,6	0	1,84	,948

5.1.4 Ικανοποίηση και διευθυντής/τρια

Στην ενότητα αυτή των ερωτήσεων ελέγχουμε την ικανοποίηση των φιλολόγων του Πειραιά από το στυλ ηγεσίας που εφαρμόζουν οι διευθυντές των σχολείων στα οποία υπηρετούν οι συνάδελφοι. Σημειώνεται ότι, οι ερωτήσεις που αφορούν στην αναγνώριση της προσφοράς και του έργου του εκπαιδευτικού από τον διευθυντή και στην εποικοδομητική συνεργασία μεταξύ τους παρουσιάζουν την μικρότερη τυπική απόκλιση.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στη δίκαιη συμπεριφορά των διευθυντών, το 88% των φιλολόγων θεωρεί πως είναι τουλάχιστον αρκετά ικανοποιητική η δίκαιη αντιμετώπιση όλων των συναδέλφων, αν και παρουσιάζεται αξιοσημείωτη διασπορά στις απαντήσεις (SD: 1,078)

Πιο πολύ από δίκαιοι, φαίνεται ότι οι διευθυντές είναι βοηθητικοί του έργου του εκπαιδευτικού και διαθέτουν χρόνο για τους συναδέλφους της μονάδας τους. Η ικανοποίηση των εκπαιδευτικών είναι σημαντική (M.O.: 4,03) αλλά με ιδιαίτερη τυπική απόκλιση (SD: 1,058).

Οι εκπαιδευτικοί είναι ικανοποιημένοι από την αναγνώριση της προσφοράς και του έργου τους αλλά και από τη συνεργασία που έχουν με τον διευθυντή τους. Αυτό διαφαίνεται και

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

από τον υψηλό μέσο όρο των απαντήσεων (Μ.Ο.: 3,97 και 4,03 αντίστοιχα) αλλά και από την μικρή διασπορά τους (SD: 0,977 και 0,995 αντίστοιχα).

Τους μικρότερους μέσους όρους (Μ.Ο.: 3,57 και 3,72 αντίστοιχα) και τη μεγαλύτερη διασπορά απαντήσεων (SD: 1,241 και 1,219 αντίστοιχα), σε αυτή την ομάδα των ερωτημάτων, παρουσιάζει η παρακινητική στάση της σχολικής ηγεσίας αλλά και το θετικό κλίμα που διαμορφώνει ο διευθυντής μέσα στο σχολείο.

Με λίγα λόγια, στις ερωτήσεις που αφορούν στην ικανοποίηση των φιλολόγων από τη συμπεριφορά και τον τρόπο άσκησης της εξουσίας του διευθυντή της σχολικής μονάδας προς τους συναδέλφους, παρατηρούμε την ανάπτυξη μιας ιδιαίτερης σχέσης, με θετικές πτυχές όπως η αναγνώριση της προσφοράς τους και η εποικοδομητική συνεργασία με τη διεύθυνση αλλά, από την άλλη πλευρά, την έλλειψη παρακίνησης και διαμόρφωσης θετικού κλίματος από τον διευθυντή.

	1	2	3	4	5	Μ. Ο.	Τ.Α.
Ο/Η διευθυντής/ ντριά μου συμπεριφέρεται σε όλους με δίκαιο τρόπο	4 3,3// 3,4	10 8,3// 8,5	27 22,5// 22,9	40 33,3// 33,9	37 30,8// 31,4	3,81	1,078
Ο/Η διευθυντής/ ντριά μου με βοηθά όταν τον/την χρειάζομαι	3 2,5// 2,5	9 7,5// 7,6	19 15,8// 16,1	38 31,7// 32,2	49 40,8// 41,5	4,03	1,058
Ο/Η διευθυντής/ ντριά μου αναγνωρίζει την προσφορά και το έργο μου	0	12 10// 10,3	21 17,5// 18,1	42 35,0// 36,2	41 34,2// 35,3	3,97	,977
Συνεργάζομαι εποικοδομητικά με τον/την διευθυντή/ ντριά μου	0	12 10,0// 10,2	20 16,7// 16,9	38 31,7// 32,2	48 40,0// 40,7	4,03	,995
Ο διευθυντής μου νιώθω ότι με παρακινεί	11 9,2//	11 9,2//	26 21,7//	38 31,7//	31 25,8//	3,57	1,241

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

	9,4	9,4	22,2	32,5	26,5		
Ο/Η διευθυντής/ντριά μου	9	9	27	34	39	3,72	1,219
συντελεί στη διαμόρφωση θετικού	7,5//	7,5//	22,5//	28,3//	32,5//		
σχολικού κλίματος	7,6	7,6	22,9	28,8	33,1		

5.1.5. Ικανοποίηση και συναδελφικότητα

Όσον αφορά στην ικανοποίηση των φιλολόγων του Πειραιά από τη συναδελφικότητα που επιδεικνύουν αλλά και εισπράττουν, βλέπουμε ότι έχουμε υψηλούς μέσους όρους.

Πιο συγκεκριμένα, περίπου το 23,3 θεωρεί πως δεν συμμετέχει καθόλου ή συμμετέχει λίγο στη λήψη αποφάσεων στο σχολείο και ένα ποσοστό 19,2 πως συμμετέχει πάρα πολύ. Οι απαντήσεις μάλιστα στην ερώτηση αυτή όχι μόνο έχουν τον μικρότερο μέσο όρο αλλά και τη μεγαλύτερη απόκλιση (Μ.Ο.: 3,4 και SD: 1,0954).

Το 100% των συναδέλφων θεωρεί πως έχει αρκετά καλές έως πάρα πολύ καλές σχέσεις με τους συναδέλφους τους (Μ.Ο.: 4,24 και SD: 0,722).

Αναφέρουν πως οι συνάδελφοί τους τούς βοηθούν όταν χρειάζεται (Μ.Ο.: 3,99 και SD: 0,855) και ότι γενικά υπάρχει σεβασμός μεταξύ των συναδέλφων (Μ.Ο.: 3,89 και SD: 0,942).

Δηλώνουν πως υπάρχει ομαδικό πνεύμα και καλή συνεργασία μεταξύ των συναδέλφων, με λίγο μικρότερο μέσο όρο και λίγο μεγαλύτερη τυπική απόκλιση (Μ.Ο.: 3,73 και SD: 0,987).

Γενικότερα, καταγράφεται ένα πολύ καλό συναδελφικό κλίμα αλλά και μία ανησυχία για τον ρόλο των εκπαιδευτικών και του συλλόγου των καθηγητών στις αποφάσεις που λαμβάνονται μέσα στη σχολική κοινότητα.

	1	2	3	4	5	Μ.Ο.	Τ.Α.
Συμμετέχω στη λήψη αποφάσεων στο σχολείο μου	3 2,5	25 20,8	36 30,0	33 27,5	23 19,2	3,4	1,0954
Έχω καλές σχέσεις με τους/τις συναδέλφους μου	0	0	20 16,7	51 42,5	49 40,8	4,24	.722
Νιώθω ότι υπάρχει σεβασμός μεταξύ των συναδέλφων	1 ,8	7 5,8	33 27,5	42 35,0	37 30,8	3,89	.942

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Με τους συναδέλφους μου λειτουργούμε ως ομάδα και συνεργαζόμαστε καλά	2 1,7	10 8,3	37 30,8	41 34,2	30 25,0	3,73	,987
Οι συνάδελφοί μου με βοηθούν όταν χρειάζεται	0	5 4,2	29 24,2	48 40,0	38 31,7	3,99	,855

5.1.6. Ικανοποίηση και σχέσεις με μαθητές

Στην ενότητα των ερωτημάτων που αφορούν στην ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τους μαθητές τους, με μια πρώτη ματιά παρατηρούμε:

- Τους υψηλούς μέσους όρους που συναντούμε στις απαντήσεις αλλά και τη μικρή διασπορά των απαντήσεων.
- Ότι ένας συνάδελφος δεν είδε την τελευταία σελίδα του ερωτηματολογίου, γιατί δεν έχει απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις από αυτή την ενότητα και κάτω.

Αναφορικά με τη συνεργασία με τους μαθητές, το 100% θεωρεί ότι είναι αρκετά έως πάρα πολύ αποτελεσματική (Μ.Ο.: 4,1). Ανάλογα είναι και τα αποτελέσματα που αφορούν στη συμβολή που θεωρούν ότι έχουν οι εκπαιδευτικοί στην πρόοδο και την ακαδημαϊκή επιτυχία των μαθητών τους. Είναι ισχυρή η πεποίθηση ότι αρκετά ως πάρα πολύ (Μ.Ο.: 3,94) συμπαραστέκονται με το έργο τους στον αγώνα που καταβάλλουν οι μαθητές για την μαθησιακή τους πρόοδο.

Η αναγνώριση του έργου των φιλολόγων από τους μαθητές παρουσιάζει τα ίδια χαρακτηριστικά, μόνο που ένα ποσοστό 4,2% θεωρεί πως λίγο αναγνωρίζεται η δουλειά του –ίσως να συνδέεται το ποσοστό αυτό με τα παιδιά που παρουσιάζουν προβληματική συμπεριφορά και δυσχεραίνουν την μαθησιακή διαδικασία; Σε αντίθεση με το αποτέλεσμα αυτό, με μικρή διασπορά απαντήσεων (SD:0,7035) και με υψηλό μέσο όρο (Μ.Ο.: 4,186) πιστεύουν πως οι μαθητές τους τούς σέβονται αρκετά ως πάρα πολύ.

Έκπληξη, κατά την κρίση της διενεργούσας την έρευνα, προκαλεί η πεποίθηση των φιλολόγων ότι η επικοινωνία με τα παιδιά είναι αρκετά ως πάρα πολύ ικανοποιητική (99,2%). Μόνο ένας/μία συνάδελφος θεώρησε πως η επικοινωνία του/της με τα παιδιά είναι ανεπαρκής –μάλλον εξαιτίας της μεγάλης διαφοράς ηλικίας.

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Τέλος, και η επικοινωνία με τους γονείς φαίνεται ικανοποιητική ως πάρα πολύ καλή (Μ.Ο.: 3,89, SD:0,80), με εξαίρεση μόνο τρεις συναδέλφους που καταγράφουν πως η σχέση τους με τους γονείς των μαθητών είναι λίγο καλή.

Συνολικά, μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι εκπαιδευτικοί, με μικρή τυπική απόκλιση και υψηλούς μέσους όρους, θεωρούν πως συνεργάζονται και επικοινωνούν με τα παιδιά αλλά και τους γονείς τους πολύ ικανοποιητικά. Τα παιδιά ταυτόχρονα, κατά την κρίση των φιλολόγων του Πειραιά, αναγνωρίζουν και σέβονται τον ρόλο που διαδραματίζουν οι καθηγητές τους για τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους αλλά και για την ακαδημαϊκή τους επιτυχία. Ίσως ρόλο στα αποτελέσματα αυτά να διαδραματίζει και το γεγονός ότι το δείγμα των φιλολόγων που συμμετείχαν στην έρευνα εργάζεται στα σχολεία των παρυφών του Πειραιά (Κερατσίνι, Δραπετσώνα, Νίκαια, Αγ. Ιωάννης Ρέντη, Κορυδαλλός), στους δήμους δηλαδή γύρω από το αστικό κέντρο και ελάχιστα στο κέντρο του Πειραιά.

	1	2	3	4	5	Μ.Ο.	Τ.Α.
Συνεργάζομαι αποτελεσματικά με τους/τις μαθητές/ τριές μου	0	0	26 21,7// 21,8	55 45,8// 46,2	38 31,7// 31,9	4,1	,729
Συμβάλλω με την εργασία μου στην πρόοδο και στην ακαδημαϊκή επιτυχία των μαθητών μου	0	0	38 31,7// 31,9	50 41,7// 42,0	31 25,8// 26,1	3,94	,762
Οι μαθητές μου αναγνωρίζουν τη δουλειά μου	0	5 4,2// 4,2	32 26,7// 26,9	49 40,8// 41,2	33 27,5// 27,7	3,92	,845
Οι μαθητές/τριές μου με σέβονται	0	0	20 16,7// 16,9	56 46,7// 47,5	42 35,0// 35,6	4,186	,7035
Η επικοινωνία μου με τα παιδιά είναι ικανοποιητική, κι εγώ ως ας μας χωρίζουν τρεις δεκαετίες, τουλάχιστον	0	1 ,8// ,8	17 14,2// 14,3	55 45,8// 46,2	46 38,3// 38,7	4,23	,718

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Η επικοινωνία με τους γονείς είναι καλή	0	3	36	51	29	3,89	,80
		2,5//	30,0//	42,5//	24,2//		
		2,5	30,3	42,9	24,4		

5.1.8. Ικανοποίηση από γενικότερο εργασιακό πλαίσιο -γενικότερες συνθήκες

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται μέτριοι μέσοι όροι (Μ.Ο.: 3,3- 3,79) και μεγάλη σχετικά διασπορά στις απαντήσεις των συναδέλφων (SD:1,067- 1,554).

Συγκεκριμένα, το 51,3% των φιλολόγων δηλώνει ότι η μετακίνηση προς και από το σχολείο για το σπίτι δεν τους δημιουργεί κανένα πρόβλημα. Υψηλό όμως είναι και το ποσοστό των συναδέλφων (31,1%) που αναφέρουν ότι αντιμετωπίζουν κάποια προβλήματα στην καθημερινή μετακίνησή τους – είτε λόγω της απόστασης είτε λόγω της πρωινής κίνησης στους δρόμους είτε τέλος γιατί πρέπει να μετακινηθούν όχι μόνο από το σπίτι στην εργασία τους αλλά και κάποιες φορές από το ένα σχολείο στο άλλο την ίδια μέρα.

Όσον αφορά στον περιβάλλοντα χώρο, αυτός θεωρείται πολύ ευχάριστος – τα τελευταία χρόνια κυρίως, οι μαθητές κάνουν γκράφιτι ή με την καθοδήγηση των καθηγητών των καλλιτεχνικών (στα λύκεια όταν υπήρχαν στο παρελθόν και στο γυμνάσιο ακόμα και σήμερα) φιλοτεχνούν έργα που αποτυπώνουν τους προβληματισμούς αλλά και τα όνειρά τους. Στην άποψη αυτή συμβάλλει και το γεγονός ότι πολλά σχολεία είναι νεόδμητα –με την έννοια ότι έχουν χτιστεί γύρω στην αλλαγή του αιώνα. Βέβαια, ένα ποσοστό 12,6% δεν είναι ικανοποιημένο με τον περιβάλλοντα χώρο του σχολείου.

Ανάλογα, ένα ποσοστό 54,6% θεωρεί πως ο περιβάλλον χώρος του σχολείου είναι πολύ κατάλληλος ενώ ένα 15, 1% πως ο χώρος είναι πολύ ακατάλληλος. Ιδίως τα παλιά κτίρια που δεν έχουν συντηρηθεί σωστά ή που δεν διαθέτουν τις προδιαγραφές ενός σύγχρονου εκπαιδευτικού ιδρύματος, μπορεί να θεωρηθούν ακατάλληλα.

Τέλος, το 53,8% θεωρεί τον περιβάλλοντα του σχολείου χώρο πολύ ασφαλή ενώ το 13,5% εκφράζει ανησυχία για την ασφάλειά του.

Συνοπτικά, η πλειοψηφία των φιλολόγων θεωρεί ότι ο περιβάλλον χώρος του σχολείου είναι ευχάριστος, κατάλληλος και ασφαλής ενώ ένα ποσοστό εκφράζει την ανησυχία του ή την ανεπαρκή ικανοποίησή του γι' αυτόν. Σημαντικός παράγοντας αναδεικνύεται, για ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, η μετακίνηση προς και από την εργασία.

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

	1	2	3	4	5	M.O.	T.A.
Η καθημερινή μετακίνηση από το σπίτι στο σχολείο (ή από σχολείο σε σχολείο, εάν αυτό συμβαίνει) δεν μου δημιουργεί ιδιαίτερο πρόβλημα	27 22,5// 22,7	10 8,3// 8,4	21 17,5// 17,6	22 18,3// 18,5	39 32,5// 32,8	3,3	1,554
Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος (αυλή κλπ) είναι ευχάριστος	7 5,8// 5,9	8 6,7// 6,7	31 25,8// 26,1	30 25,0// 25,2	43 35,8// 36,1	3,79	1,178
Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος είναι κατάλληλος	5 4,2// 4,2	13 10,8// 10,9	36 30,0// 30,3	32 26,7// 26,9	33 27,5// 27,7	3,63	1,126
Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος είναι ασφαλής	4 3,3// 3,4	12 10,0// 10,1	39 32,5// 32,8	35 29,2// 29,4	29 24,2// 24,4	3,61	1,067

5.1.7. Εργασιακή δέσμευση

- Στην ενότητα της δέσμευσης παρουσιάζονται πάλι υψηλοί μέσοι όροι αλλά μεγαλύτερη τυπική απόκλιση από ό,τι στην προηγούμενη από αυτήν ενότητα (M.O.: 3,68 - 4,19 και SD:0,866 – 1,251).
- Εκτός από τον/την συνάδελφο που μάλλον δεν είδε την τελευταία σελίδα των ερωτήσεων, άλλοι δύο συνάδελφοι δυσκολεύτηκαν ή δεν θέλησαν να απαντήσουν στις μισές ερωτήσεις.

Πιο συγκεκριμένα, το 96,6% των εκπαιδευτικών νιώθει ικανοποιητική ως πολύ ισχυρή δέσμευση για τη δουλειά και το έργο που πιστεύει ότι επιτελεί. Συνακόλουθα, πάνω από το 90% δεν θα άλλαζε το επάγγελμά του, αν δεν αναγκαζόταν από τις συνθήκες να το πράξει. Από αυτό το ποσοστό, σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες –πολύ υψηλό ποσοστό-, παρά τη μεγάλη διασπορά που παρατηρείται στις απαντήσεις, συμφωνεί πάρα πολύ με τη δήλωση ότι, και να είχε τη δυνατότητα, δεν θα άλλαζε το επάγγελμα του εκπαιδευτικού.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Η δέσμευση όμως που νιώθουν οι εκπαιδευτικοί δεν σχετίζεται μόνο με την αντίληψη που έχουν για το έργο που προσφέρουν αλλά και γενικότερα για το επάγγελμα που ασκούν. Σχεδόν το 96% νιώθει δέσμευση και απέναντι στον διευθυντή και τους συναδέλφους του, ακόμα και απέναντι στο σχολείο, στον χώρο του, την κουλτούρα του και ό,τι αυτό εκφράζει ως φορέας εκπαίδευσης των νέων ανθρώπων. Το 20% βέβαια θα άλλαζε σχολείο αν του δινόταν η δυνατότητα – δεδομένο που ίσως σχετίζεται με την απόσταση που διανύει καθημερινά ο εκπαιδευτικός από το σπίτι του στο σχολείο ή με τις συνθήκες που βιώνει ο εκπαιδευτικός στο συγκεκριμένο σχολείο που υπηρετεί.

Συμπερασματικά, παρατηρούμε πολύ και πάρα πολύ ισχυρή δέσμευση των εκπαιδευτικών στο παιδαγωγικό έργο τους (82,3%) και σε ό,τι εκφράζει το επάγγελμα του εκπαιδευτικού (76,1%) καθώς και με τα συγκεκριμένα πρόσωπα που συνεργάζονται (71,5%) και μια ισχυρή, αλλά πιο περιορισμένη, δέσμευση με τον χώρο εργασίας του εκπαιδευτικού (58,1%).

		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	M.O.	T.A.
Νιώθω δέσμευση για τη δουλειά μου και το έργο που προσφέρω	N %// valid per. missing:1	2 1,7// 1,7	2 1,7// 1,7	17 14,2// 14,3	48 40,0// 40,3	50 41,7// 42,0	4,19	,866
Νιώθω δέσμευση απέναντι στο σχολείο μου, τον διευθυντή και τους/τις συναδέλφους μου	N %// valid per. missing:1	2 1,7// 1,7	3 2,5// 2,5	29 24,2// 24,4	41 34,2// 34,5	44 36,7// 37,0	4,03	,934
Ακόμα κι αν μου δινόταν η δυνατότητα, δεν θα άλλαζα σχολείο	N %// valid per. missing:3	7 5,8// 6,0	16 13,3// 13,7	26 21,7// 22,2	27 22,5// 23,1	41 34,2// 35,0	3,68	1,251
Ακόμα κι αν μου δινόταν η δυνατότητα, δεν θα άλλαζα το επάγγελμα του εκπαιδευτικού	N %// valid per.	6 5,0// 5,1	5 4,2// 4,3	17 14,2// 14,5	31 25,8// 26,5	58 48,3// 49,6	4,11	1,128

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

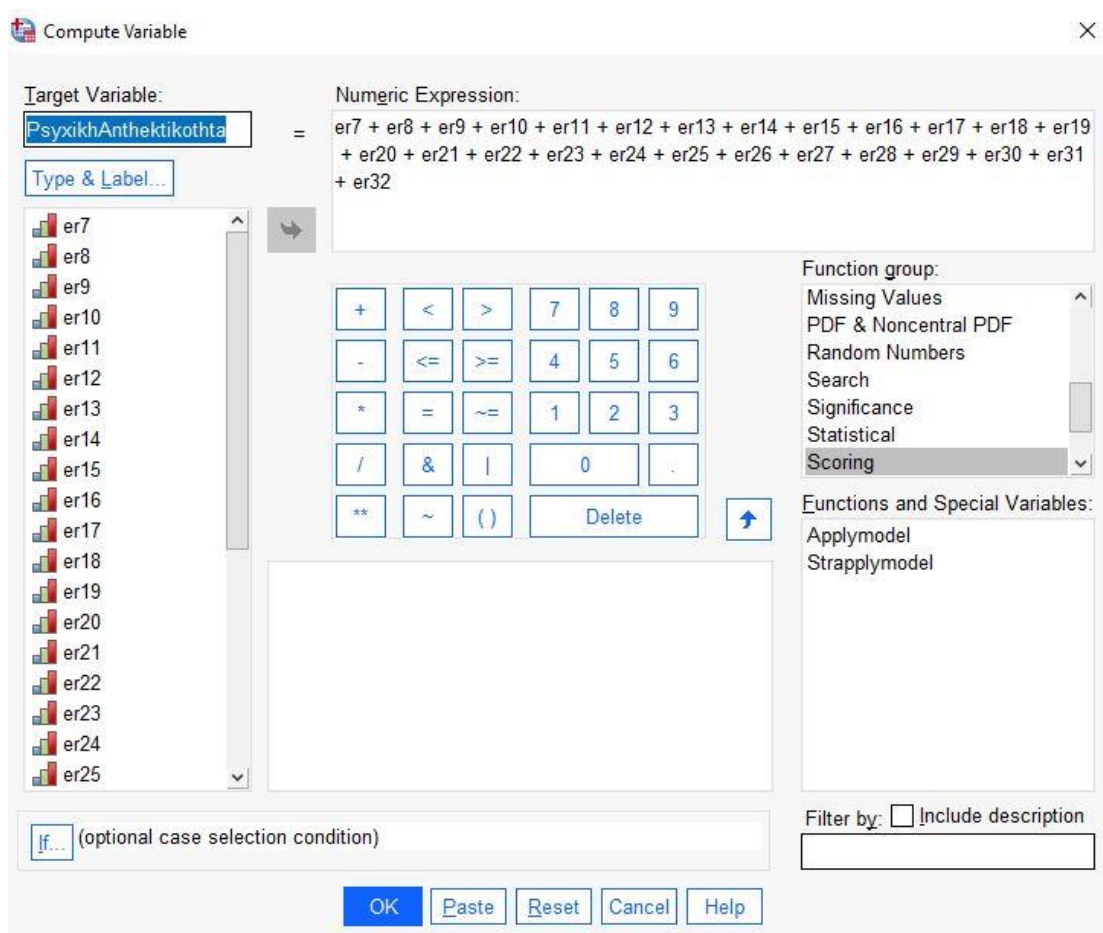
	missing:3						
--	-----------	--	--	--	--	--	--

5.2. Επαγωγική ανάλυση

5.2.α. Συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας με τις 4 διαστάσεις της και τις επιμέρους ερωτήσεις

Οι ερωτήσεις 7-32 του ερωτηματολογίου αφορούν στις συνιστώσες της ψυχικής ανθεκτικότητας. Για αυτές τις ερωτήσεις δημιουργήθηκαν 4 sub-scales –όσες και οι διαστάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας-, καθώς και η κεντρική κατηγορία (Ψυχική Ανθεκτικότητα). Οι υποκατηγορίες συνδέθηκαν με τις ερωτήσεις που αντιστοιχούν σε αυτές: 6 για την επαγγελματική ψυχική ανθεκτικότητα, 4 για τη συναισθηματική ψυχική ανθεκτικότητα, 6 για την κοινωνική ψυχική ανθεκτικότητα και 10 για τα κίνητρα

Στο SPSS, η κατηγορία Pxysikh Anthektikothta και οι αντίστοιχες υποκατηγορίες (subscales), δημιουργήθηκαν με τη βοήθεια του μενού->Transform->ComputeVariable, με τον τρόπο που υποδεικνύεται στο ακόλουθο στιγμιότυπο του SPSS:

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Αφού δημιουργήθηκαν το Scale και το Subscales, στη συνέχεια αρχικά εξετάστηκε ποια από τις κατηγορίες έχει μεγαλύτερη συσχέτιση (correlation) στη συνολική ψυχική ανθεκτικότητα. Κατ' αυτό τον τρόπο, εκτελούμε Scale->Reliability Analysis, πρώτα για τις 4 υποκατηγορίες σε σχέση με τη συνολική (κεντρική).

Το αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης φαίνεται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί:

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
PsychikAnthektikothta	105,3981	97,793	1,000	1,000	,761
EpaggelmatikhPsychikAnthektikothta	186,8426	300,283	,808	1,000	,751
SynaisthmatikhPsychikAnthektikothta	196,8333	340,720	,463	1,000	,812
KoinwnikhPsychikAnthektikothta	185,6667	314,150	,677	1,000	,775
Kinhtra	168,4444	260,324	,809	1,000	,712

Πίνακας 1. Correlations between subscales and Scale

Όπως φαίνεται από αυτό τον πίνακα η συμμετοχή κάθε subscale στο κεντρικό scale είναι 0,808 (Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα), 0,463 (Συναισθηματική Ψυχική Ανθεκτικότητα), 0,677(Κοινωνική Ψυχική Ανθεκτικότητα), και 0,809 (Κίνητρα). Συνεπώς, φαίνεται ότι οι κατηγορίες που ανήκουν στην Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα και στα Κίνητρα συσχετίζονται περισσότερο με την γενική κατηγορία της Ψυχικής Ανθεκτικότητας. Επομένως, φαίνεται ότι οι κατηγορίες Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα, και Κίνητρα περιέχουν τις κύριες συνιστώσες της Ψυχικής Ανθεκτικότητας.

Στη συνέχεια εξετάστηκε η συμβολή της κάθε ερώτησης στη γενική κατηγορία της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, διεξάγοντας Reliability Analysis.

Το αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης φαίνεται στον Πίνακα 2.

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Στο σχολείο μπορώ να λειτουργώ με ευελιξία όταν αλλάζουν οι συνθήκες	207,0185	374,187	,545	.	,728

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Μπορώ γρήγορα να προσαρμοζομαι σε νέες συνθήκες στο σχολείο	206,8981	371,307	,627	.	,725
Είμαι πολύ οργανωμένος/η στη δουλειά μου στο σχολείο	206,6667	375,813	,483	.	,729
Σκέφτομαι πάνω στη διδασκαλία μου και τη μάθηση για να κάνω μελλοντικά σχέδια	206,5556	378,885	,455	.	,731
Όταν κάτι δεν πάει καλά στο σχολείο δεν το παίρνω πολύ προσωπικά	208,0000	379,439	,234	.	,734
Μετά από σκέψη, συνήθως βρίσκω την αστεία πλευρά των προκλητικών καταστάσεων που αντιμετωπίζω στο σχολείο	207,4907	379,841	,285	.	,733
Όταν νιώθω εκνευρισμό ή θυμό στο σχολείο, μπορώ να διατηρήσω την ψυχραιμία μου	206,9815	379,345	,333	.	,732
Εξισορροπώ τον ρόλο μου ως εκπαιδευτικού με τις άλλες διαστάσεις της ζωής μου	206,8241	375,791	,407	.	,730
Διατηρώ γενικά αισιόδοξη στάση στο σχολείο	206,7500	372,675	,544	.	,727
Στο σχολείο επιλέγω να αναπτύσσω τα δυνατά μου σημεία παρά να επικεντρώνομαι στις ελλείψεις μου	206,8333	375,187	,532	.	,728
Όταν κάνω λάθη στο σχολείο, τα βλέπω σαν ευκαιρία για να μάθω	206,4815	378,551	,451	.	,731
Στο πλαίσιο του ρόλου μου ως εκπαιδευτικού, θέτω στόχους και προσπαθώ να τους πετύχω	206,3981	375,737	,636	.	,728

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Έχω ρεαλιστικές προσδοκίες από τον εαυτό μου ως εκπαιδευτικό	206,5370	377,429	,486	.	,730
Πιστεύω ότι, αν βάλω κάτι στο μυαλό μου για το σχολείο, μπορώ να το πετύχω	206,9259	375,733	,521	.	,729
Μπορώ να διατηρώ τον ενθουσιασμό και το κίνητρό μου, ακόμα και όταν τα πράγματα στο σχολείο γίνονται δύσκολα	206,9630	373,924	,497	.	,728
Μου αρέσει να μαθαίνω και ο/η ίδιος/α εν ώρα εργασίας	206,3148	377,694	,465	.	,730
Μου αρέσουν οι προκλήσεις στη δουλειά μου	206,7037	372,958	,541	.	,727
Είμαι επίμονος/η στη δουλειά μου	206,5093	375,224	,572	.	,728
Πιστεύω ότι διατηρώ τον έλεγχο της δουλειάς μου	206,5833	378,825	,547	.	,731
Είναι σημαντικό για μένα να βάζω τα δυνατά μου ώστε να κάνω τη δουλειά μου καλά	206,2222	381,296	,445	.	,733
Όταν δεν είμαι βέβαιος/η για κάτι, ζητάω τη βοήθεια των συναδέλφων μου	206,3241	381,698	,358	.	,733
Είμαι καλός/η να δημιουργώ σχέσεις στα νέα σχολεία	206,6481	373,109	,513	.	,727
Είμαι αρκετά επικοινωνιακός/η ως εκπαιδευτικός	206,4815	376,682	,521	.	,729

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Στη δουλειά μου μπορώ να δω μια κατάσταση από διαφορετικές μεριές, προκειμένου να βρω μια λύση	206,6574	377,012	,606	.	,729
Στη δουλειά μπορώ να κοιτώ τα πράγματα από την οπτική των άλλων ανθρώπων	206,7407	376,773	,506	.	,730
Στη δουλειά μπορώ, γενικά, να επιλύω τις όποιες συγκρούσεις με άλλα άτομα	206,7963	379,397	,479	.	,731
Ψυχική Ανθεκτικότητα	105,3981	97,793	1,000	.	,879

Πίνακας 2. Correlations between questions and Scale

Από τον Πίνακα 2, παρατηρούμε ότι οι ερωτήσεις με τη μεγαλύτερη συσχέτιση στο κεντρικό Scale, και άρα με την Ψυχική Ανθεκτικότητα είναι η προσαρμοστικότητα στις νέες συνθήκες στο σχολείο (0,627), οι στόχοι που θέτουν οι εκπαιδευτικοί και η προσπάθεια για την επίτευξή τους (0,636), καθώς και η ικανότητα να βλέπουν μια κατάσταση από διάφορες οπτικές γωνίες προκειμένου να βρουν λύση (0,606). Τον μικρότερο βαθμό συσχέτισης εμφανίζει η ερώτηση ότι όταν κάτι δεν πάει καλά στο σχολείο ο εκπαιδευτικός δεν το παίρνει πολύ προσωπικά (0,234) και ότι καταφέρνει να βρει την αστεία πλευρά των προκλητικών καταστάσεων που αντιμετωπίζει στο σχολείο (0,285) – και η περιγραφική ανάλυση είχε καταδείξει τους πολύ χαμηλούς μέσους όρους των συγκεκριμένων ερωτήσεων.

5.2.α.1. . Συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη προϋπηρεσίας και την ιδιότητα (μόνιμος / αναπληρωτής)

Εφαρμόζουμε Crosstabulation για τις μεταβλητές Ψυχική Ανθεκτικότητα και φύλο.

Το αποτέλεσμα του Crosstabulation φαίνεται στον Πίνακα 3.

Chi-Square Tests

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	34,800 ^a	35	,478
Likelihood Ratio	39,028	35	,293
Linear-by-Linear Association	,181	1	,671
N of Valid Cases	108		

a. 71 cells (98,6%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,19.

Πίνακας 3: Chi-Square Test

Από τον Πίνακα 3 παρατηρούμε ότι η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.478 > 0.05$. Επομένως, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για την ψυχική ανθεκτικότητα ανάμεσα στις γυναίκες και στους άντρες παρά μόνο μέτριας έντασης.

Με όμοιο τρόπο εφαρμόζοντας Crosstabulation για τις μεταβλητές Ψυχική Ανθεκτικότητα και ηλικία, έχουμε το αποτέλεσμα του Πίνακα 4.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	138,280 ^a	140	,525
Likelihood Ratio	104,206	140	,990
Linear-by-Linear Association	1,239	1	,266
N of Valid Cases	108		

a. 180 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

Πίνακας 4: Chi-Square Test

Από τον Πίνακα 4 παρατηρούμε ότι η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.525 > 0.05$. Επομένως, υπάρχει θετική στατιστική συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της ηλικίας αλλά σε μέτρια ένταση.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Εφαρμόζοντας Crosstabulation για τις μεταβλητές Ψυχική Ανθεκτικότητα και επίπεδο εκπαίδευσης, έχουμε το αποτέλεσμα του Πίνακα 5.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	124,579 ^a	105	,093
Likelihood Ratio	96,214	105	,718
Linear-by-Linear Association	,060	1	,806
N of Valid Cases	108		

a. 144 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,04.

Πίνακας 5: Chi-Square Test

Από τον Πίνακα 5 παρατηρούμε ότι η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.093 > 0.05$. Επομένως, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για την ψυχική ανθεκτικότητα ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.

Εφαρμόζοντας Crosstabulation για τις μεταβλητές Ψυχική Ανθεκτικότητα και χρόνια υπηρεσίας, έχουμε το αποτέλεσμα του Πίνακα 6.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	156,825 ^a	140	,157
Likelihood Ratio	127,905	140	,759
Linear-by-Linear Association	2,949	1	,086
N of Valid Cases	108		

a. 180 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,03.

Πίνακας 6: Chi-Square Test

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Από τον Πίνακα 6 παρατηρούμε ότι η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.157 > 0.05$. Επομένως, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για την ψυχική ανθεκτικότητα ανάλογα με τα έτη προϋπηρεσίας.

Εφαρμόζοντας Crosstabulation για τις μεταβλητές Ψυχική Ανθεκτικότητα και ιδιότητα (μόνιμος / αναπληρωτής), έχουμε το αποτέλεσμα του Πίνακα 7.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	27,297 ^a	35	,820
Likelihood Ratio	31,231	35	,651
Linear-by-Linear Association	1,176	1	,278
N of Valid Cases	108		

a. 71 cells (98,6%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,18.

Πίνακας 7: Chi-Square Test

Από τον Πίνακα 7 παρατηρούμε ότι η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.820 > 0.05$. Επομένως, υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για την ψυχική ανθεκτικότητα ανάλογα με την ιδιότητα, αν δηλαδή ο εκπαιδευτικός είναι μόνιμος ή αναπληρωτής.

5.2. β. Συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας με την εργασιακή δέσμευση

Οι ερωτήσεις 61, 62, 63, και 64 του ερωτηματολογίου αντανάκλουν τη δέσμευση. Δημιουργήθηκε η κατηγορία “Δέσμευση” με τον τρόπο που δημιουργήθηκαν και οι άλλες κατηγορίες (Transform->Compute Variable).

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε αν υπάρχει κάποια ισχυρή γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στις μεταβλητές “Ψυχική Ανθεκτικότητα”, και “Δέσμευση”, εφαρμόζοντας αρχικά Correlation Analysis (Correlate->Bivariate).

Το αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης φαίνεται στον Πίνακα 7.

Confidence Intervals

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

		Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	95% Confidence Intervals (2-tailed) ^a	
				Lower	Upper
Ψυχική Ανθεκτικότητα	Δέσμευση	-,192	,047	,003	,367

a. Estimation is based on Fisher's r-to-z transformation.

Πίνακας 7. Correlation Analysis

Από το συντελεστή Pearson, φαίνεται ότι δεν υπάρχει ισχυρή γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στη Δέσμευση και την Ψυχική Ανθεκτικότητα (ως σύνολο).

Θα εξεταστεί όμως και το ενδεχόμενο κάποιας ισχυρής γραμμικής εξάρτησης ανάμεσα στη Δέσμευση και τις Συνιστώσες της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, εφαρμόζοντας Correlate->Bivariate, για τις μεταβλητές “Δέσμευση”, “Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα”, “Συναισθηματική Ψυχική Ανθεκτικότητα”, “Κοινωνική Ψυχική Ανθεκτικότητα”, και “Κίνητρα”.

Το αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης φαίνεται στον Πίνακα 8.

Confidence Intervals

		Pearson	Sig.	95% Confidence Intervals (2-	
		Correlation	(2-tailed)	Lower	Upper
Δέσμευση – Επαγγελματική	Ψυχική Ανθεκτικότητα	,189	,044	,005	,360
Δέσμευση – Συναισθηματική	Ψυχική Ανθεκτικότητα	-,026	,780	-,205	,155
Δέσμευση – Κοινωνική	Ψυχική Ανθεκτικότητα	,225	,014	,047	,390
Δέσμευση - Κίνητρα		,190	,042	,007	,362
Επαγγελματική	Ψυχική	,429	<,001	,265	,569
Ανθεκτικότητα –					
Συναισθηματική	Ψυχική				
Ανθεκτικότητα					

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Επαγγελματική Ανθεκτικότητα – Κοινωνική Ψυχική Ανθεκτικότητα	Ψυχική,507	<,001	,356	,632
Επαγγελματική Ανθεκτικότητα - Κίνητρα	Ψυχική,694	<,001	,581	,781
Συναισθηματική Ανθεκτικότητα – Κοινωνική Ψυχική Ανθεκτικότητα	Ψυχική,224	,015	,045	,389
Συναισθηματική Ανθεκτικότητα - Κίνητρα	Ψυχική,241	,010	,060	,407
Κοινωνική Ανθεκτικότητα - Κίνητρα	Ψυχική,582	<,001	,445	,692

a. Estimation is based on Fisher's r-to-z transformation.

Πίνακας 8. Correlation Analysis

Από τους συντελεστές Pearson στον Πίνακα 8, φαίνεται ότι δεν υπάρχει ισχυρή γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στη «Δέσμευση» και τις ξεχωριστές συνιστώσες της Ψυχικής Ανθεκτικότητας.

5.2.β.1. Διερεύνηση των επιπέδων επαγγελματικής ψυχικής ανθεκτικότητας, συναισθηματικής ψυχικής ανθεκτικότητας, κοινωνικής ψυχικής ανθεκτικότητας, κινητηριακής ψυχικής ανθεκτικότητας και δέσμευσης

Θα εφαρμόσουμε Descriptive Statistics->Frequencies. Το αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης φαίνεται στους ακόλουθους Πίνακες:

Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	16,00	1	,8	,9	,9
	18,00	1	,8	,9	1,8
	19,00	5	4,2	4,4	6,1
	20,00	8	6,7	7,0	13,2

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

	21,00	12	10,0	10,5	23,7
	22,00	12	10,0	10,5	34,2
	23,00	14	11,7	12,3	46,5
	24,00	13	10,8	11,4	57,9
	25,00	11	9,2	9,6	67,5
	26,00	15	12,5	13,2	80,7
	27,00	8	6,7	7,0	87,7
	28,00	9	7,5	7,9	95,6
	29,00	1	,8	,9	96,5
	30,00	4	3,3	3,5	100,0
	Total	114	95,0	100,0	
Missing	System	6	5,0		
Total		120	100,0		

Συναισθηματική Ψυχική Ανθεκτικότητα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	6,00	1	,8	,8	,8
	7,00	1	,8	,8	1,7
	8,00	2	1,7	1,7	3,4
	10,00	4	3,3	3,4	6,7
	11,00	6	5,0	5,0	11,8
	12,00	15	12,5	12,6	24,4
	13,00	22	18,3	18,5	42,9
	14,00	19	15,8	16,0	58,8
	15,00	16	13,3	13,4	72,3
	16,00	16	13,3	13,4	85,7
	17,00	9	7,5	7,6	93,3
	18,00	4	3,3	3,4	96,6
	19,00	3	2,5	2,5	99,2
	20,00	1	,8	,8	100,0

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Total	119	99,2	100,0	
Missing System	1	,8		
Total	120	100,0		

Κοινωνική Ψυχική Ανθεκτικότητα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	17,00	1	,8	,8	,8
	18,00	2	1,7	1,7	2,5
	20,00	3	2,5	2,5	5,0
	21,00	7	5,8	5,9	10,9
	22,00	10	8,3	8,4	19,3
	23,00	11	9,2	9,2	28,6
	24,00	22	18,3	18,5	47,1
	25,00	11	9,2	9,2	56,3
	26,00	12	10,0	10,1	66,4
	27,00	10	8,3	8,4	74,8
	28,00	14	11,7	11,8	86,6
	29,00	9	7,5	7,6	94,1
	30,00	7	5,8	5,9	100,0
	Total	119	99,2	100,0	
Missing System		1	,8		
Total		120	100,0		

Κίνητρα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	32,00	1	,8	,9	,9
	33,00	2	1,7	1,8	2,6
	34,00	1	,8	,9	3,5
	35,00	5	4,2	4,4	7,9

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

	36,00	4	3,3	3,5	11,4
	37,00	6	5,0	5,3	16,7
	38,00	7	5,8	6,1	22,8
	39,00	6	5,0	5,3	28,1
	40,00	8	6,7	7,0	35,1
	41,00	6	5,0	5,3	40,4
	42,00	12	10,0	10,5	50,9
	43,00	11	9,2	9,6	60,5
	44,00	6	5,0	5,3	65,8
	45,00	9	7,5	7,9	73,7
	46,00	9	7,5	7,9	81,6
	47,00	7	5,8	6,1	87,7
	48,00	6	5,0	5,3	93,0
	49,00	6	5,0	5,3	98,2
	50,00	2	1,7	1,8	100,0
	Total	114	95,0	100,0	
Missing	System	6	5,0		
Total		120	100,0		

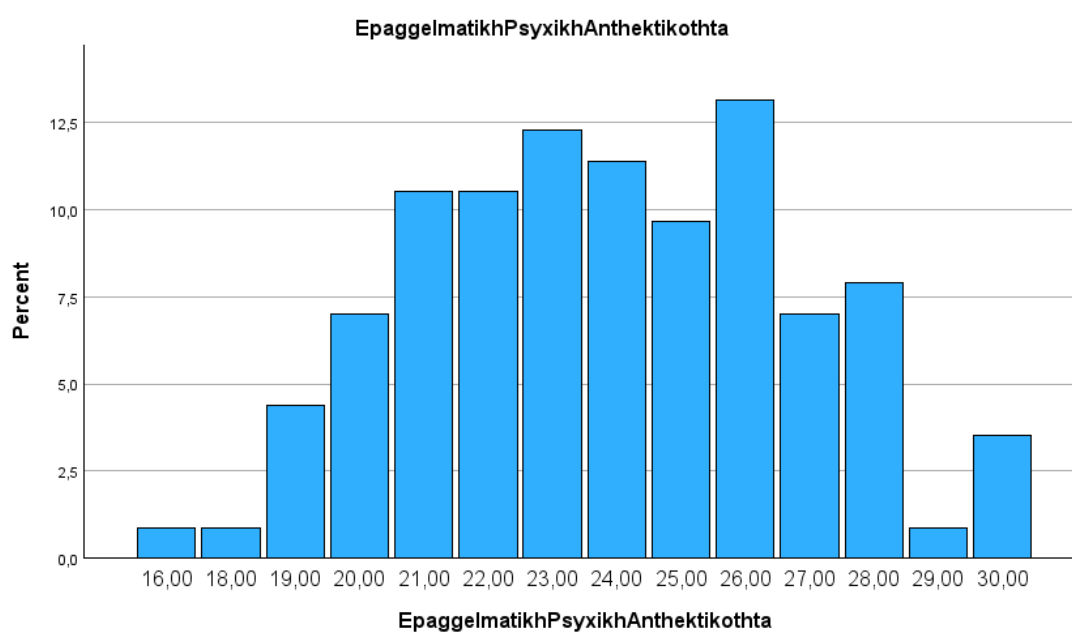
Δέσμευση

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	6,00	1	,8	,8	,8
	9,00	1	,8	,8	1,7
	10,00	1	,8	,8	2,5
	11,00	5	4,2	4,2	6,7
	12,00	9	7,5	7,5	14,2
	13,00	5	4,2	4,2	18,3
	14,00	10	8,3	8,3	26,7
	15,00	14	11,7	11,7	38,3

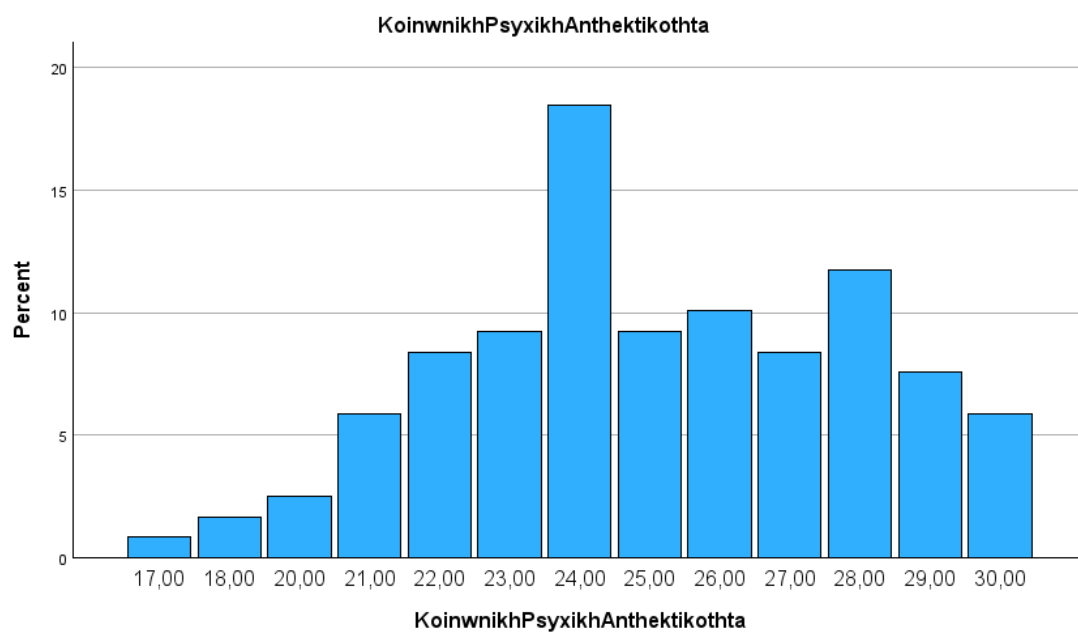
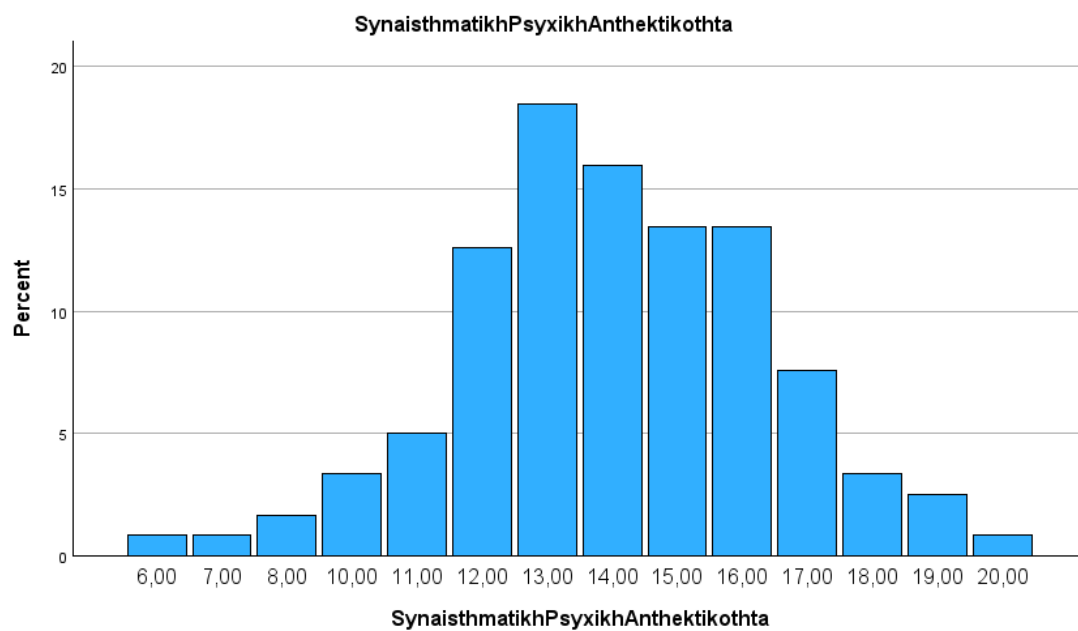
**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

16,00	18	15,0	15,0	53,3
17,00	16	13,3	13,3	66,7
18,00	16	13,3	13,3	80,0
19,00	9	7,5	7,5	87,5
20,00	15	12,5	12,5	100,0
Total	120	100,0	100,0	

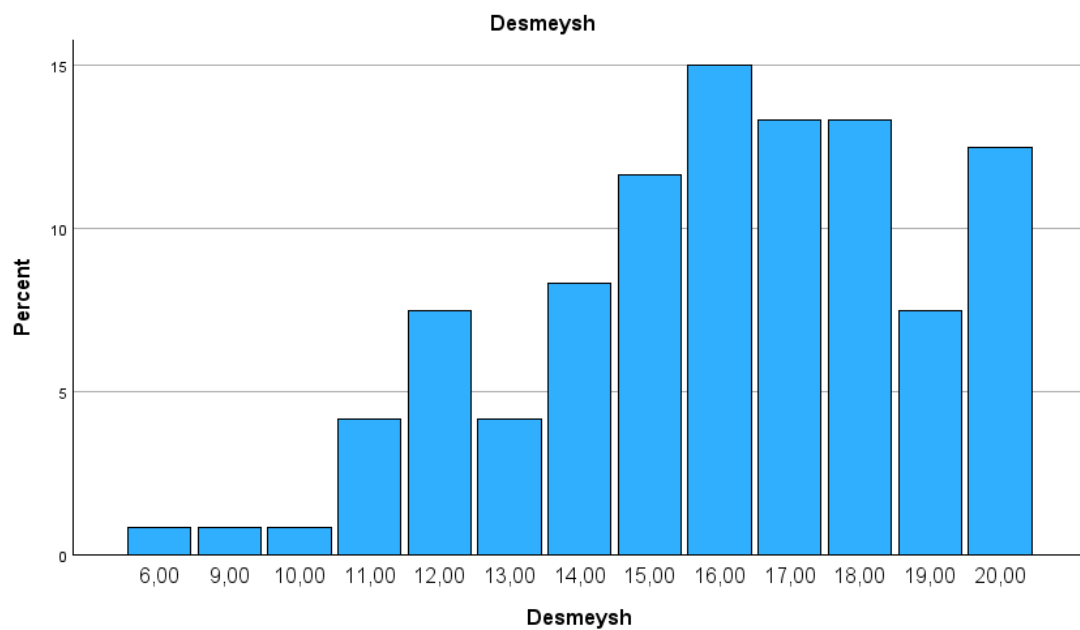
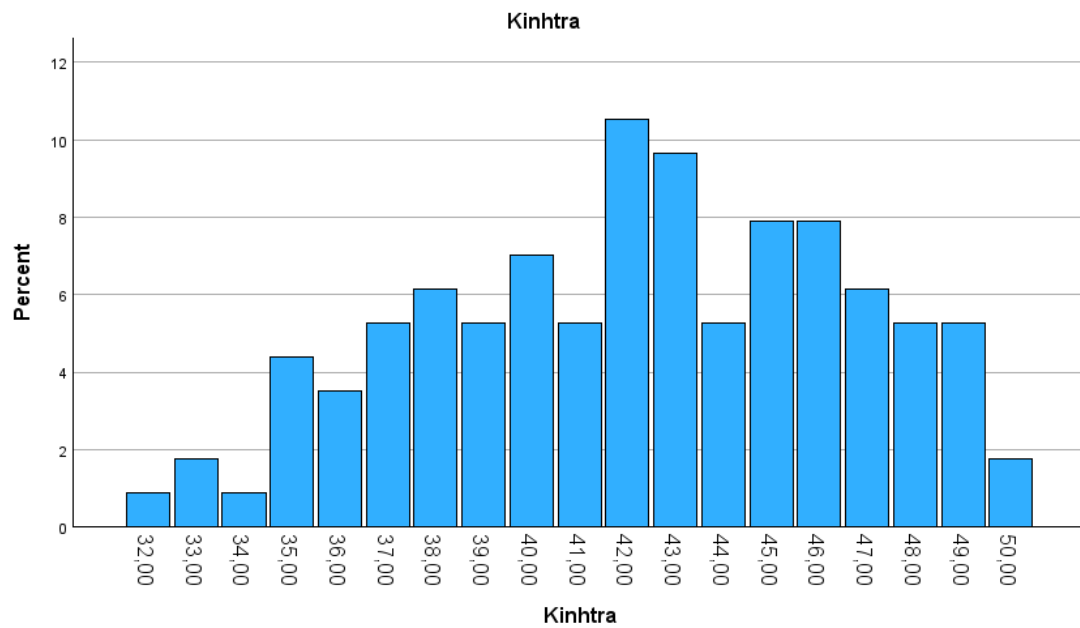
Τα αποτελέσματα των Πινάκων φαίνονται γραφικά στα ακόλουθα διαγράμματα:

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Από τους παραπάνω πίνακες προκύπτει ότι η μέγιστη τιμή για το Cumulative Percent εμφανίζεται 4 φορές για την «Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα», 1 φορά για τη «Συναισθηματική Ψυχική Ανθεκτικότητα», 7 φορές για την «Κοινωνική Ψυχική Ανθεκτικότητα», 2 φορές για τα «Κίνητρα» και 15 φορές για τη «Δέσμευση».

5.2.β.2. Συσχέτιση της δέσμευσης με τις επιμέρους ερωτήσεις της

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Νιώθω δέσμευση για τη δουλειά μου και το έργο που προσφέρω	11,81	5,688	,420	,599	,518
Νιώθω δέσμευση απέναντι στο σχολείο μου, τον διευθυντή και τους/τις συναδέλφους μου	11,97	5,025	,539	,638	,427
Ακόμα κι αν μου δινόταν η δυνατότητα, δεν θα άλλαζα σχολείο	12,32	4,566	,385	,242	,542
Ακόμα κι αν μου δινόταν η δυνατότητα, δεν θα άλλαζα το επάγγελμα του εκπαιδευτικού	11,89	5,582	,251	,117	,637

Η ερώτηση που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συσχέτιση με την έννοια της δέσμευσης είναι η δέσμευση που νιώθει ο εκπαιδευτικός απέναντι στο σχολείο του, τον διευθυντή, τους συναδέλφους του (0,539) και για τη δουλειά και το έργο που προσφέρει (0,420). Τη μικρότερη συσχέτιση παρουσιάζει η πρόταση ότι δεν θα άλλαζε το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ακόμα κι αν είχε τη δυνατότητα (0,251).

5.2.β.3. Διερεύνηση των σχέσεων της δέσμευσης με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη προϋπηρεσίας και την ιδιότητα (μόνιμος / αναπληρωτής)

Εφαρμόζοντας Bivariate Correlation Analysis για τις αντίστοιχες μεταβλητές, παίρνουμε το αποτέλεσμα του Πίνακα 9.

Confidence Intervals

	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	95% Confidence Intervals (2-tailed) ^a	
			Lower	Upper
Δέσμευση - φύλο	,077	,404	-,104	,253

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Δέσμευση - ηλικία	-,027	,771	-,205	,153
Δέσμευση – επίπεδο εκπαίδευσης	,053	,569	-,128	,230
Δέσμευση - χρόνια υπηρεσίας	-,016	,866	-,194	,164
Δέσμευση - Ιδιότητα	,127	,167	-,053	,299
φύλο - ηλικία	,065	,484	-,116	,241
φύλο - επίπεδο εκπαίδευσης	-,149	,104	-,320	,031
φύλο - χρόνια υπηρεσίας	,027	,766	-,153	,206
φύλο - Ιδιότητα	,103	,264	-,078	,277
ηλικία – επίπεδο εκπαίδευσης	-,392	<,001	-,534	-,229
ηλικία - χρόνια υπηρεσίας	,764	<,001	,677	,830
ηλικία - Ιδιότητα	-,584	<,001	-,691	-,452
επίπεδο εκπαίδευσης χρόνια υπηρεσίας	-,368	<,001	-,513	-,202
επίπεδο εκπαίδευσης Ιδιότητα	-,265	,003	,090	,424
χρόνια υπηρεσίας Ιδιότητα	-,727	<,001	-,802	-,630

a. Estimation is based on Fisher's r-to-z transformation.

Πίνακας 9. Correlation Analysis

Από τους συντελεστές Pearson, στον Πίνακα 9, φαίνεται ότι δεν υπάρχει ισχυρή γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στη Δέσμευση και το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη προϋπηρεσίας και την Ιδιότητα.

5.2.γ. Διερεύνηση της εργασιακής ικανοποίησης

Οι ερωτήσεις 33-60 και 65-68 αφορούν στην εργασιακή ικανοποίηση η οποία μελετάται σε σχέση με τη φύση της εργασίας, την ηγεσία του σχολείου, τους συναδέλφους, τους μαθητές και τον χώρο του σχολείου. Για αυτές τις ερωτήσεις δημιουργήθηκαν 5 sub-scales, καθώς και η κεντρική κατηγορία (Εργασιακή Ικανοποίηση). Οι υποκατηγορίες συνδέθηκαν με ερωτήσεις, όπως φαίνεται στο ακόλουθο σχήμα:

α. φύση της εργασίας: ερωτήσεις 33-43

β. σχέση με τον/την διευθυντή/τρια: ερωτήσεις 44-49

γ. σχέση με τους συναδέλφους: ερωτήσεις 50-54

δ. σχέση με τους μαθητές και τις οικογένειές τους: ερωτήσεις 55-60 και

ε. χώρος του σχολείου: ερωτήσεις 65-68.

Αρχικά εξετάστηκε ποια από τις κατηγορίες έχει μεγαλύτερη συσχέτιση (correlation) στη συνολική εργασιακή ικανοποίηση. Το αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης φαίνεται στον Πίνακα 10 που ακολουθεί:

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Εργασιακή Ικανοποίηση	113,2813	246,794	1,000	.	,678
φύση εργασίας	194,1146	757,029	,617	.	,712
διευθυντής/τρια	203,2604	761,921	,586	.	,717
συνάδελφοι	207,6250	827,311	,678	.	,728
μαθητές	202,3958	864,557	,478	.	,751
χώρος σχολείου	212,1354	850,750	,518	.	,745

Πίνακας 10. Correlations between Scale and subscales

Όπως φαίνεται από τον πίνακα, η συμμετοχή κάθε υποκατηγορίας στην κεντρική κατηγορία της εργασιακής ικανοποίησης είναι 0,617 για τη φύση του επαγγέλματος, 0,586 για τη σχέση που διαμορφώνεται με τον διευθυντή της σχολικής μονάδας, 0,678 για τη σχέση που αναπτύσσεται με τους συναδέλφους, 0,478 για τη σχέση με τους μαθητές και τους γονείς

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

τους και 0,518 για την καταλληλότητα του σχολικού χώρου. Συνεπώς, φαίνεται ότι οι υποκατηγορίες που αναφέρονται στις σχέσεις με τους συναδέλφους, στη φύση της εργασίας και στη σχέση που οικοδομείται με τον διευθυντή συσχετίζονται περισσότερο με τη γενική κατηγορία της εργασιακής ικανοποίησης, αποτελούν, με άλλα λόγια, τις κύριες συνιστώσες της ικανοποίησης που αντλούν οι φιλόλογοι από την εργασία τους. Η σχέση με τους μαθητές έχει μέτρια συσχέτιση με την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών.

Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε τη συμβολή της κάθε ερώτησης στη γενική κατηγορία της εργασιακής ικανοποίησης, διεξάγοντας Reliability Analysis.

Το αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης φαίνεται στον Πίνακα 11.

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Η δουλειά μου είναι δημιουργική	222,4167	968,435	,380	.	,737
Το επάγγελμά του εκπαιδευτικού με βοηθά στην προσωπική μου ανάπτυξη	222,4167	967,046	,381	.	,737
Είμαι ικανοποιημένος/η από τον φόρτο εργασίας μου	223,9271	958,447	,377	.	,735
Η εργασία μου έχει σταθερό χαρακτήρα	223,2083	964,251	,329	.	,737
Είμαι ικανοποιημένος/η που θα ασκώ μέχρι τα 67 μου ένα τόσο δημιουργικό και ανανεωτικό επάγγελμα	224,5104	946,568	,507	.	,732

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι ευχάριστο	222,6771	964,053	,403	.	,736
Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι σημαντικός	221,9896	973,337	,317	.	,739
Το επάγγελμά μου χαίρει κοινωνικής αναγνώρισης	223,9167	954,877	,509	.	,734
Οι οικονομικές απολαβές του εκπαιδευτικού είναι ικανοποιητικές	225,0625	970,543	,342	.	,738
Η ατομική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών ικανοποιεί την επιθυμία μου για εξέλιξη	224,9479	965,987	,387	.	,737
Η Τράπεζα Θεμάτων ικανοποιεί την ανάγκη για αντικειμενική και αξιοκρατική αξιολόγηση των μαθητών (για όσους/ες εργάζονται στο λύκειο)	224,6667	971,509	,241	.	,739
Ο/Η διευθυντής/ ντριά μου συμπεριφέρεται σε όλους με δίκαιο τρόπο	222,7500	943,832	,676	.	,730
Ο/Η διευθυντής/ ντριά μου με βοηθά όταν τον/την χρειάζομαι	222,5313	943,873	,660	.	,730
Ο/Η διευθυντής/ ντριά μου αναγνωρίζει την προσφορά και το έργο μου	222,5833	952,498	,582	.	,733

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Συνεργάζομαι εποικοδομητικά με τον/την διευθυντή/ ντριά μου	222,4896	950,189	,599	.	,732
Ο διευθυντής μου νιώθω ότι με παρακινεί	222,8854	938,945	,646	.	,729
Ο/Η διευθυντής/ντριά μου συντελεί στη διαμόρφωση θετικού σχολικού κλίματος	222,8333	940,519	,624	.	,730
Συμμετέχω στη λήψη αποφάσεων στο σχολείο μου	223,2292	960,073	,390	.	,735
Έχω καλές σχέσεις με τους/τις συναδέλφους μου	222,3750	953,837	,713	.	,733
Νιώθω ότι υπάρχει σεβασμός μεταξύ των συναδέλφων	222,7604	951,868	,582	.	,733
Με τους συναδέλφους μου λειτουργούμε ως ομάδα και συνεργαζόμαστε καλά	222,8958	947,989	,626	.	,731
Οι συνάδελφοί μου με βοηθούν όταν χρειάζεται	222,6146	952,639	,625	.	,733
Συνεργάζομαι αποτελεσματικά με τους/τις μαθητές/ τριές μου	222,4896	966,105	,453	.	,737

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Συμβάλλω με την εργασία μου στην πρόοδο και στην ακαδημαϊκή επιτυχία των μαθητών μου	222,6250	965,079	,452	.	,736
Οι μαθητές μου αναγνωρίζουν τη δουλειά μου	222,6563	961,407	,484	.	,735
Οι μαθητές/τριές μου με σέβονται	222,4167	968,877	,394	.	,737
Η επικοινωνία μου με τα παιδιά είναι ικανοποιητική, κι εγώ τους χωρίζουν τρεις δεκαετίες, τουλάχιστον	222,3438	967,554	,413	.	,737
Η επικοινωνία με τους γονείς είναι καλή	222,6771	960,137	,557	.	,735
Η καθημερινή μετακίνηση από το σπίτι στο σχολείο (ή από σχολείο σε σχολείο, εάν αυτό συμβαίνει) δεν μου δημιουργεί ιδιαίτερο πρόβλημα	223,1354	959,739	,264	.	,737
Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος (αυλή κλπ) είναι ευχάριστος	222,7604	947,195	,562	.	,732
Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος είναι κατάλληλος	222,9583	947,788	,549	.	,732

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος είναι ασφαλής	222,9688	947,631	,599	.	,731
Εργασιακή Ικανοποίηση	113,2813	246,794	1,000	.	,905

Πίνακας 11. Correlations between questions and Scale

Από τον πίνακα 11 φαίνεται ότι οι προτάσεις με τη μεγαλύτερη συσχέτιση με την εργασιακή ικανοποίηση είναι πρώτα η ύπαρξη καλών σχέσεων με τους συναδέλφους (0,713), ακολουθούν ερωτήσεις που αφορούν στον διευθυντή: ότι συμπεριφέρεται σε όλους με δίκαιο τρόπο (0,676), ότι βοηθά τον εκπαιδευτικό όταν τον χρειάζεται (0, 660), ότι τον παρακινεί (0,646). Ακολουθεί η καλή συνεργασία με τους συναδέλφους (0,626), η αλληλοβοήθεια που διακρίνει τους συναδέλφους (0,625) και ότι ο διευθυντής συμβάλλει στη διαμόρφωση θετικού κλίματος (0, 624).

Οι προτάσεις με τη μικρότερη συσχέτιση με την εργασιακή ικανοποίηση αφορούν στην Τράπεζα Θεμάτων (0,241), στη μετακίνηση προς και από την εργασία (0,264), την αντίληψη του κόσμου για τη σημαντικότητα του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού (0,317), τον σταθερό χαρακτήρα της εργασίας (0,329), τις οικονομικές απολαβές (0,342), τον φόρτο εργασίας (0,377), την ατομική αξιολόγηση (0,387).

5.2.γ.1. Συσχέτιση της εργασιακής ικανοποίησης με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τα έτη προϋπηρεσίας και την ιδιότητα (μόνιμος / αναπληρωτής)

Εφαρμόζοντας Correlation Analysis για τις αντίστοιχες μεταβλητές, έχουμε το αποτέλεσμα του Πίνακα 12.

Correlations

		Εργασιακή Ικανοποίηση	φύλο	ηλικία	επίπεδο μόρφωσης	χρόνια προϋπηρε- σίας	ιδιότητα
Εργασιακή Ικανοποίηση	PearsonCorrelation	1	,027	-,411**	,226*	-,321**	,328**
	Sig. (2-tailed)		,773	<,001	,013	<,001	<,001
	N	120	120	120	120	120	120
φύλο	PearsonCorrelation	,027	1	,065	-,149	,027	,103

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

	Sig. (2-tailed)	,773		,484	,104	,766	,264
	N	120	120	120	120	120	120
ηλικία	PearsonCorrelation	-,411**	,065	1	-,392**	,764**	-,584**
	Sig. (2-tailed)	<,001	,484		<,001	<,001	<,001
	N	120	120	120	120	120	120
επίπεδο μόρφωσης	PearsonCorrelation	,226*	-,149	-,392**	1	-,368**	,265**
	Sig. (2-tailed)	,013	,104	<,001		<,001	,003
	N	120	120	120	120	120	120
χρόνια υπηρεσίας	PearsonCorrelation	-,321**	,027	,764**	-,368**	1	-,727**
	Sig. (2-tailed)	<,001	,766	<,001	<,001		<,001
	N	120	120	120	120	120	120
ιδιότητα	PearsonCorrelation	,328**	,103	-,584**	,265**	-,727**	1
	Sig. (2-tailed)	<,001	,264	<,001	,003	<,001	
	N	120	120	120	120	120	120

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Πίνακας 12: Correlation Analysis

Από τους αντίστοιχους συντελεστές Pearson, στον Πίνακα 12, παρατηρούμε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και την Ηλικία, μόνο που αυτή δεν είναι ισχυρή (-0.411). Ο συντελεστής Pearson σε αυτή τη συσχέτιση, δείχνει ότι όσο αυξάνει η ηλικία, τόσο μειώνεται η Εργασιακή Ικανοποίηση. Παράλληλα, υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και τα Έτη Προϋπηρεσίας, μόνο που αυτή δεν είναι ισχυρή (-0.321). Ο συντελεστής Pearson σε αυτή τη συσχέτιση, δείχνει ότι όσο αυξάνουν τα Έτη Προϋπηρεσίας, τόσο μειώνεται η Εργασιακή Ικανοποίηση. Στατιστικά σημαντική εξάρτηση παρουσιάζεται και ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και το επίπεδο μόρφωσης του φιλόλογου, χωρίς και αυτή να είναι ιδιαίτερα ισχυρή (0,226) σε επίπεδο 0.01 (2-tailed), πράγμα που σημαίνει ότι όσο ανώτερη μόρφωση έχει ένας εκπαιδευτικός, τόσο μεγαλύτερη ικανοποίηση απολαμβάνει από την εργασία του.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

5.2.γ.2. Διερεύνηση των σχέσεων της ψυχικής ανθεκτικότητας, της εργασιακής ικανοποίησης και της δέσμευσης

Εφαρμόζοντας Correlation Analysis (Bivariate) για τις αντίστοιχες μεταβλητές έχουμε το αποτέλεσμα του Πίνακα 13.

Correlations

		Εργασιακή Ικανοποίηση	Ψυχική Ανθεκτικότητα	Δέσμευση
Εργασιακή Ικανοποίηση	PearsonCorrelation	1	,400**	,433**
	Sig. (2-tailed)		<,001	<,001
	N	120	108	120
Ψυχική Ανθεκτικότητα	PearsonCorrelation	,400**	1	,192*
	Sig. (2-tailed)	<,001		,047
	N	108	108	108
Δέσμευση	PearsonCorrelation	,433**	,192*	1
	Sig. (2-tailed)	<,001	,047	
	N	120	108	120

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Πίνακας 13. Correlation Analysis

Από τους συντελεστές Pearson, στον Πίνακα 13, φαίνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στην Ψυχική Ανθεκτικότητα και την Εργασιακή Ικανοποίηση (0.400) αλλά δεν είναι ισχυρή καθώς ο συντελεστής Pearson είναι αρκετά μικρότερος του 1. Παράλληλα, υπάρχει στατιστικά σημαντική γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και τη Δέσμευση (0.433), μόνο που και αυτή δεν είναι ισχυρή. Σε επίπεδο 0.01 (2-tailed) η Ψυχική Ανθεκτικότητα παρουσιάζει στατιστικά σημαντική γραμμική εξάρτηση με τη Δέσμευση (0,192), πολύ όμως χαμηλή.

5.3. Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω είδη ανάλυσης και τα ερευνητικά ερωτήματα, όπως αυτά διατυπώθηκαν στην αρχή του ερευνητικού μέρους, προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

- Το επίπεδο της ψυχικής ανθεκτικότητας των φιλολόγων του Πειραιά, όσον αφορά στην επαγγελματική, συναισθηματική, κοινωνική και κινητηριακή διάστασή της.

Οι φιλόλογοι του Πειραιά διαθέτουν υψηλά επίπεδα ψ.α., καθώς ο μέσος όρος των απαντήσεών τους βρίσκεται πάνω από το 4,0, κάτι που συμφωνεί με την έρευνα της Botou et al. και της Κουδιγκέλη το 2017 αλλά και την έρευνα της Δανιηλίδου (2018) . Οι κατηγορίες Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα (Total Correlation:0,808) και Κίνητρα (Total Correlation:0,809) περιέχουν τις κύριες συνιστώσες της Ψυχικής Ανθεκτικότητας. Το πόρισμα αυτό βρίσκεται σε αντιστοιχία με την άποψη των Gu & Day (2017) που διαπίστωσαν ότι η επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού ισχυροποιεί την ψυχική ανθεκτικότητά του, η οποία με τη σειρά της ενδυναμώνει την αποτελεσματικότητά του. Και η Beltman et al. (2011) επιβεβαιώνει πως τα αλτρουιστικά κίνητρα των νεοεισερχομένων στο επάγγελμα εκπαιδευτικών αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητάς τους. Αντίθετα η έρευνα των Botou et al. (2017) τονίζει πως τα κοινωνικά χαρακτηριστικά είναι αυτά που κυρίως συνθέτουν την ψ.α. των εκπαιδευτικών. Η Ψυχική Ανθεκτικότητα συσχετίζεται περισσότερο με την προσαρμοστικότητα στις νέες συνθήκες στο σχολείο (Total Correlation:0,627), τους στόχους που θέτουν οι εκπαιδευτικοί και την επίτευξη αυτών (Total Correlation:0,636), καθώς και με την ικανότητά να βλέπουν μια κατάσταση από διάφορες οπτικές γωνίες προκειμένου να βρουν λύση (Total Correlation:0,606). Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι αυτό το συμπέρασμα υποστηρίζεται και από μια συγκεκριμένη έρευνα η οποία συνδέει την ψυχική ανθεκτικότητα με τον τρόπο σκέψης, τα συναισθήματα και τη διάθεση (Mullen et al., 2021). Ιδιαίτερα, μια σημαντική έρευνα έδειξε ότι υπάρχει ισχυρή θετική συσχέτιση ανάμεσα στη Συναισθηματική Νοημοσύνη και την Ψυχική Ανθεκτικότητα (López-Angulo et al., 2022).

Γενικά, οι φιλόλογοι του Πειραιά φαίνεται ότι ανταποκρίνονται σε αλλαγές και νέες συνθήκες, ότι είναι οργανωτικοί στην εργασία τους και διαχειρίζονται καλά τις δυσκολίες και τις προκλήσεις, παρουσιάζουν ισχυρή τάση αυτοκριτικής και αυτοβελτίωσης. Συνάπτουν υγιείς σχέσεις με τους συναδέλφους τους που διαπνέονται από αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια. Και, παρόλο που διακρίνονται για τον αυτοέλεγχο και την αισιοδοξία τους, δεν καταφέρνουν να μην παίρνουν προσωπικά τις αρνητικές καταστάσεις που παρουσιάζονται στον χώρο του σχολείου.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Η έρευνα έδειξε πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για την ψυχική ανθεκτικότητα ανάμεσα στις γυναίκες και στους άντρες. Η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.478 > 0.05$, μέτριας δηλαδή έντασης. Συνακόλουθα, η έρευνα της Ζωγράφου (2016) κατέδειξε πως οι γυναίκες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά ψ.α.. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε μία έρευνα αναφέρεται ότι στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους άντρες και στη γυναίκες δεν παρατηρήθηκε σε επίπεδο γενικής Ψυχικής Ανθεκτικότητας, αλλά μόνο στον τομέα της Συναισθηματικής Νοημοσύνης -στοιχείο που συνδέεται με τη Συναισθηματική Ψυχική Ανθεκτικότητα) (López-Angulo et al., 2022).

Υπάρχει θετική στατιστική συσχέτιση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της ηλικίας αλλά σε μέτρια ένταση. Η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.525 > 0.05$. Και οι López-Angulo et al. (2022) απέδειξαν ότι υπάρχει χαμηλή συσχέτιση ανάμεσα στην ηλικία και τη Συναισθηματική Νοημοσύνη, αλλά και την Ψυχική Ανθεκτικότητα. Και η Κουδινγκέλη (2017) διαπιστώνει στην έρευνά της ότι οι έμπειροι εκπαιδευτικοί της α'βάθμιας εκπαίδευσης παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά ψ.α.

Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για την ψυχική ανθεκτικότητα ανάλογα με τα έτη προϋπηρεσίας (τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.157 > 0.05$)³⁵, ούτε ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης του φιλολόγου (η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.093 > 0.05$). Υπάρχει, όμως, στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για την ψυχική ανθεκτικότητα ανάλογα με την ιδιότητα, αν δηλαδή ο συνάδελφος είναι αναπληρωτής ή μόνιμος (η τιμή του Asymp. Sig. (2-sided) είναι $0.820 > 0.05$).

Σε αντίθεση με τα συμπεράσματα στα οποία μας οδηγούν τα δεδομένα της παρούσας έρευνας, άλλες εργασίες (Μήττα, 2018), που αναφέρονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σώμα, τονίζουν πως οι δημογραφικοί παράγοντες επηρεάζουν την ψ.α. των εκπαιδευτικών, κάτι που ίσως θέτει τα θεμέλια για έναν γόνιμο προβληματισμό ή τη χρήση πιο εστιασμένων εργαλείων.

➤ Τα επίπεδα της εργασιακής ικανοποίησης που δηλώνουν ότι νιώθουν οι εκπαιδευτικοί

Μελετήθηκε η επαγγελματική ικανοποίηση των φιλολόγων της περιοχής γύρω από τον Πειραιά και εμφανίζονται ικανοποιημένοι αρκετά (Μ.Ο.: 3,7 περίπου) για όλες τις

---

³⁵ Σε αντίθεση με την προαναφερθείσα έρευνα της Κουδινγκέλη (2017) αλλά και της Ζωγράφου (2016).

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

υποκατηγορίες της έννοιας- λίγο πιο υψηλά από το πόρισμα της Κονταλή (2018), Μ.Ο.:3,45. Και η Βαλιάνου (2020) ερευνώντας τις απόψεις των συναδέλφων της Αιτωλοακαρνανίας δηλώνει ότι είναι πολύ ικανοποιημένοι από το επάγγελμά τους και όσον αφορά στο σύνολο της έννοιας αλλά και τις επιμέρους συνιστώσες της.

Από τις συνιστώσες της επαγγελματικής ικανοποίησης, που είναι η ικανοποίηση από τη φύση της εργασίας, από τη σχέση με τον διευθυντή, από τη σχέση με τους συναδέλφους και τους μαθητές και τέλος από το σχολικό περιβάλλον, φαίνεται πως οι κατηγορίες σχέσεις με τους συναδέλφους (Total Correlation:0,678), η φύση της εργασίας (Total Correlation:0,617) και η σχέση με τον διευθυντή (Total Correlation:0,586) αποτελούν τις κύριες συνιστώσες της ικανοποίησης των εκπαιδευτικών. Ακολουθούν ο σχολικός χώρος (Total Correlation:0,518) και τέλος οι σχέσεις με τους μαθητές (Total Correlation:0,478). Και ο Brunetti (2006) τονίζει τη σημασία που έχουν για τον εκπαιδευτικό η υποστήριξη από τους προϊσταμένους, τους συναδέλφους και τη διοίκηση του σχολείου αλλά και οι καλές σχέσεις με τους μαθητές.

Φαίνεται ότι η Εργασιακή Ικανοποίηση των εκπαιδευτικών σχετίζεται περισσότερο με το γεγονός ότι θεωρούν ότι έχουν καλές σχέσεις με τους συναδέλφους (Total Correlation:0,713), ότι ο διευθυντής συμπεριφέρεται σε όλους με δίκαιο τρόπο (Total Correlation:0,676), βοηθά τους εκπαιδευτικούς όταν τον χρειάζονται (Total Correlation:0,660) και ότι νιώθουν ότι τους παρακινεί (Total Correlation:0,646), όπως φαίνεται και στο Koustelios (2001).

Αντίθετα, η εργασιακή ικανοποίηση περιορίζεται κυρίως από την ύπαρξη της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας (Total Correlation:0,241) που κάνει τους συναδέλφους του λυκείου να αγκομαχούν, από την καθημερινή μετακίνηση για το σχολείο από το σπίτι -ή μεταξύ των σχολείων που υπηρετούν για να καλύψουν το ωράριο- (Total Correlation:0,264). Χαμηλή ικανοποίηση προέρχεται από την άποψη ότι το επάγγελμά τους είναι σημαντικό (Total Correlation:0,317), ότι έχει σταθερό χαρακτήρα (Total Correlation:0,329), απόψεις που απηχούν την απαξίωση που εισπράττουν οι εκπαιδευτικοί από την πολιτεία και την κοινωνία, αλλά και την έλλειψη διορισμών ικανών να καλύψουν τα κενά που υπάρχουν, με αποτέλεσμα να διαιωνίζεται η ομηρία των αναπληρωτών. Ακολουθούν οι οικονομικές απολαβές (Total Correlation:0,342)³⁶, η ικανοποίηση από τον

---

³⁶ Όπως επιβεβαιώνεται και στη Βαλιάνου (2020) και στους Dinham & Scott (1998). Αντίθετα στο εξωτερικό που οι οικονομικές απολαβές διαφέρουν δεν αποτελεί στοιχείο χαμηλής ικανοποίησης ο μισθός (Eliophotou – Menon et al., 2008). Εξάλλου, οι Γκόλια & Κουστέλιος (2014) έδειξαν πως ο μισθός, επειδή στην περίπτωση

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

φόρτο εργασίας (Total Correlation:0,377)³⁷, η αντίληψη ότι η εργασία μας είναι δημιουργική (Total Correlation:0,380), ότι μας βοηθά στην προσωπική μας ανάπτυξη (Total Correlation:0,381) και η ατομική αξιολόγηση που έχει θεσπιστεί τα τελευταία χρόνια και ήδη άρχισε να εφαρμόζεται σε όλα τα δημόσια σχολεία (Total Correlation:0,387).

Φαίνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και την Ηλικία, μόνο που αυτή είναι μέτριας έντασης (-0,411). Όσο αυξάνει η ηλικία, τόσο μειώνεται η Εργασιακή Ικανοποίηση. Παράλληλα, υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και τα Έτη Προϋπηρεσίας, μόνο που αυτή δεν είναι ισχυρή (-0,321). Όσο αυξάνουν τα Έτη Προϋπηρεσίας, τόσο μειώνεται η Εργασιακή Ικανοποίηση. Η Βαλιάνου (2020) παρουσιάζει ανάλογα δεδομένα, τονίζοντας πως το φύλο δεν επηρεάζει την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών ενώ η ηλικία και τα έτη υπηρεσίας παρουσίασαν στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Αντίθετα, στατιστικά σημαντική εξάρτηση με θετικό πρόσημο, χαμηλής όμως έντασης, υπάρχει ανάμεσα στην επαγγελματική ικανοποίηση και την ιδιότητα του φιλόλογου (0,328). Τέλος, στατιστικά σημαντική εξάρτηση παρουσιάζεται και ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και το επίπεδο μόρφωσης του φιλόλογου, χωρίς και αυτή να είναι ιδιαίτερα ισχυρή (0,226) σε επίπεδο 0.01 (2-tailed). Σε αντίθεση με τα δικά μας πορίσματα η Μήττα (2018) έδειξε ότι η επαγγελματική ικανοποίηση δεν επηρεάζεται από τους δημογραφικούς παράγοντες.

Γενικά, φαίνεται ότι οι φιλόλογοι του Πειραιά είναι ικανοποιημένοι από την εργασία τους που την αγαπούν, αναπτύσσουν ζεστές και υγιείς σχέσεις με τους συναδέλφους και τον διευθυντή τους αλλά ταλαιπωρούνται από τον απαξιωτικό τρόπο που αντιμετωπίζεται η εκπαίδευση και οι λειτουργοί της από την πολιτεία και την κοινωνία καθώς και από τις μικρόπνοες και ατελέσφορες μεταρρυθμίσεις που υιοθετεί ανά διαστήματα η ηγεσία του υπουργείου Παιδείας.

➤ Τα επίπεδα δέσμευσης που δηλώνει το δείγμα

Η δέσμευση που δηλώνει το δείγμα της έρευνάς μας παρουσιάζει πολύ υψηλά επίπεδα (Μ.Ο.:4,00 περίπου), σε αντίθεση με τη Φιλοκώστα (2020) που παρατήρησε σχετικά μέτριο βαθμό δέσμευσης, κυρίως συναισθηματικής και τον Γιοβά- Αλχαζίδη (2017) που βρήκε τη

των εκπαιδευτικών είναι σταθερός σε όλες τις βαθμίδες και με πολύ μικρές αυξήσεις, δεν επηρεάζει την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών.

³⁷ Όπως επιβεβαιώνεται και στη Βαλιάνου (2020)- Κονταλή (2018)

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

δέσμευση των εκπαιδευτικών λίγο πάνω από τον μέσο όρο. Συγκεκριμένα, οι φιλόλογοι του Πειραιά νιώθουν πολύ ως πάρα πολύ υψηλό αίσθημα ευθύνης για το έργο που προσφέρουν μέσω της δουλειάς τους (82,3%) και γι' αυτό σε ποσοστό (76,1%) συμφωνούν πολύ ως πάρα πολύ με την πρόταση ότι δεν θα άλλαζαν το επάγγελμα του εκπαιδευτικού (γι' αυτό και οι μέσοι όροι αντίστοιχα των ερωτήσεων αυτών είναι αρκετά υψηλοί: 4,19% και 4,11%). Ισχυρή δέσμευση νιώθουν όχι μόνο με τη δουλειά τους αλλά και με τους ανθρώπους με τους οποίους συνεργάζονται μέσα στον χώρο του σχολείου, τους συναδέλφους τους και τον/την διευθυντή/τρια τους (Μ.Ο.: 4,03).

Λιγότερη δέσμευση αισθάνονται με το συγκεκριμένο σχολείο στο οποίο υπηρετούν (Μ.Ο.: 3,68), πράγμα λογικό αφού ο εργασιακός μας χώρος δεν είναι πάντα σταθερός και ίσως δεν επιτρέπει ισχυρό δέσιμο -αλλά ακόμα και να είναι, ίσως η πολύχρονη επαφή, από την άλλη, με τα ίδια πρόσωπα αποκαλύπτει τις σκοτεινές πτυχές ή τις μικρότητες της προσωπικότητάς μας.

Μελετώντας τη δέσμευση σε σχέση με την ψυχική ανθεκτικότητα, φάνηκε πως δεν υπάρχει ισχυρή γραμμική εξάρτηση των εννοιών ούτε όσον αφορά στην ψ.α. στο σύνολό της (συντελεστής Pearson: 0,192) ούτε και τις συνιστώσες της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, δηλαδή την επαγγελματική (συντελεστής Pearson: 0,189), τη συναισθηματική (-0,026), την κοινωνική (0,225) και την κινητηριακή (0,190).

Η μέγιστη τιμή για το Cumulative Percent εμφανίζεται 4 φορές για την «Επαγγελματική Ψυχική Ανθεκτικότητα», 1 φορά για τη «Συναισθηματική Ψυχική Ανθεκτικότητα», 7 φορές για την «Κοινωνική Ψυχική Ανθεκτικότητα», 2 φορές για τα «Κίνητρα» και 15 φορές για τη «Δέσμευση» - πράγμα που ολοφάνερα καταδεικνύει το υψηλό επίπεδο της εργασιακής δέσμευσης που διακρίνει τους εκπαιδευτικούς.

Η ερώτηση που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συσχέτιση με την έννοια της δέσμευσης είναι η δέσμευση που νιώθει ο εκπαιδευτικός απέναντι στο σχολείο του, τον διευθυντή, τους συναδέλφους του (0,539) και για τη δουλειά και το έργο που προσφέρει (0,420). Τη μικρότερη συσχέτιση παρουσιάζει η πρόταση ότι δεν θα άλλαζε το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ακόμα κι αν είχε τη δυνατότητα (0,251).

Φαίνεται, τέλος, από τους συντελεστές Pearson ότι δεν υπάρχει ισχυρή γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στη Δέσμευση και το φύλο (0,077) – όπως προκύπτει και από την έρευνα του Γιοβά- Αλχαζίδη (2017) που μελετά τη δέσμευση των εκπαιδευτικών Α/θμιας και Β/θμιας

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

εκπαίδευσης -, την ηλικία (-0,027), το επίπεδο εκπαίδευσης (0,053)³⁸, τα έτη προϋπηρεσίας (-0,016) και την Ιδιότητα (0,127). Αντίθετα η έρευνα των Μουρκογιάννη & Αντωνίου (2014) έδειξε ότι όσοι εκπαιδευτικοί έχουν πάνω από δέκα χρόνια υπηρεσίας παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα αφοσίωσης και προσήλωσης στο επάγγελμά τους · με την έρευνα αυτή συντάσσεται και το πόρισμα του Γιοβά- Αλχαζίδη (2017) –παρόλο που στη δική μας έρευνα η ηλικία και η διδακτική εμπειρία δείχνουν να είναι αντιστρόφως ανάλογες.

➤ Συσχέτιση της Ψυχικής Ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών με την εργασιακή ικανοποίηση και τη δέσμευση που βιώνουν

Φαίνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και την Ψυχική Ανθεκτικότητα αλλά δεν είναι ισχυρή (συντελεστής Pearson:0,400). Παράλληλα, υπάρχει στατιστικά σημαντική γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στην Εργασιακή Ικανοποίηση και τη Δέσμευση, μόνο που και αυτή δεν είναι ισχυρή (συντελεστής Pearson:0,433). Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με δύο σημαντικές έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες, όσοι εκπαιδευτικοί είναι ικανοποιημένοι από το επάγγελμα παρουσιάζουν Ψυχική Ανθεκτικότητα (Beltman et al. 2011; Falikah et al. 2020). Παράλληλα, συγκεκριμένες μελέτες απέδειξαν ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στην Ψυχική Ανθεκτικότητα και την Επαγγελματική Ικανοποίηση καθώς και τη Δέσμευση (Yoleri, 2020; Polat & Iskender, 2018). Μια συγκεκριμένη έρευνα συνδέει τη Ψυχική Ανθεκτικότητα και τη Δέσμευση με το εργασιακό περιβάλλον (Gu, 2014). Παράλληλα, μια παρεμφερής έρευνα δείχνει ότι η ψυχική ανθεκτικότητα συνδέεται με την αποτελεσματικότητα διαχείρισης των προκλήσεων στο επαγγελματικό περιβάλλον (Gu & Day, 2007).

Την στατιστικά σημαντική γραμμική εξάρτηση της επαγγελματικής ικανοποίησης και της εργασιακής δέσμευσης δείχνει και η έρευνα της Φιλοκώστα (2020) που τονίζει ότι υψηλότερο αίσθημα ικανοποίησης οδηγεί στην εκδήλωση υψηλότερου επιπέδου οργανωσιακής δέσμευσης. Ανάλογα και τα πορίσματα της έρευνας της Ηλιοπούλου (2013) που διαπίστωσε σημαντική θετική σχέση και στο σύνολο και στις επιμέρους διαστάσεις των δύο εννοιών, αλλά και της Δοξάνη (2019).

---

³⁸ Αντίθετα η έρευνα του Γιοβά- Αλχαζίδη (2017) έδειξε ότι οι κάτοχοι κυρίως διδακτορικού παρουσιάζουν μικρότερο επίπεδο δέσμευσης από τους συναδέλφους τους.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

Συνοψίζοντας, οι φιλόλογοι του Πειραιά είναι πολύ ικανοποιημένοι από την εργασία τους και εμφανίζονται ψυχικά ανθεκτικοί σε υψηλό βαθμό. Ταυτόχρονα παρουσιάζουν και υψηλά επίπεδα δέσμευσης, καθώς η ικανοποίηση και δέσμευση παρουσιάζουν μέτριας έντασης στατιστικά σημαντική γραμμική εξάρτηση. Παρόλο που η ψυχική ανθεκτικότητα και δέσμευση των φιλολόγων του δείγματός μας εμφανίζουν υψηλά επίπεδα οι δύο έννοιες δεν συνεξαρτώνται, σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνάς μας.

5.4. Περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα εργασία ερευνά την ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων της ευρύτερης περιοχής του Πειραιά καθώς επίσης και τα επίπεδα της επαγγελματικής ικανοποίησης και δέσμευσης που βιώνουν.

Η έρευνα έγινε σε δείγμα ευκολίας: οι περισσότεροι συνάδελφοι ήταν μόνιμοι και εργαζόμενοι κυρίως σε λύκειο, πράγμα που σημαίνει ότι δεν μπορούμε εύκολα να γενικεύσουμε τα συμπεράσματά μας για το σύνολο των φιλολόγων. Όπως αναφέρθηκε επίσης, δεν είχε πανελλήνια εμβέλεια αλλά απευθύνθηκε σε συναδέλφους της περιοχής της ερευνήτριας και απαντήθηκε από μικρό αριθμό εκπαιδευτικών (120).

Άλλο ένα πρόβλημα αξιοπιστίας των απαντήσεων είναι η τάση του καθενός μας να δίνει απαντήσεις σύμφωνα με τις κοινωνικά αποδεκτές αντιλήψεις και να μην εκθέτει εύκολα, ακόμα και σε ανώνυμα ερωτηματολόγια, τις πραγματικές σκέψεις, διαθέσεις, συναισθήματά του.

Άλλος ένας περιορισμός της έρευνας ήταν οι τελείως ανεπαρκείς γνώσεις στατιστικής της ερευνήτριας και η περιορισμένη γνώση των δυνατοτήτων που παρέχει το spss.

Τέλος, η ποσοτική μέθοδος συλλογής δεδομένων μέσω ερωτηματολογίου με κλειστού τύπου ερωτήσεις, όσο κι αν αυτές παρουσιάζουν κλιμάκωση των απαντήσεων, δεν μπορούν να παρουσιάσουν σε βάθος και με πληρότητα τις απόψεις των συναδέλφων.

5.5. Επεκτάσεις της έρευνας

1. Στην παρούσα έρευνα αποδείχθη ότι δεν υπάρχει ισχυρή γραμμική εξάρτηση ανάμεσα στη Δέσμευση και τις Συνιστώσες της Ψυχικής Ανθεκτικότητας. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ύπαρξης κάποιου άλλου είδους εξάρτησης, όπως λογαριθμικής ή εκθετικής. Επομένως, η έρευνα θα μπορούσε να επεκταθεί στη διερεύνηση ενός άλλου είδους εξάρτησης με τη διεξαγωγή του κατάλληλου Regression Ανάλυσης.

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

2. Θα μπορούσε να ορισθεί κάποιο κατώφλι όπου θα αντικατοπτρίζει χαμηλή Ψυχική Ανθεκτικότητα, ώστε να δημιουργηθεί κάποιο μοντέλο ρίσκου ή ακόμα και κάποιο Prediction Model που θα προβλέπει τη Χαμηλή Ψυχική Ανθεκτικότητα.
3. Θα μπορούσε να διεξαχθεί έρευνα με τυχαίο δείγμα σε πανελλαδική εμβέλεια ώστε να καταγραφούν οι απόψεις των συναδέλφων από τα αστικά κέντρα και την επαρχία. Ορθότερο κρίνεται η έρευνα να διεξαχθεί σε πρώτη φάση ποσοτικά και σε δεύτερη φάση ποιοτικά, προκειμένου οι ερευνητές να αποκτήσουν ολοκληρωμένη άποψη για τις αντιλήψεις των φιλολόγων.

Πηγή Εικόνας: Tech Crunch

Βιβλιογραφία

- Amirrudin, M., Nasution, K., & Supahar, S. (2021). *Effect of variability on Cronbach alpha reliability in research practice*. Jurnal Matematika, Statistika dan Komputasi, 17(2), 223-230.
- Bakker, A. B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Taris, T. W. (2008). *Work engagement: An emerging concept in occupational health psychology*. Work & Stress, 22(3), 187–200.
<https://doi.org/10.1080/02678370802393649>
- Beltman, S., Mansfield, C., & Price, A. (2011). *Thriving Not Just Surviving: A Review of Research on Teacher Resilience*. Educational Research Review, 6, 185-207.
<https://doi.org/10.1016/j.edurev.2011.09.001>
- Bernard, B. (1991). *Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in the Family, school, and Community*. San Francisco, CA: WestEd Regional Educational Laboratory.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED335781.pdf>
- Bonett, D. G., & Wright, T. A. (2015). *Cronbach's alpha reliability: Interval estimation, hypothesis testing, and sample size planning*. Journal of organizational behavior, 36(1), 3-15.
- Botou, A., [Mylonakou-Keke](#), I., Kalouri, O., Tsergas, N. (2017) *Primary School Teachers' Resilience during the Economic Crisis in Greece*, [Psychology](#), [Vol.8 No.1](#)
[DOI: 10.4236/psych.2017.81009](#)
- Creswell, J.(2016) *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας* (μετάφραση Κουβαράκου, Ν.): εκδοτικός όμιλος Ίων
- Dinham, S., Scott, C. (1998) *A Three Domain Model of Teacher and School Executive Career Satisfaction*, [Journal of Educational Administration](#) 36(4):362-378,
DOI:[10.1108/09578239810211545](#)
- Dinham, S., Scott, C. (2000) *Moving into the Third, Outer Domain of Teacher Satisfaction*, [Journal of Educational Administration](#) 38(4):379-396 DOI:[10.1108/09578230010373633](#)
- Eliophotou Menon, M., Papanastasiou, E. C., & Zembylas, M. (2008). *Examining the relationship of job satisfaction to teacher and organizational variables: Evidence from Cyprus*. International Studies in Educational Administration, 36(3), 75. Article 3.
- Falikah, T. Y., Nuryana, Z., Yuliana, A. T. R. D., & Akhmad, F. (2020). *Factors affecting education motivation achievement among social support and resilience*. Universal Journal of Educational Research, 8(7), 3109-3118.

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

- Franke, T. M., Ho, T., & Christie, C. A. (2012). *The chi-square test: Often used and more often misinterpreted*. American journal of evaluation, 33(3), 448-458.
- Garmezy, N., & Masten, A. S. (1991). *The protective role of competence indicators in children at risk*. In E. M. Cummings, A. L. Greene, & K. H. Karraker (Eds.), *Life-span developmental psychology: Perspectives on stress and coping* (pp. 151–174). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Gu, Q. (2014). *The role of relational resilience in teachers' career-long commitment and effectiveness*. Teachers and Teaching, 20(5), 502-529.
- Gu, Q., & Day, C. (2007). *Teachers resilience: A necessary condition for effectiveness*. Teaching and Teacher Education, 23(8), 1302–1316. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2006.06.006>
- Gu, Q., & Day, C. (2013). *Challenges to teacher resilience: Conditions count*. British Educational Research Journal, 39(1), 22-44 <https://doi.org/10.1080/01411926.2011.623152>
- Hanushek, E, Rivkin, S. (2007) “Pay, Working Conditions, and Teacher Quality”, The Future of Children 17(1):69-86, DOI:[10.1353/foc.2007.0002](https://doi.org/10.1353/foc.2007.0002)
- [Hawkins](#), J.D., [Catalano](#), R. F., [Miller](#), J.Y. (1992) *Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention* Psychological Bulletin 112(1):64-105 doi: 10.1037/0033-2909.112.1.64 .
- Henderson, N., & Milstein, M. M. (1996, 2003 Updated ed) *Resiliency in Schools: Making It Happen for Students and Educators*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Henderson, N., & Milstein, M. M. (2003/2008, μετ.). *Σχολεία που προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα: Πώς μπορεί να γίνει πραγματικότητα για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός (Μετ.: Β. Βασσάρα, Επιστ. Επιμ.: Χ. Χατζηχρήστου).
- Kaliski, B.S. (2007) *Encyclopedia of Business and Finance*. Macmillan Publishers, Detroit.
- Kantas, A. & Vassilaki, E. (1997). *Research note: Burnout in Greek teachers: Main findings and validity of the Maslach Burnout Inventory*. Work & Stress, 11(1), 94–100. <https://doi.org/10.1080/02678379708256826>
- Kyriacou, C., & Sutcliffe, J. (1977). *The prevalence of stress among teachers in medium-sized mixed comprehensive schools*. Research in Education, 18(1), 75-79. <https://doi.org/10.1177/003452377701800107>
- leftview.gr: <https://leftview.gr/news/tria-hronia-prin-otan-o-kyriakos-apelyse-2500-ekpaideytikoys-ton-epal>

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

- Lent, R. W., & Brown, S. D. (2006). *Integrating person and situation perspectives on work satisfaction: A social-cognitive view*. Journal of Vocational Behavior, 69(2), 236–247. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2006.02.006>
- López-Angulo, Y., Mella-Norambuena, J., Sáez-Delgado, F., Portillo Peñuelas, S. A., & Reynoso González, O. U. (2022). *Association between teachers' resilience and emotional intelligence during the COVID-19 outbreak*. Revista Latinoamericana de Psicología, 54, 51-59.
- Luthar, S.S., Zigler, E. (1991) *Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood*. American Journal of Orthopsychiatry, Vol 61(1), p.p. 6-22
- Mansfield, C. F., Beltman, S., Price, A., & McConney, A. (2012). “*Don't sweat the small stuff:*” *Understanding teacher resilience at the chalkface*. Teaching and Teacher Education, 28(3), 357-367.
- Markovits, Y., J Davis, A. (2007), [*Organizational Commitment Profiles and Job Satisfaction among Greek Private and Public Sector Employees*](#), International Journal of Cross Cultural Management, Vol.7(No.1)
- Meyer, J., Allen, N., Smith, C. (1993) *Commitment to Organizations and Occupations: Extension and Test of a Three-Component Conceptualization*, Journal of Applied Psychology 78(4):538-551 DOI:[10.1037/0021-9010.78.4.538](https://doi.org/10.1037/0021-9010.78.4.538)
- Meyer, J.P. & Herscovitch, L. (2001) *Commitment in the workplace: toward a general model* [*Human Resource Management Review Vol. 11\(3\)*](#), Ρηλικίας 299-326
- Mullen, C. A., Shields, L. B., & Tienken, C. H. (2021). *Developing teacher resilience and resilient school cultures*. Journal of Scholarship & Practice, 18(1), 8-24.
- O.E.C.D. (Organisation for Economic Co-operation and Development), (2013). Education at a Glance 2013: Highlights. Διαθέσιμο στο: http://dx.doi.org/10.1787/eag_highlights-2013-en
- [Sharma](#), R.D., [Jyoti](#), J. (2009) *Job satisfaction of university teachers: An empirical study* https://www.researchgate.net/publication/286142423_Job_satisfaction_of_university_teachers_An_empirical_study
- Polat, D. D., & İskender, M. (2018). *Exploring teachers' resilience in relation to job satisfaction, burnout, organizational commitment and perception of organizational climate*. International Journal of Psychology and Educational Studies, 5(3), 1-13.

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

- Rhodes, C., Nevill, A. & Allan, J. (2004) *Valuing and Supporting Teachers: A Survey of Teacher Satisfaction, Dissatisfaction, Morale and Retention in an English Local Education Authority* Research in Education 71(-1) DOI:[10.7227/RIE.71.7](https://doi.org/10.7227/RIE.71.7)
- Rutter, M. (1987). *Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms*. American Journal of Orthopsychiatry, 57, 316-331. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (1994). Theories of personality (5th ed.). Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
- [Shikdar](#), A., [Das](#), B. (2003) “The relationship between worker satisfaction and productivity in a repetitive industrial task.” *Applied Ergonomics* DOI:[10.1016/S0003-6870\(03\)00057-7](https://doi.org/10.1016/S0003-6870(03)00057-7) Corpus ID: 10192556
- Stockard, J.; Lehman, M. B. (2004) *Influences on the Satisfaction and Retention of 1st-Year Teachers: The Importance of Effective School Management* Educational Administration Quarterly, v40 n5 p742-771
- Wolin, S.J, Wolin, S. (1993) *The Resilient Self: How Survivors of Troubled Families Rise Above Adversity*, Villard Books
- www.connecting4caring.gr https://eclass.uth.gr/ψυχική_ανθεκτικότητα.pdf
- Yoleri, S. (2020). *Factors affecting level of children resilience and teachers’ opinions about resilience*. International Journal of Assessment Tools in Education, 7(3), 361-378.
- Αδαμοπούλου, Ε., Χατζηχρήστου, Χ. & Λαμπροπούλου, Α. (2013) *Βασικά θέματα Προσαρμογής και Ανάπτυξης των παιδιών: Ψυχική Ανθεκτικότητα*,
- Βαλιάνου, Α. (2020) «Επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το στύλ ηγεσίας». Μεταπτυχιακή εργασία, ΕΑΠ
- Βασιλειάδης, Π. (2018) «‘Επαγγελματική εξουθένωση’ και ‘επαγγελματική ικανοποίηση’: διερεύνηση απόψεων φιλολόγων» <https://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/928>
- Γεωργίου, Μ. & Ηλιοφώτου-Μένον, Μ. (2006). *Διερευνώντας ένα δυναμικό μοντέλο σχέσεων ανάμεσα στην Επαγγελματική Ικανοποίηση των Εκπαιδευτικών, το Σχολικό Κλίμα και την Αποτελεσματικότητα του Σχολείου: μια Εμπειρική Έρευνα στη Μέση Εκπαίδευση*. Στο Φτιάκα, Ε., Γαγάτσης, Α., Ηλία, Ι. & Μοδέστου, Μ. Η Σύγχρονη Εκπαιδευτική Έρευνα στη Κύπρο. Πρακτικά 9ου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου. Λευκωσία 2-3 Ιουνίου 2006. Πανεπιστήμιο Κύπρου, σελ. 423- 436.

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

- Γιοβάς-Αλχαζίδης, Β. (2017) *Η οργανωσιακή δέσμευση στους εκπαιδευτικούς οργανισμούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*
<https://ikee.lib.auth.gr/record/292724/files/GRI-2017-19878.pdf>
- Γκόλια, Α.Κ. & Κουστέλιος, Α. (2014) *ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ* Επιστήμες Αγωγής Τεύχος 2-3/2014
- Γρουζής, Δ. (2018) *Οργανωσιακή δέσμευση και Εργασιακή ικανοποίηση: Μια συγκριτική μελέτη μεταξύ εργαζομένων πλήρους και μερικής απασχόλησης*
<http://oceanis.lib.teipir.gr/xmlui/handle/123456789/4088?show=full>
- Δανηλίδου, Α. (2018) *Η διερεύνηση της ψυχικής ανθεκτικότητας των Ελλήνων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας γενικής και ειδικής εκπαίδευσης: παράγοντες προστασίας και κινδύνου και στρατηγικές ενίσχυσης στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης*
<https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=44937#p=2>
- Δημητρόπουλος, Σ. (1998) «Οι εκπαιδευτικοί και το επάγγελμά τους. Συμβολή στην ανάπτυξη μιας επαγγελματικής ψυχολογίας του Έλληνα εκπαιδευτικού», Αθήνα: Γρηγόρης
- Δοξάνη, Φ. (2019) *ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΑΚΗ ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ – Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ*
<http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/22851>
- Ζωγράφου, Α. (2016) *ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ ΤΗΣ Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ*. Πτυχιακή Εργασία: ΑΣΠΑΙΤΕ
- Ηλιοπούλου, Π. (2013) *Διερεύνηση της επαγγελματικής δέσμευσης και της σχέσης της με την επαγγελματική ικανοποίηση και εξουθένωση των δημοσίων υπαλλήλων. Η αναγκαιότητα της Συμβουλευτικής Σταδιοδρομίας στο δημόσιο τομέα*
<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/29225#πηλίκια/1/mode/2up>
- Κοζιώρη Κ. Β., & Αλεξανδρόπουλος Γ. (2020). *Η επίδραση του σχολικού κλίματος στην επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 9(1), 35–57. <https://doi.org/10.12681/hjre.22354>
- Κόλλια, Α. Κ. (2022) *Η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών και η σχέση της με την πνευματικότητα και το νόημα της ζωής* <https://estia.hua.gr/file/lib/default/data/25884/theFile>
- Κονταλή, Ι. (2018) *Η συμβολή του στυλ ηγεσίας στη διαμόρφωση ενός πλαισίου για ένα σχολείο που νοιάζεται και φροντίζει και η σχέση του με τα επίπεδα επαγγελματικής ικανοποίησης των*

Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση

εκπαιδευτικών: Απόψεις εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Τρικάλων
<http://hdl.handle.net/11615/48990>

Κορδής, Ν. (2020) *Η Ελλάδα βρίσκεται στην 5η θέση με τους πιο ηλικιωμένους εκπαιδευτικούς στην ΕΕ* <https://www.ipaidia.gr/paideia/i-ellada-vrisketai-stin-5i-thesi-me-tous-pio-ilikiomenous-ekpaideutikous-stin-ee/>

Κουδιγκέλη, Φ. (2017) *Ψυχική Ανθεκτικότητα και Επαγγελματική Εξουθένωση σε Εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης* <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/42790>

Μασούρας, Ε. (2016) *Αξιολόγηση του άγχους και της επαγγελματικής εξουθένωσης καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης* Διπλωματική εργασία, Παν. Θεσσαλίας

Μούζουρα, Ε. (2005). *Πηγές και αντιμετώπιση επαγγελματικού-συναισθηματικού φόρτου εκπαιδευτικών: σύνδεση ατομικών και κοινωνικών συνθηκών έντασης*. Διδακτορική Διατριβή, Α.Π.Θ. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/23716>

Μουρκογιάννη Κ., & Αντωνίου Α.-Σ. (2016). *Επίπεδα επαγγελματικής δέσμευσης και ικανοποίησης σε σχέση με τους μηχανισμούς αντιμετώπισης ψυχοπρεστικών καταστάσεων σε Έλληνες εκπαιδευτικούς γενικής και ειδικής αγωγής*. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2014(2), 536–547. <https://doi.org/10.12681/edusc.292>

Παπαναούμ – Τζίκια, Ζ. (2003) *Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού: Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*, εκδ. Τυπωθήτω

Πολυχρόνη, Φ. & Αντωνίου, Α.Σ. (2006) *Εργασιακό στρες και επαγγελματική εξουθένωση των Ελλήνων εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Εκπαιδευτική Σχολική Ψυχολογία (pp. Τόμος Γ΄ 161-186)

Πυργιωτάκης, Ι. (1992) *«Έλληνες Δάσκαλοι: Εμπειρική προσέγγιση των συνθηκών εργασίας»*, εκδ. Γρηγόρη

Στάγια Δ. & Ιορδανίδης Γ. (2014). *Το επαγγελματικό άγχος και η επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών στην εποχή της οικονομικής κρίσης*. Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 7, 56–82.
<https://doi.org/10.12681/jret.855>

Σταλίκας, Α. & Μυτσκίδου, Π.Μ. (2011) *Εισαγωγή στη θετική ψυχολογία*, Αθήνα: Τόπος

Τα Νέα <https://www.tanea.gr/2022/04/27/greece/education/to-xroniko-tis-megalis-adikias-gia-tous-asepites-ekpaideytikous-tou-2008/>

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

- Τουλούπης, Θ. (2022) *Ψυχική ανθεκτικότητα μαθητών/ριών και εκπαιδευτικών: Παράγοντες
κινδύνου και προστατευτικοί παράγοντες*
<https://blogs.sch.gr/4pekesat/files/2022/05/Resilience-Thanos-Touloupis.pdf>
- Τριανταφυλλάκη, Ε. (2019) *Το επαγγελματικό άγχος των εκπαιδευτικών και η επικοινωνία στο
σχολείο. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών γενικής αγωγής της Αττικής*. Διπλωματική εργασία,
ΕΑΠ <https://apothesis.eap.gr/archive/item/144136>
- Φιλοκώστα, Κ. (2020), *Επαγγελματική ικανοποίηση και οργανωσιακή δέσμευση των εκπαιδευτικών:
διαμορφωτικοί παράγοντες και επιπτώσεις στην άσκηση του εκπαιδευτικού έργου*
<https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/52664/20662.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Φλάμπουρας - Νιέτος, Η. (2017) *Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΑΥΤΟ-ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΘΕΝΩΣΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ* DOI [10.12681/eadd/41296](https://doi.org/10.12681/eadd/41296)
- Χατζηχρήστου, Χ., Λαμπροπούλου, Α., Αδαμοπούλου, Ε. (2017) *Βασικά θέματα ανάπτυξης και
προσαρμογής των παιδιών: Ψυχική ανθεκτικότητα*
https://eclass.uth.gr/modules/document/ψυχική_ανθεκτικότητα.pdf

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

Παράρτημα

Αγαπητοί/ές συνάδελφοι/ισσες,

Το ερωτηματολόγιο που έχετε στα χέρια σας έχει σκοπό να ερευνήσει τα αποθέματα της ψυχικής ανθεκτικότητας καθώς και τις προεκτάσεις αυτής σε φιλολόγους που υπηρετούν στα δημόσια γενικά σχολεία του Πειραιά, σε μια περίοδο συνεχών προκλήσεων. Η συμμετοχή σας στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι πολύτιμη!

Οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν ανώνυμες και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας – τα αποτελέσματα της οποίας μπορούν να σας κοινοποιηθούν, αν το επιθυμείτε!

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας!

Αργυροπούλου Μαρία, ΠΕ02,
3^ο ΓΕΛ Κερατσινίου

A. Δημογραφικά και επαγγελματικά στοιχεία

1. Φύλο: Άντρας ☐ Γυναίκα ☐
2. Ηλικία: 20 – 30 ☐ 31 – 40 ☐ 41 – 50 ☐ 51 – 60 ☐ 61 + ☐
3. Επίπεδο εκπαίδευσης: Πτυχιό ☐ Δεύτερο πτυχιό ☐ Μεταπτυχιό ☐ Διδακτορικό ☐
4. Ιδιότητα: Μόνιμο ☐ Αναπληρωτό ☐
5. Έργο που επιτελείτε: Διδασκαλία σε Γυμνά ☐ Διδασκαλία σε Λ ☐ιο
Παράλληλη στήριξη σε Γυμνάσι ☐ Παράλληλη στήριξη σε Λ ☐ιο
Τμήμα ένταξης ☐
6. Χρόνια προϋπηρεσίας: 0 – ☐ 6 – ☐ 11 – ☐ 21 – ☐ 31 + ☐

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

B. Παρακαλούμε επιλέξτε τη δήλωση που περιγράφει καλύτερα τη δική σας πραγματικότητα κατά τη διάρκεια των τελευταίων 30 ημερών.

1=Καθόλου αληθές 2=Σπάνια αληθές 3=Κάποιες φορές αληθές 4=Συχνά αληθές 5= Σχεδόν πάντα αληθές

7. Στο σχολείο μπορώ να λειτουργώ με ευελιξία όταν αλλάζουν οι συνθήκες.	1	2	3	4	5
8. Μπορώ γρήγορα να προσαρμόζομαι σε νέες συνθήκες στο σχολείο.	1	2	3	4	5
9. Είμαι πολύ οργανωμένος/η στη δουλειά μου στο σχολείο.	1	2	3	4	5
10. Σκέφτομαι πάνω στη διδασκαλία μου και τη μάθηση για να κάνω μελλοντικά σχέδια	1	2	3	4	5
11. Όταν κάτι δεν πάει καλά στο σχολείο δεν το παίρνω πολύ προσωπικά.	1	2	3	4	5

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

12. Μετά από σκέψη, συνήθως βρίσκω την αστεία πλευρά των προκλητικών καταστάσεων που αντιμετωπίζω στο σχολείο.	1	2	3	4	5
13. Όταν νιώθω εκνευρισμό ή θυμό στο σχολείο, μπορώ να διατηρήσω την ψυχραιμία μου.	1	2	3	4	5
14. Εξισορροπώ τον ρόλο μου ως εκπαιδευτικού με τις άλλες διαστάσεις της ζωής μου.	1	2	3	4	5
15. Διατηρώ γενικά αισιόδοξη στάση στο σχολείο.	1	2	3	4	5
16. Στο σχολείο επιλέγω να αναπτύσσω τα δυνατά μου σημεία παρά να επικεντρώνομαι στις ελλείψεις μου.	1	2	3	4	5
17. Όταν κάνω λάθη στο σχολείο, τα βλέπω σαν ευκαιρία για να μάθω.	1	2	3	4	5
18. Στο πλαίσιο του ρόλου μου ως εκπαιδευτικού, θέτω στόχους και προσπαθώ να τους επιτύχω.	1	2	3	4	5
19. Έχω ρεαλιστικές προσδοκίες από τον εαυτό μου ως εκπαιδευτικός.	1	2	3	4	5
20. Πιστεύω ότι, αν βάλω κάτι στο μυαλό μου για το σχολείο, μπορώ να το πετύχω.	1	2	3	4	5
21. Μπορώ να διατηρώ τον ενθουσιασμό και το κίνητρό μου, ακόμα κι όταν τα πράγματα στο σχολείο γίνονται δύσκολα.	1	2	3	4	5
22. Μου αρέσει να μαθαίνω και ο/η ίδιος/α εν ώρα εργασίας.	1	2	3	4	5
23. Μου αρέσουν οι προκλήσεις στη δουλειά μου.	1	2	3	4	5
24. Είμαι επίμονος/η στη δουλειά μου.	1	2	3	4	5
25. Πιστεύω ότι διατηρώ τον έλεγχο της δουλειάς μου.	1	2	3	4	5
26. Είναι σημαντικό για μένα να βάζω τα δυνατά μου ώστε να κάνω τη δουλειά μου καλά.	1	2	3	4	5
27. Όταν δεν είμαι βέβαιος/η για κάτι, ζητώ τη βοήθεια των συναδέλφων μου.	1	2	3	4	5
28. Είμαι καλός/η στο να δημιουργώ σχέσεις στα νέα σχολεία.	1	2	3	4	5
29. Είμαι αρκετά επικοινωνιακός/η ως εκπαιδευτικός.	1	2	3	4	5
30. Στη δουλειά μου μπορώ να δω μια κατάσταση από διαφορετικές μεριές, προκειμένου να βρω μια λύση.	1	2	3	4	5
31. Στη δουλειά μπορώ να κοιτώ τα πράγματα από την οπτική των άλλων ανθρώπων.	1	2	3	4	5
32. Στη δουλειά μπορώ, γενικά, να επιλύω τις όποιες συγκρούσεις με άλλα άτομα.	1	2	3	4	5

Γ. Καταγράψτε τον βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω δηλώσεις:

33. Η δουλειά μου είναι δημιουργική.	1	2	3	4	5
34. Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού με βοηθά στην προσωπική μου ανάπτυξη.	1	2	3	4	5
35. Είμαι ικανοποιημένος/η από τον φόρτο εργασίας μου.	1	2	3	4	5
36. Η εργασία μου έχει σταθερό χαρακτήρα.	1	2	3	4	5
37. Είμαι ικανοποιημένος/η που θα ασκώ μέχρι τα 67 χρόνια μου ένα τόσο δημιουργικό και ανανεωτικό επάγγελμα.	1	2	3	4	5
38. Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι ευχάριστο.	1	2	3	4	5

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

39. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι σημαντικός.	1	2	3	4	5
40. Το επάγγελμά μου καίρει κοινωνικής αναγνώρισης.	1	2	3	4	5
41. Οι οικονομικές απολαβές του εκπαιδευτικού είναι ικανοποιητικές.	1	2	3	4	5
42. Η ατομική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών ικανοποιεί την επιθυμία μου για εξέλιξη.	1	2	3	4	5
43. Η Τράπεζα Θεμάτων ικανοποιεί την ανάγκη για αντικειμενική και αξιοκρατική αξιολόγηση των μαθητών (για όσους/ες εργάζονται στο λύκειο).	1	2	3	4	5

1 - καθόλου 2- λίγο 3 – αρκετά 4- πολύ 5- πάρα πολύ

Δ. Καταγράψτε τον βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω δηλώσεις:

1 - καθόλου 2- λίγο 3 – αρκετά 4- πολύ 5- πάρα πολύ

44. Ο Η διευθυντής/ ντριά μου συμπεριφέρεται σε όλους με δίκαιο τρόπο.	1	2	3	4	5
45. Ο/Η διευθυντής/ντριά μου με βοηθά όταν τον/την χρειάζομαι.	1	2	3	4	5
46. Ο/Η διευθυντής/ντριά μου αναγνωρίζει την προσφορά και το έργο μου.	1	2	3	4	5
47. Συνεργάζομαι εποικοδομητικά με τον/την διευθυντή/ ντριά μου.	1	2	3	4	5
48. Ο διευθυντής μου νιώθω ότι με παρακινεί.	1	2	3	4	5
49. Ο/Η διευθυντής/ ντριά μου συντελεί στη διαμόρφωση θετικού σχολικού κλίματος.	1	2	3	4	5

Ε. Καταγράψτε τον βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω δηλώσεις:

1 - καθόλου 2- λίγο 3 – αρκετά 4- πολύ 5- πάρα πολύ

50. Συμμετέχω στη λήψη αποφάσεων στο σχολείο μου.	1	2	3	4	5
51. Έχω καλές σχέσεις με τους/τις συναδέλφους μου.	1	2	3	4	5
52. Νιώθω ότι υπάρχει σεβασμός μεταξύ των συναδέλφων.	1	2	3	4	5
53. Με τους συναδέλφους μου λειτουργούμε ως ομάδα και συνεργαζόμαστε καλά.	1	2	3	4	5
54. Οι συνάδελφοί μου με βοηθούν όταν χρειάζεται.	1	2	3	4	5

ΣΤ. Καταγράψτε τον βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω δηλώσεις:

1 - καθόλου 2- λίγο 3 – αρκετά 4- πολύ 5- πάρα πολύ

55. Συνεργάζομαι αποτελεσματικά με τους/τις μαθητές/τριές μου.	1	2	3	4	5
56. Συμβάλλω με την εργασία μου στην πρόοδο και στην ακαδημαϊκή επιτυχία των μαθητών μου.	1	2	3	4	5
57. Οι μαθητές μου αναγνωρίζουν τη δουλειά μου.	1	2	3	4	5
58. Οι μαθητές /τριές μου με σέβονται.	1	2	3	4	5
59. Η επικοινωνία μου με τα παιδιά είναι ικανοποιητική, κι ας μας χωρίζουν τρεις δεκαετίες, τουλάχιστον.	1	2	3	4	5
60. Η επικοινωνία με τους γονείς είναι καλή.	1	2	3	4	5

Ζ. Καταγράψτε το βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω δηλώσεις:

**Η ψυχική ανθεκτικότητα των φιλολόγων και οι συσχετίσεις με την εργασιακή
ικανοποίηση και την εργασιακή δέσμευση**

1 - καθόλου 2- λίγο 3 – αρκετά 4- πολύ 5- πάρα πολύ

61. Νιώθω δέσμευση για τη δουλειά μου και το έργο που προσφέρω.	1	2	3	4	5
62. Νιώθω δέσμευση απέναντι στο σχολείο μου, τον διευθυντή και τους/τις συναδέλφους μου.	1	2	3	4	5
63. Ακόμα και αν μου δινόταν η δυνατότητα, δεν θα άλλαζα σχολείο.	1	2	3	4	5
64. Ακόμα και να μου δινόταν η δυνατότητα, δεν θα άλλαζα το επάγγελμα του εκπαιδευτικού.	1	2	3	4	5

Η. Καταγράψτε το βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω δηλώσεις:

1 - καθόλου 2- λίγο 3 – αρκετά 4- πολύ 5- πάρα πολύ

65. Η καθημερινή μετακίνηση από το σπίτι στο σχολείο (ή από σχολείο σε σχολείο, εάν αυτό συμβαίνει) δεν μου δημιουργεί ιδιαίτερο πρόβλημα.	1	2	3	4	5
66. Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος (αυλή, κλπ) είναι ευχάριστος.	1	2	3	4	5
67. Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος είναι κατάλληλος.	1	2	3	4	5
68. Στο σχολείο μου, ο περιβάλλον χώρος είναι ασφαλής.	1	2	3	4	5

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή και τον χρόνο που διαθέσατε!